

DİNİ KÜLTÜRDE POLEMİK KONUSU OLARAK SANAT: MÜZİK VE RESİM

İÇİNDEKİLER

Başlıklara tıklayınca ilgili konuya ulaşabilirsiniz.

GİRİŞ: SANAT (MÜZİK, RESİM VE HEYKEL) VE İSLAM DÜNYASI.....	2
İSLAM DÜNYASINDA MÜSİKİ'YE VE RESME BAKIŞ - YANSIMALARI	3
MÜZİK: TANIM	4
MÜSİKİNİN, EKONOMİK VE SOSYAL HAYATLA İLGİSİ	5
MÜSİKİ VE UMRAN (KÜLTÜR VE MEDENİYET)	6
MÜSİKİ VE KUR'ÂN-I KERİM TİLÂVETİ.....	6
ARAPLARDA ŞİİR VE MÜSİKİ.....	7
MÜSİKİNİN İNSAN YAŞAMINDAKİ ÖNEMİ VE İSLAM'DAKİ YERİ	8
İLK DÖNEMLERDE MÜZİK ALETLERİ, MÜZİK İCRACILARI VE MÜZİK MEKÂNLARI	9
İSLAM'IN İLK DÖNEMİNDE SANATA VE MÜZİĞE KARŞI TAVRIN NEDENLERİ.....	11
KUR'AN'DA MÜSİKİYE DAİR AYETLER VAR MIDIR?	12
KUR'AN'DA MÜSİKİYE DAİR ÇIKARILABİLECEK SONUÇLAR	13
RİVAYETLERDE MÜSİKİNİN YERİ	14
MÜSİKİNİN HÜKMÜ KONUSUNDA İLERİ SÜRÜLEN AYET VE HADİSLERİN TAHLİLİ	22
MEZHEPLERİN MÜZİĞE BAKIŞI	23
MÜSİKİNİN HARAM VEYA MÜBAHLİĞINA GETİRİLEN GEREKÇELERİ.....	24
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE MÜSİKİ.....	25
DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE MÜSİKİ.....	28
SAHABE VE SONRAKİ DÖNEMDE ZEVK İÇİN MUSİKİYE DAİR ÖRNEKLER	29
EMEVİLER DÖNEMİNDE MÜSİKİ	34
ABBASİLER DÖNEMİNDE MÜSİKİ	36
ABBASİLER DÖNEMİNDE MÜZİK ALETLERİ.....	36
KADIN SESİ VE MÜSİKİ.....	36
MÜSİKİYE DAİR ESERLERİN TELİFİ.....	39
SONUÇ: MÜSİKİ	40
RESİM, HEYKEL, SANAT VE İSLAM DÜNYASI.....	40
KUR'AN'DA RESİM VE HEYKEL SANATINA BAKIŞ.....	41
RESİM VE HEYKEL KONUSUNDAKİ ARGÜMANLAR	42
KUR'AN'DAKİ KONUYLA İLGİLİ AYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	42
FIKİH USÛLÜ İLKESİ	43

TEFSİRLERDE RESİM VE HEYKEL	43
RİVAYETLERDE RESİM VE HEYKELE BAKIŞ.....	44
MEZHEPLERDE RESİM VE HEYKEL.....	50
TARİH BOYUNCA RESİM VE HEYKEL.....	51
SONUÇ: DİYANET İŞLERİ ESKİ BAŞKANI, AHMET HAMDİ AKSEKİLİ'NİN GÖRÜŞÜ	51
DİYANET (TDV), İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'NDE RESİM KONUSUNA BAKIŞ	53
KAYNAKÇA	54

Turgut ÇİFTÇİ¹

GİRİŞ: SANAT (MÜZİK, RESİM VE HEYKEL) VE İSLAM DÜNYASI

Sınırsız övgüler ve yüceltmeler, tüm varlıkların gerçek sahibi ve otoritesi, yalnızca Allah'ın hakkıdır. Seçtiği tüm kullara selam olsun.

Toplumlar var oldukları dönemden itibaren sırasıyla din, felsefe, bilim ve sanatla ilgilenmişlerdir. Bilindiği gibi insanların; hak ve adaleti, iyiliği ve merhameti önceleyen veya erteleyen, onları olumlu veya olumsuz yöne götüren, faydalı veya zararlı işler yaptırarak, bölgesel veya küresel düzeyde inanç sistemine sahip olmaları olağan bir olgudur. Dinleri ve ekonomik pozisyonları, düşünce özgürlüğüne izin verdiği ölçüde insanlar, doğa, hayat ve insan üzerine düşünmeye, felsefe üretmeye önem vermişlerdir. Sorgulamanın olağan karşılandığı toplumlar, maddi imkânları elverdiği ölçüde doğa üzerine bilimsel çalışmalar yapmış ve bunun sonucu zamanla hayatlarını kolaylaştıracak teknik donanım sahibi olmuşlardır. Onların refah düzeyleri arttıkça, yaşamlarında estetik kaygısı ve sanatsal çalışmalar da yer almıştır.

Müslüman toplumlarda, resim, heykel ve müzik konusu çoğunlukla olumsuz karşılanmıştır. Ancak bu olumsuz bakış, belli şartlara bağlı olduğu; kötülüğe yöneltmesi, insana zarar vermesi veya putlaştırma riski olması durumunda geçerli olduğu yönünde yorumlanmıştır.

İslam'da sanat, müzik, resim konusunda pek çok insanda kafa karışıklığı yaşanmaktadır. Kimileri müzik dinlemenin doğru olmadığını düşünse de müzik dinlemeye devam etmekte, kimileri 'günahtır' inancıyla mûsikîden uzak durmakta, kimisini bu konu ilgilendirmemekte, ama konu gündeme gelince, bu iki anlayıştan birine hak vermektedir.

Resimlere yönelik olumsuz algı, genel olarak hadislerdeki bildirimlerden kaynaklanmaktadır. Ancak çoğunluğu sahih diye bilinen Kütüb-ü Sitte (Altı Hadis Kitabı)'de yer alan bu hadisler üzerinde yapılan çalışmalarda, bu hadislerin bir kısmının putlaştırmaya karşı önlem olarak dile getirildiği, bir kısmının ise zayıf hadis olduğu tespit edilmiştir. (Bkz. Bu makalede yer alan; Diyanet İşleri eski Başkanı Ahmet Hamdi Aksekili'den, Din İşleri Yüksek Kurulu eski üyesi Osman Keskiöglü'ndan ve İbn Hazm'dan alıntılar)

Tüm bunların sonucu olarak Müslüman toplumlarda resim sanatı gelişmemiş, onun yerine belli belirsiz resim anlamındaki minyatür sanatına ağırlık verilmiştir.

¹ Eğitimi - Araştırmacı

İSLAM DÜNYASINDA MÛSİKİ'YE VE RESME BAKIŞ - YANSIMALARI

İslam dünyasında gelenekçi anlayışa göre insan, hayvan ve bitki gibi canlıların resmini elle çizmek, müzik dinlemek ve müzik yapmak özellikle hadisler dayanak gösterilerek yaygın biçimde haram olarak görülmüştür. Hatta ihtiyaç (zaruret) olmadıkça, fotoğraf çekmek ve bu yolla elde edilen resimleri ve fotoğrafları kullanmak, aynı deliller kapsamında doğru bulunmamıştır. Cansız varlıkların, akarsuların, dağların resminin çiziminde ise bir sakınca görülmemiştir.²

Bu anlayışın veya inancın dayanaklarını inceleyen ve bu dayanakların sağlam temelden yoksun olduğunu ifade eden birtakım çalışmalar ortaya konmuştur. Bu çalışmalar, akademik makale olarak arşivlerde yer almaktadır. Bunlara ulaşmak, onları yorumlamak ve bir sonuca ulaşmak için özel bir çaba gerekmektedir.

Bizi bu çalışmaya iten asıl neden şudur: İnsanlar, bir taraftan resim çekmeyi veya müzik dinlemeyi günah, haram, İslam dışı veya dindışı addediyor, diğer taraftan resim çekmeye veya müzik dinlemeye devam ediyorlar. İslam'a sonradan yamayan ve gelenekçi zihniyet tarafından olumsuz veya kötü görülen bu eylemleri, bir süre sonra haksızlık ve hırsızlık gibi gerçekten de kötü olan şeyler izliyor ve kalıpcı bir zihniyetle 'kötü' damgası vurulan, örneğin müzikle haksızlık adeta birbirine eşitleniyor. Bu gerçekten ciddi bir sorundur.

Diyelim ki biz resim çekmeyi veya müzik dinlemeyi 'günah' olarak sayıyorsak, bunları yapınca kendimizi, dindışı bir iş veya kötülük yapmış, dünyaya dalmış, günah işlemiş biri olarak görüyoruz. Buna rağmen kaçamaklarla da olsa bu eylemimizi sürdürüyoruz. Bir süre sonra, kaçamaklarla günah işlemeye alışmış kişiliğimiz, yalan söylemeyi, iftira atmaya, haksızlık yapmayı, çalmayı, zinayı, tecavüzü ve haramlığı ve kötülüğü açık net olan pek çok fiili kaçamak yollarla işliyor, bunları da resim çekmek veya müzik dinlemek eylemine denk bir kötülük olarak görüyoruz. Bunun sonucu, bu suçları işlemiş kişi, müzikten duyduğu pişmanlık kadar bir rahatsızlık yaşıyor; nasıl ki pek çok insan müziği dinlemekten vazgeçemiyorsa, müziğin günah addedilmesi sıradanlaşıyorsa, o suçlar da sıradanlaşıyor.

Sonradan üretilen bu gibi hükümler, insanın doğasına (fitratına) ters geldiği için hayat içinde tutunamamıştır. Bunun sonucu, öğrencisine, cemaatine veya izleyicisine 'şunu yapmak günahdır' diyen, örneğin müziğin haram olduğunu söyleyen kişi, gizli den gizliye müzik dinlediği sıklıkla görülmüştür. Bu durum, bize Allah'ın şu ayetini hatırlatmaktadır:

"Sonra bunların peşinden ard arda elçilerimizi gönderdik. Onların arkasından da Meryem oğlu İsa'yı gönderdik; ona İncil'i verdik ve kendisine uyanların kalplerine şefkat ve merhamet duygusu koyduk. **Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla türettikleri ruhbanlığı, onlara biz emretmedik. Ne var ki ona da gereği gibi uymadılar.**" 57Hadid/27

Gelenekçi görüş, tarih boyunca çoğunluğun görüşü olarak nitelenir. Ne var ki Kur'an, din konusunda çoğunluğun görüşünü değil, hakikat ne ise onun esas alınmasını ister. İster bu, tüm insanlık anlamında olsun, isterse kendilerini belirli dine nispet edenler anlamında olsun. Eğer tüm insanlık anlamında düşünürsek, Çin, Hint ve Hıristiyanlık dinlerine mensup olanların dünya genelinde çoğunluk olmaları, onların savunduğu her tezin, hakikat (gerçek doğru) olduğu anlamına gelmez. Aynı din mensupları açısından

² Abdulhamid Eseri, İslam'da Resmin Hükümü, 4-7.

konuyu ele alır isek, bu sayı, dönem dönem değişkenlik gösterir ve bizi gerçek doğruya ulaştırmaz. Kur'an'ın çoğunluğa bakışı ise, olumlu değildir.³

Çünkü **insanların çoğu; okumak, araştırmak, sorgulamak yerine etkili biçimde anlatılan her şeye inanmayı, işin kolayına kaçmayı, birilerini taklit etmeyi, kişisel çıkarlarına uygun olanı tercih eder. Oysa hakka, hakikate, gerçek doğruya ulaşmak için çalışmak, ciddi emek harcamak, kafa yormak, gerçeği ortaya koymak için risk almak ve bunu başkalarının öğrenmesi için mücadele etmek gerekir.**

Diğer taraftan geçmişten devraldığımız bilgi mirasını sağlıklı bir filtreden geçirmek, rasyonel ve ahlaki bir gerekliliktir. Onların her söylediğini ve yazdığını yüzde yüz/kesin doğru kabul edemeyiz. **Onların yanlış yapma ihtimalleri olduğu gibi, onların yaşadığı koşullarda doğru olan bazı şeylerin bugünkü şartlarda uygun olmayabileceği de açıktır.** Allah, tarihi veya geleneksel bilgiyi, akıl ve Kitap süzgecinden geçirmemeyi hak karşıtlarının bir davranışı olarak niteler:

“Onlara, ‘Allah'ın indirdiğini (Kur'an'ı) izleyin!’ denildiğinde, ‘Hayır, biz atalarımızı neyin üzerinde bulduysak ona (geleneksel sözlere ve uygulamalara, alışkanlıklara ve inançlara) uyarız!’ diye cevap verirler. ‘Peki, ya ataları akıllarını kullanmadıysa ve doğru yolu bulamadıysa?’”

“Hak karşıtlarının (inkar edenlerin) durumu; bağırıp çağırmadan başka bir şey duymayıp ses çıkaran (sürünün) örneği gibidir. Onlar, sağırık edenlerdir, dilsiz edenlerdir, körlük edenlerdir. Bundan dolayı akıllarını kullanmazlar.” 2Bakara/170-171

MÜZİK: TANIM

İbn Haldûn'a göre, 'mûsikî', “vezinli şiirlerin, seslerin bilinen ölçülerdeki vurgu ve kesintilere uydurularak nağmeli şekilde söylenmesidir. Sesteki her vurgu ve kesintiden nağmeler oluşur ve bu nağmelerin bilinen belli ölçülerde birleştirilmesiyle kulağa hoş gelen ses ürünleri ortaya çıkar.⁴

Nefis, mûsikîyi işittiğinde, sevinç ve zevk duyar. Mûsikî onun ruh yapısına neş'e verir ve önündeki zorlukları da kolaylaştırır. Annenin ağlayan çocuğuna ninni söylediğinde çocuğun sesini kesmesi de; çobanın kavalını çaldığında koyunların hepsinin ota koşması da; sürücünün söylediği güzel nağmelerle develerin hızlanması da bu mûsikînin etkisindedir.”⁵

“Terim olarak müziğin çeşitli tanımları bulunmaktadır. Fârâbî (870-950)'ye göre müzik, **‘Genel olarak nağmeler ve nağmeleri daha güzel hale getiren her türlü çalışmayı kapsayan bir sanattır.’** Fârâbî, bu tanımında müziği **yalnızca bir ses sanatı** olarak ele almış ve sesle ilgili **her türlü icrayı ‘mûzik’** değerlendirmiştir.

Türkçe'de şehir çevresinde saray ve konak müziklerine Kâr, Kârçe ve Beste; şehir ve çevresindeki küçük kasaba müziklerine Şarkı ve Türkü; cami müziğine Ezan, Dua, Tehlil, Tesbih, Salât, Tekbir ve Temcid; tekke müziğine Semâ, Deme, Tevşih, Şuğl, Durak, İlâhî, Nefes, Münâcaât, Na't ve Âyin; kışlalardaki askeri müziğe Mehter; sınır boylarında kahramanlık ve savaş

³ **KUR'AN'IN ÇOĞUNLUĞA BAKIŞI:** İnsanların çoğu (gerçeği/hakkı) bilmez. 10/55; 11/21; 12/40,68; 16/75; 21/24; 27/61; 28/57; 30/6,30; 31/25; 34/28,36; 39/29,49; 40/57; 44/39; 45/26; İnsanların çoğu aklını kullanmaz. 25/44; 29/63; İnsanların çoğu kaynakları (zamanı, imkanları) doğru değerlendirmez (şükretmez). 2/243; 10/60; 12/38; 27/73; 40/61; İnsanların çoğu gerçeklerden hoşlanmaz. 23/70; İnsanların çoğu hakka ve hakikate inanmaz. 11/17; 12/103,106; 13/1; 16/38; 40/59; İnsanların çoğu hakka ve hakikate şirk koşmadan inanmaz. 12/106; İnsanların çoğu nankördür. 17/89; 25/50; Yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar zanna uyarlar. 6/116

⁴ İbn Haldûn, Mukaddime, s. 629-630, 534

⁵ Hüseyin Akpınar, İbn Haldûn'un Mûsikî Hakkındaki Görüşleri, 42,46 (İbn Haldun, Mukaddime, s. 258).

türkülerine Marş adı verilmektedir. Bunların yanında Mani, Koşma, Divân, Karşılaşma, Bozlak, Uzunhava, Destan gibi daha birçok çeşit müzik türleri de bulunmaktadır.”⁶

“Araplar, nağme ve ahenkle seslerini yükselterek söyledikleri ezgilere ‘terennüm’, şiir ile söylediklerine ‘gınâ’, ahenk ve sesle olanına ‘tekbir’, ‘tehlil’ adı verirlerdi. Şarkılarında sade ve basit bir şekilde nağmelerin tenasübüne riâyet ederler ve buna ‘sinad’ derlerdi. Bu sade, basit nağmeler def, ney, kaval ve düdük gibi âletlerle birlikte terennüm edilirdi. Bu terennümlerde kullanılan vezin hafif vezin olup ‘hezec’ adıyla adlandırılırdı.

Mûsikî, vezinli şiir ve şarkıları ses ve nağme ile belli kaidelere göre, düzenli bir surette teganni etmekten ibaret bir sanat türüdür. Nağmeler bu usulde telif edildiği ve seslerde husule geldiği için, bu sesleri işitmek insana zevk ve neşe vermektedir.⁷ Araplar Abbasîler’in ilk dönemlerinde yapılan tercüme faaliyetlerine kadar, ‘mûsikî’ kelimesi yerine ‘gınâ’ kelimesini kullanmışlardı. Tercüme faaliyetlerinden sonra bu kelimenin yerine eski Yunanlılar’dan (Grekler’den) geçen ‘mûsikî’, ‘mûsika’ kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır.”⁸

“İbn Haldûn da *Mukaddime*’nin “Aklî İlimler ve Çeşitleri” hakkındaki 19. Faslında düşünce tarihinde ilimler tasnifi geleneği bağlamında mûsikîye yer vermektedir. İbn Haldûn’a göre aklî ilimler, herhangi bir topluma özgü değil, bütün insanlığın malıdır. Her toplumda aklî ilimlere yönelen ve onlar üzerinde araştırma ve incelemeler yapan kimseler bulunmaktadır.

Felsefe ve hikmet ilimleri olarak da isimlendirilen aklî ilimler, mantık, tabiiyyât, ilâhiyyât ve teâlîm (riyaziyat) ilimlerini kapsamaktadır. Aklî ilimlerin kapsadığı bu dört ilimin dördüncüsü olan teâlîm (riyaziyat, matematiksel ilimler) de dört ilmi kapsamaktadır. Bunlar da hendese (geometri), aritmetik, mûsikî ve astronomi ilimleridir. İbn Haldûn’un yapmış olduğu bu ilimler tasnifine göre mûsikî, temelde aklî/felsefî ilimlerden sayılmaktadır.

Ayrıca yaşadığı dönemde Mağrib’te meşhur olan bazı nefesli, telli ve vurmali enstrümanlar, bunların yapıları, özellikleri ve kullanımları ile ilgili bilgiler vermektedir. İbn Haldûn, insanın mûsikîden aldığı zevki bir psikolog yetkinliğiyle geniş bir şekilde anlatır.”⁹

MÛSİKÎNİN, EKONOMİK VE SOSYAL HAYATLA İLGİSİ

“İbn Haldûn (ö.808/1405), mûsikî ve şarkıcılığın (mugannîliğin) gelişmesindeki temel etkenlerin neler olduğu ve Arap toplumunda mûsikînin gelişim aşamaları konusunda geniş izahlar yapar. **Ona göre, mûsikî ve şarkıcılık (mugannîlik) bir sanat olup, ancak içtimaî ve medenî hayatın gelişmiş olduğu bölge ve şehir ahalisi arasında yayılır. Bolluk ve medenî hayatın itiyat (alışkanlıkları) ve icapları (gerekleri) ile nefislerini hoşlandırmak isteyenler, mûsikî ve mugannî sesleri işitmek isterler, başka deyimle ekonomik halleri bu devreye gelenler bu sanata ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla bir toplumda mûsikînin gelişmesi, o toplumun medenî bir toplum olmasıyla, ekonomik durumlarının, refah seviyelerinin yüksek düzeye erişmesiyle yakından alakalıdır.**

Cahiliye döneminde mûsikînin gelişmemesini toplumun ekonomik düzeyiyle ilintilendiren; bir anlamda, konunun “maddî imkânlar”la alakalı olduğunu vurgulayan İbn Haldûn, İslâm geldikten sonra, bu etkene ilâve olarak din olgusunu da ekler ve şöyle der: “İslâmiyet’in zuhur ettiği ilk yıllarda da mûsikî açısından değişen bir şey olmadı. Zira toplum ekonomik anlamda müreffeh seviyede değildi. Din, onlardan diyanet ve geçinme için faydası olmayan şeyleri terk etmelerini ısrarla talep ediyordu. Müslümanlar, dinin bu

⁶ Emin Ünkan, Bedia Ünkan, Hakan Ünkan, Türk Sanat Müsîkisinde Temel Bilgiler, s.7.

⁷ İbn Haldûn, *Mukaddime*, II, 423-424.

⁸ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Müsîkînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 607-608 (Hitti Philip K, *Siyasî Kültürel İslâm Tarihi*, II, 655.)

⁹ Hüseyin Akpınar, İbn Haldûn’un Müsîkî Hakkındaki Görüşleri, 40-44

emirlerine boyun eğerek gınâ ve raks gibi din ve dünyaları için faydasız olan şeyleri bıraktılar.”¹⁰

MÛSİKÎ VE UMRAN (KÛLTÜR VE MEDENİYET)

İbn Haldûn’a göre **ekonomik durumları bozulmaya yüz tutmuş devletlerde en önce kaybolmaya yüz tutacak olan şey mûsikî sanatıdır; sebebi de bolluğun ve refahın yarattığı eğlence ihtiyacından doğmuş olmasıdır. ‘Mûsikî, sanatlar içinde umranda en son ortaya çıkar.’** Çünkü diğer sanatlar (kemâlî de olsa) belli ihtiyaçlara cevap vermesine rağmen, mûsikî sadece boş zamanlarda eğlenip neşelenmeye yarar. Aynı şekilde umranın gerileyip zayıflamaya başlamasıyla ortadan ilk kaybolacak sanat da yine mûsikîdir. Böylece mûsikînin manasını açıkladıktan sonra şunu da bil ki bu sanat, zaruri ihtiyaçları aşmış, kemâlî ihtiyaçları karşılama aşamasına gelmiş ve bu ihtiyaçları karşılayacak sanatlara yönelmiş umranlarda ortaya çıkar. Çünkü ancak bütün zaruri ihtiyaçlarını karşılayıp, zevklerini tatmin etmeye yönelmeye fırsat bulan kimseler bu tür şeylerle ilgilenirler. **Başlangıçta sanat ve felsefi/aklî ilimlerden uzak olan Müslümanlar fetihler sonucu devletin, saltanat ve hâkimiyetin güçlenmesi ile bu ilimleri öğrenme hevesine kapılmışlardır.”¹¹**

MÛSİKÎ VE KUR’ÂN-I KERÎM TİLÂVETİ

“Hâfız ve kıraat ilmine sahip olan İbn Haldûn, Kur’ân-ı Kerim’in mûsikî (makam) ile tilâvet edilmesi konusundaki görüşlerini bir fâkih yaklaşımıyla açıklamaktadır. Kur’ân-ı Kerim’in şarkı gibi okunmasının uygun olmayacağını belirten¹² **İbn Haldûn, onu tilâvet ederken uzatılacak veya kısaltılacak harfleri önceden düzenlenen ölçülü melodiye uydurmanın imkânsızlığı karşısında, Kur’ân-ı Kerim’i melodik ve ritmik bir tarzda okumanın doğru olmayacağı inancındadır.”¹³**

Seslerin (belli ölçülerde kulağa hoş gelecek şekilde) ahenkli olarak çıkartılması mûsikînin ilgi alanına giren nağmedir (makamdır). **İmam Mâlik, Kur’ân’ın bu şekilde okunmasını kabul etmemiştir.** İmam Şâfiî ise buna cevâz vermiştir. Ancak Kur’ân’ın makamlı okunmasından kasıt, mûsikîde şarkı söyler gibi okumak değildir. Kur’ân’ın bu şekilde okunmayacağı konusunda bir anlaşmazlık yoktur. Kur’ân okurken, harflerin hareketleriyle birlikte doğru olarak okunmaları, gerektiği yerde uzatılmaları, gerektiği yerde kısaltılmaları ve bunun gibi diğer hususlar için seslerin belli bir ölçü içinde çıkartılmasına ihtiyaç vardır. Hz. Peygamberin (as), (Ebu Musa El-Eşârî’ye hitaben söylediği) ‘(Ey Ebu Musa) sana Davud (a.s.) hanesinin sedalarından bir seda verilmiştir’ sözünden kasıt, Kur’ân’ı nağmeli bir şekilde okumak değildir. Bunun anlamı sesin güzelliği ve harfleri mahreçlerinden (çıkış yerlerinden) açık ve doğru olarak çıkartarak Kur’ân’ı güzel bir şekilde okumaktır.”¹⁴

“Enes b. Malik (93/712)’in rivayet ettiği bir hadiste ise Hz. Peygamber, ‘Her şeyin bir zineti vardır. Kur’an’ın zineti de güzel sestir. Güzel ses, Allah’ın, sahibine, diğer insanlardan fazla olarak ihsanıdır.’ buyurur. Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği bir başka hadiste ise Hz. Peygamber, ‘Allah, peygamberin güzel sada ile teğanni ederek Kur’an okumasına izin verdiği kadar hiçbir şeye izin vermedi.’ buyurmuştur. Buna yakın bir mana yine Hz. Peygamberin dilinden şöyle ifade edilmiştir: ‘Allah, güzel sesli bir adama, Kur’an okuması için, kayne sahibinin izin vermesinden daha kuvvetli izin verir.’

¹⁰ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 608-609 (İbn Haldûn, *Mukaddime*, II, 434-435.)

¹¹ Hüseyin Akpınar, İbn Haldûn’un Mûsikî Hakkındaki Görüşleri, 49-51 (İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 538-540, 631-632. Ayrıca bkz. Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Mûsikîsi*, Ankara 2009, s. 54).

¹² Çavdaroğlu, ‘İbn Haldûn, *Mukaddime ve Mûsikî*’, <http://www.mûsikîdergisi.net/?p=645>, 06.11.2010.

¹³ Bahriye Üçok, *İslâm Tarihi Emeviler-Abbâsiler*, Ankara 1968, s. 148-149.

¹⁴ Hüseyin Akpınar, İbn Haldûn’un Mûsikî Hakkındaki Görüşleri, 48 (İbn Haldûn, *Mukaddime*, 537-538).

Bütün bu ve benzeri rivayetlere rağmen, Kur'an ayetlerinin, ilk defa ne zaman teganni ile okunduğu kesin olarak belli değildir. Süyûti (911 h.), **Kur'an kıraatında mûsikî nağmeleri icat edenler hakkında Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu nakleder: "Onların da onların yaptığından hoşlananların da kalpleri bükülmüştür** (meftuletün kulubühüm)¹⁵ Bu rivayet, daha Hz. Peygamber hayatta iken Kur'an ayetlerinin teganni ile okunduğunu gösterir. Ata b. Ebi Rebah (114/732) bunda bir beis görmemiş, Said b. Müseyyeb (94/713), Said b. Cübeyr (95/714), Kasım b. Muhammed (107/725) ve İbrahim en-Neha'i (96/715) Kur'an'ın makamla okunmasını hoş karşılamamışlardır."¹⁶

ARAPLARDA ŞİİR VE MÛSİKÎ

"Araplara gelince, başlangıçta onlarda şiir sanatı vardı. Şiir hareketli ve harekesiz harflerin sayıları açısından, birbiriyle uyumlu sözden oluşur. Bu sözleri, ifade açısından bağımsız bir bütün oluşturan parçalara ayırırlar ve bu parçalar 'beyt' olarak isimlendirirler. Araplar şiire hem tarihlerini, hikmetli sözlerini ve üstünlüklerini kayıt altına alıp naklettikleri bir divan görevi yüklemişler, hem de şiiri, manaları en güzel şekilde ve en belâğatlı üsluplarla ifade etme yeteneklerinin bir aracı olarak kullanmışlardır. Araplar ilim ve sanat bilmedikleri için şiirin dışında bir şeyin farkına varmamışlardır. En büyük özellikleri bedevilik olmuştur. Sonra deve çobanları develerini yürütmek için, tek başına olduklarında gençler de yalnızlıklarını gidermek için nağmeli bir şekilde şarkı söylemiştir. Şiirleri nağmeli bir şekilde söylemeyi "terennüm" olarak isimlendirmişlerdir."¹⁷

"Şarkı söylemek insanda tabii bir ihtiyaçtır. İman duygularını acı veya tatlı anılarını mûsikî ile dile getirir. Bu sebeple mûsikînin tarihi belki de insanlık tarihi kadar eskidir. Bir ülkede söylenen şarkılar, orada yaşayan ulusun karakterini, ahlak ve adetlerini bir ayna gibi yansıtır. 83

Câhiliye devrinde daha çok göçebe hayatı yaşayan **Arap gençlerinin ıssız kum çöllerinde deve kervanlarını yürümeye teşvik etmek maksadıyla söyledikleri pek ilkel melodilerden ibaretti. Yalnız deve sürücüleri değil, kumaş dokuyanlar, tarlada çalışanlar, kayıkçılık gibi monoton işler görenlerin, sıkıcı çalışmalarını hafifletmek ve onu daha düzenli, verimli hale getirmek için de melodiler söylemeleri âdetti. Buna huda' denirdi.** Araplarda terennüm iki türlü idi: **biri şiirin mûsikî ile söylenmesidir ki buna gına, yani şarkı denir. Öteki manzum olmayan; nesir halindeki' sözlerin terennümüdür; buna da tağbir denir.**

Eski Araplar'da kullanılan mûsikî aletlerinin en ünlüsü yuvarlak veya kare, biçiminde yapılan bir tempo aleti ile ilkel bir düdük veya neyden ibaretti. Şabbaba, Zulami. Bûk, Üd, Tunbür ve bunlara benzer nefesli ve telli saz aletleri ise kuzey Afrikalılar ile İnanlara ve Bizanslılara mahsus idi. Araplar ancak İslâmiyet'ten sonra bu türlü mûsikî aletlerini tanımışlardır. Arap halk mûsikîsinde üç tip ğina'ya rastlanır: 1- solu, 2, koro: 3. nöbetleşe şarkı söylemek.

İslam'ın yeni yerleşmeye başladığı devirlerde teganni etmek yani şarkı söylemek haram değilse bile, mekruh addediliyordu. Müslümanların ileri gelenleri ğinanın haram olup olmadığı hususunda tartışmalara girdiler. Teganniye helal görenlerin delilleri, onun esasının şiirden ibaret bulunduğu, şiirin ise Hz. Muhammed'in her zaman beğenip teşvik ettiği bir sanat kolu olduğu, hatta onu müşrikler aleyhine bir silâh gibi kullandığıdır. Gerçekten de Hz. Muhammed, şairi Hassan'a: 'Abd Menâf oğullarına ateş saçan dilini musallat et. Senin şiirin onlara karanlıkta atılan oktan daha çok etkilidir' diye emretmişti. Teganninin câiz olduğunu ileri sürenler Hassan'ın şiirlerinin şarkı halinde terennüm edildiğine dayanarak haram olmamasını savundular."¹⁸

Prof. Ahmet Hakkı Turabî, mûsikînin yarımada Araplarında ortaya çıkışı konusunda şu bilgileri vermiştir:

¹⁵ Süyûti, el-İtkan, I, 103.

¹⁶ Mustafa Kılıç, İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar, 404-405 (Wensinck, A.J., İslam Mecmuası, I, 8).

¹⁷ Hüseyin Akpınar, İbn Haldûn'un Mûsikî Hakkındaki Görüşleri, 51.

¹⁸ Bahriye Üçok, İslâm'da Mûsikî Üzerine, 83-86.

“Kaynaklar, Cahiliye Dönemi’nde yarımada Arapları’nın ritim enstrümanları dışında bir şey kullanmadıklarında ittifak etmektedirler. Hz. Muhammed (as) zamanında düğünlerde, bayramlarda karşılama ve uğurlamalarda, yolculuklarda, gaza ve cihatlarda raks olarak icra edildiği tarih ve hadis ilmi kaynaklarında yer almaktadır. Bu kaynaklarda geçen hadisler Hz. Peygamber ve sahabenin tatbikatı raks ve mûsikîden zevk almanın, dünyanın eğlencelerinden istifade etmenin mutlak surette mübah olduğunu en açık şekilde göstermektedir.¹⁹

Mısır Kralı Mukavkıs h. IX. yılda Rasullullah (as)’a iyi niyetini göstermek amacıyla bazı hediyelerle birlikte Mariye ve Sirin adında iki cariye gönderdi. Bunlardan Mariye’yi Peygamberimiz nikahına aldı. Sirin, de şairi Hassan b. Sabit’le evlendi. Sirin’in sesi güzeldi ve Mısır şarkıları söylerdi. Böylelikle şiir ve mûsikî sanatı birleşmiş oldu. Görünen odur ki Arap Yarımadası dışından etkilenmeler Sirin’in şahsında Farisi (İran) etkisiyle başlamıştır.²⁰

Amr b. Umeyye ed-Damiri ve Hamza b. Yetim, Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın düğününde def çalarak şarkı söylemiştir. Hamza’nın Bilal-i Habeşi ile Rasullullah’ın huzurunda def çalıp şarkı söylediği rivayet edilir.”²¹

MÛSİKÎNİN İNSAN YAŞAMINDAKİ ÖNEMİ VE İSLAM’DAKİ YERİ

Doç. Bayram Akdoğan, ‘İslâm’da Mûsikînin Hükümü Konusunda İleri Sürülen Ayet ve Hadislerin Tahlili’ adlı makalesinde mûsikînin insan yaşamındaki öneminden ve İslam’daki yerinden söz etmiştir:

“Mûsikîyi oluşturan iki ana unsurdan birisi ses (vokal) diğeri de söz (güfte)’dür. Bu iki özellik insanın en önemli vasıflarından olup, duygusunu ifade etmek için çok kıymetlidir. ‘İnsanlar ilk defa bu unsurlardan hangisiyle hislerini dile getirmişlerdir’ sorusuna bazıları: ‘Teganni ve terennüm (nağme ve müzikli söyleme), konuşmadan öncedir. İnsanlar konuşmaya güçleri yetmediği zamanda hislerini kuşlar gibi terennüm ile ifade etmişlerdir’ demektedir. İnsani duyguların en tabiisi olan hislerin ifade edilmesinde bu derece önemli rol oynayan mûsikînin insanlık tarihi kadar eski bir mazisi vardır. İnsanın tabiatında güzel duygulara, hissiyat-ı aliye (yüksek hisler) adı verilen estetik ve din gibi hususlara meyiletme vardır. Her insan yaratılış gereği bu duygulara sahiptir. Güzelliğe ve güzel olan şeylere içten ilgi duyması, icat ettiği şeylerde daima en üstününü ve en mükemmelini bulmaya çalışması, bunların hepsi, ondaki bu duyguların eseridir.

İslam dininin fitri olması da onun yaratılışına, ruhi ve bedeni özelliklerine uygun olması demek olup, ondaki maddi ve manevi kabiliyetlerin hiç birisini reddetmez demektir. İnsanda bulunan istidat ve kabiliyetlerin geliştirilmesini ve olgunlaştırılmasını isteyen İslam dini, bu özelliklerini yerli yerinde kullanılmasını tavsiye eder. İnsanın güzel sanatlara karşı olan ilgisine, İslam dini daima helal ve tatmin edici yolları göstermiş ama hiçbir zaman bu konularda onun karşısına bir engel olarak çıkmamıştır. İşte, insanın yaratılışına ve onun karakterine uyması bakımından İslam dini ne kadar fitri bir özelliğe sahipse, mûsikî de insan için o kadar tabii bir olaydır.

Mûsikînin temelini oluşturan ses ve ölçü (usul= ritim), Allah tarafından yaratılmış ve insanın ruhuna yerleştirilmiştir. İnsanın en önemli organı olan kalbinin atışını sanki bir kudümün kuvvetli (düm) ve hafif (tek) vuruşu gibi tanzim etmiştir. İnsanın yaratılışında ritmik bir özellik vardır. Ondaki bu duygunun yok edilmesi veya tamamen koparılması mümkün değildir. Bundan dolayı mûsikî ile İslam dini arasında bir münasebetin olması ve bunların birbirine zıt iki unsur olarak değerlendirilmemesi pek tabii bir hadisedir. Peygamberimiz Hz.

¹⁹ M. Hamidullah, I, 390-391.

²⁰ Taberi, Tarih, I, 1783-1784; Hıfni, 63.

²¹ Ahmet Hakkı Turabî, İlk Dönem İslam Dünyasında Mûsikî Çalışmalarına Bakış, 229-232.

Muhammed (as) zamanında mûsikî nazariyatının ve bestelenmiş şiirlerin bulunmadığı söylenmektedir.”²²

“İslam ve müzik üzerine yapılan araştırmalar, genel olarak sanat ve özellikle bizim konumuz olan müzik üzerine Kur’an’da açık olarak aleyhte ve lehte ayetler bulunmadığını göstermektedir. **Hadisler külliyyatında ise müziğin kullanımını açıkça destekleyen hadislerin bulunduğu ortaya çıkmaktadır.** Buna rağmen, konu üzerine İslam düşünürlerinin açıklamalarında ve İslam felsefesiyle ortaya koyduğu geleneklerden doğan uygulamalar sonucunda, müziğin İslami açıdan yasaklanmış olduğu fikrinin yaygınlaştığı görülmektedir. İslam dünyasında müzikle ilgili bu yaygın inanç genellikle helal ve haram gibi iki sözcüğün anlamları arasında ifade ediliyor olmasına rağmen konuyla ilgili tartışmalar üzerine yapılan çalışmalar sonucunda aslında İslam’da müziğin yerinin ve kullanımının sadece bu iki sözcükle ifade edilmesinin oldukça kısır bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

İslam toplumlarında, müziğin yasaklandığına ilişkin inanç oldukça yaygındır. Bu yasaklanmayı onaylayan herhangi bir ayete Kur’an’da rastlanamamıştır. Buradan yola çıkarak müziğin iyi bir şey olduğu -kötü şeylerle ilgili Kur’an’daki uyarı ve yasakların varlığına dayanarak ve müzik eğer kötü bir şey olsaydı tüm kötülükler için insanları uyardığı gibi Allah’ın bunu kullarından esirgemeyeceği konusunda kuşku duyulamaz. Hadis külliyyatında müziğin kullanımını açıkça destekleyen birçok hadis bulunmaktadır.”²³

İLK DÖNEMLERDE MÜZİK ALETLERİ, MÜZİK İCRACILARI VE MÜZİK MEKÂNLARI

Elnure Azizova, ilk dönemde kullanılan müzik aletleri, müzisyenler ve müzik mekânları hakkında şu bilgileri vermiştir:

“MÜZİK ALETLERİ: Yabancı menşeli olduğu söylenen müzik aletleri arasında **telli olanlardan ahşap gövdeli ûd, İran menşeli bir saz olup** birkaç çeşidi bulunan *sanc*, şekil itibarıyla benzetildiği kaz göğsü sebebiyle Farsça bu isimle adlandırılan *barbat*, *mizher*, ûdun bir çeşidi olup, sadece çalan veya hem çalıp hem şarkı söyleyen müzisyen kızın *kerîne* olarak adlandırıldığı *kirân*, Habeş tamburu olarak bilinen *kı ûd veya tambur çeşidi* olduğu söylenen *artabe*; **üflemeli müzik aletlerinden** *mizmâr* ve İran menşeli **nefesli saz aleti ney vurmali aletlerden** yaygın kullanımıyla bilinen def bir veya iki cephesiyle de çalınan davul çeşidi *tabl* zikredilebilir.”²⁴

MÜZİSYENLER: Câhiliye’den itibaren İslâm’ın ilk dönemlerine kadar eğlence sektörünün temel aktörleri, **vurmali, üflemeli ve telli müzik aletleri** eşliğinde gerçekleştirilen mûsikînin *sinâd* ve *hezic* gibi türlerinin icracıları olarak bayan müzisyenlerdi.¹⁵⁶

İlk dönemde erkek şarkıcılar mûsikî alanında faal olmamıştır. Arap mûsikîsinin en eski türü sayılan ve müzik aletleri olmaksızın söylenen *nasb*’ın başlıca ifacılarının erkek türkücüler olduğu da zikredilmelidir.

Şereflerine düşkün **Arapların akrabalarından herhangi bir hür kadının, kendilerini etkilemek için süslendiği izleyicilerinin dikkat ve şehvetinin odak noktası olmayı gerektiren müzisyenlikle uğraşmasını kabul etmediği** malumdur.

Çoğunluğunu cariyelerin oluşturduğu muganniyelere (şarkıcılara), köle tâcirleri tarafından pek çok şiir öğretilirdi.²⁵

²² Bayram Akdoğan, İslâm’da Mûsikînin Hükümü Konusunda İleri Sürülen Ayet ve Hadislerin Tahlili, 110

²³ Atilla Sağlam, İslam’da Müzik Yasak mı, 12, 27.

²⁴ Halîl b. Ahmed, VII, 472; Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed (ö. 817/1415), el-Kâmûsu’l-muhît, Beyrut 1986, s. 850; İbnü’l-Esîr, en-Nihâye, I, 112; İbn Manzûr, VII, 258. Râzî, Muhtâr, s. 116; İbnü’l-Esîr, en-Nihâye, IV, 325-326; İbn Manzûr, IV, 333.

²⁵ Cevad Ali, V, 118.

Arapça'nın yanı sıra, aralarında Rumca ve Farsça olmak üzere kendi dilinde okuyanlar da bulunduğu için yabancı asıllı şarkıcı köleler bulunan kalabalık şehirlerde yabancı müzik de duymak mümkündür.

Efendisinin cariyesini fuhşa zorlayarak bu yolla para kazanabilmesi, bir ahlâkî sapkınlık olmasının yanında efendinin kölesi üzerindeki mutlak tasarruf yetkisinin ve kölelerin insan sayılmamasının da ürünüydü. **Câhiliye döneminde de fuhuşla elde edilen kâr 'kirli para' olarak görülmüştür. Meselâ Kâbe'nin 605 senesindeki tamiri sırasında Mekke'deki kabilelerden para toplanırken bütçeye fuhuş, ribâ veya zulümle elde edilen kazanç sokulmaması konusu vurgulanmıştır.**²⁶

MÜZİK MEKANLARI: İslâm öncesi Arapların eğlence hayatında vazgeçilmez unsurlardan biri olan şarabın, müzik eşliğinde halka sunulduğu başlıca mekânlar olarak meyhaneler, müzisyenlerin büyük bir kısmının sanatlarını icra ettiği eğlence merkezleri olarak da kültürel yaşamın bir kesitini oluşturmaktaydı. Yerlerinin belli olması için üzerlerine bayrak asılan bu meyhaneler, şarap ticareti yapan sermayedarlarca işletilmekteydi. Kaynaklar Mekke'de Ukbe b. Ebû Mu'ayt ve Medîne'de Ruveyşid es-Sekâfî gibi meyhane işletmecisi şarap tacirlerinden bahsetmektedir.²⁷

Araplardaki yaygın meyhane hayatını ve meyhanelerde istihdam edilen Arap ve yabancı menşeli şarkıcı, çalgıcı ve rakkaslardan oluşan müzisyen zümresinin eğlence sektöründe önemli rol oynadığını göstermektedir. Ekseriyeti bayanlardan oluşan meyhane müzisyenleri arasında zaman zaman erkek sanatçılara da rastlandığı kaynaklardaki bazı verilerden anlaşılmaktadır. Amr b. Kurre isimli bir şahsın Hz. Peygamber'e gelerek ailesinin geçimini sağlamak için def çalıp şarkı söylediğini anlattığı, fuhşa yol açmayacak şekilde bu mesleği sürdürmesine müsaade edilmesini istediği rivayet edilir.²⁸

Fuhşun meşrû kazanç yollarından sayıldığı Câhiliye Araplarında gerek meyhanelerde, gerekse özel olarak fuhuş evi adlandırılan evlerde, efendileri tarafından pazarlanan cariyeler veya bazı hür kadınlar bu meslekle uğraşmaktaydı.

Medîneli Abdullah b. Übeyy b. Selûl'un çalıştırdığı fuhuş evindeki cariyelerden Mu'âze'nin efendisi tarafından fuhşa zorlandığı konusunda Resûlullâh'a şikayet ettiği ve bu olay üzerine "*dünya hayatının geçici menfaati için, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın*" (24/33) ayetinin indiği rivayet edilmektedir.

Ziyâd b. Ebîh'in annesi Sümeyye'nin, Tâif'te Hâris b. Kelede'ye vergi ödeyen bayrak sahibi kadınlardan olup, şehir merkezinden kenarda Tâifli fahişelerin oturduğu "fahişeler sokağı" diye adlandırılan mevkide oturduğunu haber vermektedir. Hicretin ardından mal-mülkü bulunmayan kimi muhacirlerin, Medîne'de bayrak sahibi olarak bilinen kadınlarla evlenmek istediğini, fakat bu olay üzerine nazil olan "...zinâ eden kadınla da ancak zinâ eden veya müşrik olan erkek evlenir..." (24/3) ayeti gereğince Resûlullâh'ın bunu tasvip etmediği rivayet²⁹ edilmektedir.³⁰

Prof. İrfan Aycan, 'İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı' adlı kapsamlı çalışmasında, mûsikî aletleri konusunda şu bilgileri vermiştir:

"Arap Yarımadası'nda birçok mûsikî aleti bilinmekteydi. Def, flüt (kassabe), kaval (mizmar) ve telli saz cinsinden bir çalgı (mizher) söz konusu bilinen mûsikî aletleri arasındaydı. Aslında Arap Yarımadası'nda Bizans ve Sasanî devletiyle birer tampon devlet vazifeleri gören Gassanîlerde ve Lahmilerde Bizans ve İran mûsikîsi yaygın şekilde icra ediliyordu Hatta

²⁶ İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesâr (ö. 150/767), Sîretu İbn İshâk: Kitâbu'l-mübteda ve'l-meb'as ve'l-meğâzî (thk. Muhammed Hamidullah), Konya 1401/1981, s. 84; İbn Hişâm, 183; Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah (ö. 250/865).

²⁷ Yedi Askı, (trc. M. Şerefettin Yaltkaya), Ankara 1989, s. 34; Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ el-Hatîb Yahyâ b. Ali b. Muhammed (ö. 502/1109), Şerhü'l-muallakati'l-aşri'l-müzehhebât (haz. Ömer Faruk et-Tabba), Beyrut t.y., s.150; Mufaddal b. Seleme, el-Melâhî, s. 17. Krş. Nâsiruddîn el-Esed, s. 63; Bozkurt, Hadiste Folklor-Eğlence, s. 42-43.

²⁸ Mufaddal b. Seleme, el-Melâhî, s. 18-19.

²⁹ Mes'ûdî, III, 15; Fâkihî, V, 199-200; Taberî, Tefsîr, XVIII, 71-73.

³⁰ Elnure Azizova, İlk Dönem İslam Toplumunda Eğlence Hayatı, 157-168.

Medine’de Abdullah Ubey b. Selul’un Bizans’lı ve İran’lı sarkıcılara sahip olduğu 6 cariyeden oluşan bu grubun fuhşa zorlandıkları da belirtilir.³¹

Abbasîler hicri 131 yılında İsfahan taraflarında Emevi askerlerini mağlup ettikleri zaman Emevi ordugâhında sayısız ud, tambur ve ney bulmuşlardı.”³²

İSLAM’IN İLK DÖNEMİNDE SANATA VE MÜSİKİYE KARŞI TAVRIN NEDENLERİ

Mûsikî, İslam’ın ilk dönemlerde şirk dinini yaymak amacıyla kullanılmıştır. Hatta İslam’ın engellenmesi amacıyla kullanılması, bu konuda çekincelerden biri olmalıdır. Ancak alternatif çabalar, sorunun mûsikî değil, mûsikî yoluyla işlenen temalardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır:

Prof. Süleyman Uludağ, İslam’ın ilk dönemlerinde güzel sanatlara ve mûsikîye mesafeli durmanın nedenlerini şöyle açıklamıştır:

“İslâmiyet doğduğu zaman güzel sanatlar ve mûsikî, ilkel dinlerin yayılma vasıtası durumundaydı. Uzun bir geçmişleri bulunan bu din mensuplarının dinle ilgili beste ve nağmeleri büyük bir yekûn teşkil etmekteydi. Buna karşılık ilk zamanlarda Müslümanların dinî besteleri mevcut değildi. Resim ve heykeltıraşlık gibi sanatlar hakkında İslamiyetin görünüş itibariyle aleyhte olan tutumu bundan ileri geliyordu. Aynı durum edebiyat ve şiir için de bahis konusudur. Güzel sanatlar her türlü ideolojik ve dinî tesirlerden tecrid edilerek sırf sanat olmaları itibariyle ele alınır ve o maksat için kullanılırsa (sanat için sanat) bu takdirde İslam’ın aleyhte bir tutuma sahip olmayacağı tereddütsüz söylenebilir. Fakat bu bakımdan İslâmî naslar incelendiğinde İslam’ın estetik sanatların kendi tabiî sınırları içinde kalmalarını normal görmekle beraber aynı zamanda bunları kendi gayesi için bir vasıta olarak kullanmak istediği de görülür. **Meselâ, İslam’ın aleyhinde yazılan şiirleri ve bu şiirlerin şairlerini şiddetle kötileyen ve tel’in eden Peygamber, aynı zamanda şiir sanatının İslam’ın yayılması ve müdafaa edilmesi için kullanılmasını istemekte ve İslam şairlerini şiir söylemeye teşvik etmektedir. Hz. Peygamber’in şairi Hassan b. Sabit’e: "Benim namıma onları hicvet" demiş olması bu durumu açıkça göstermektedir.**

Bu açıklamalardan çıkan netice şudur: **Mûsikî İslam nazarında mutlak olarak mübahdır.** Fakat bunun günah olan bazı neveleri mevcuttur. Günah olan mûsikî ile, günah olmayan mûsikî arasında herkesin kabul edebileceği bir sınır çizmek mümkün değildir. Hangi mûsikî çeşidinin mübah, hangi mûsikî çeşidinin günah olduğunu bir kaide halinde ifade etmek oldukça güç bir iştir. Şimdiye kadar bu hususta yapılan tariflerin kifayetsiz kalışı bunu göstermektedir. **Yapılacak iş bu hususta tarifler vermek veya kaideler koymak değil, meseleyi geniş bir şekilde incelemektir.** Mûsikî ile ilgili yazı yazan İslam müellifleri, mûsikînin hükmünü kesin ve açık bir şekilde ifade etmenin güçlüğüne belirtmek için umumiyetle: "Fihî tafsilun" yani bu inceleme ve araştırmaya ihtiyaç gösteren bir meseledir, tâbirini kullanmışlardır.”³³

Prof. İrfan Aycan da, İslam’ın ilk dönemlerinde mûsikîye mesafeli durmayı, şu nedenlere dayandırmıştır:

“Hz. Peygamber’e gelen vahiylerle rekabet etmeye çalışan, onlarla alay eden müşriklerin dikkat ve beğenisini üzerine çekmeye çalışan Kureyşli Nadr b. Haris b. Keled’e’nin bazı mûsikî aletlerini bu amaçla Hire’den Mekke’ye getirdiği, onların kullanımını bazı kimselere öğrettiği ve bu işi yaygınlaştırdığı aynı zamanda onun şarkıcılar edindiği rivayet edilir.”³⁴

³¹ Müslim, Sahih (I-III, İstanbul1981, Çağrı Yay.), I, 609; Mes’udi, Muruc, IV, 222; İbn Abdîrabbih, VII, 29; Philip K. Hitti, II, 421.

³² İrfan Aycan, İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı, 155-158.

³³ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 19-20

³⁴ Mes’udi, Muruc, iv; 222.

İslam öncesi dönemde Arap Yarımadasındaki şairlerin pek çoğunun şiirleri şarkı olarak bestelenmiş ve genelde kadın şarkıcılar tarafından da seslendirilmiştir. O dönemlerin sosyal ve kültürel hayatını bize aktaran Eğanî'de bu şekilde şarkı söyleyen kadınların bazılarının ismi verilmektedir. **Hız. Peygamber'in bazı şairlerden hoşlanmamasının, hatta bazı şarkıcı kadınların Mekke'nin fethinin akabinde cezalandırılmasını istemesinin sebebi, onların putperestliğin sözcülüğünü yapmaları, İslam'da ve Müslümanlarla alay etmeleridir. Aynı zamanda Hz. Peygamber, dillerini İslam'a ve Müslümanlara karşı uzatanların karşılıksız bırakılmaması ve hicvedilmesi için Müslüman şairleri de teşvik etmiştir. Buna göre Kur'an'ın ve Hz. Peygamber(as)'in şairlere ve mûsikîye karşı olumsuz bir tavır içinde olmadığını ancak müspet tavrın da şarta bağlı olduğunu belirtmemiz mümkündür. Her şeyden önce şiir ve mûsikî, insanları Allah'ın yolundan alkoymayacak, onları saptırmayacak, fuhuş ve işret alemlerine yol açmayacak, toplum hayatında olumsuz bir etki bırakmayacaktır.** Bu şekilde olduğu takdirde, aşırılığa gidilmedikçe şiir ve mûsikî toplumun kültürel hayatının bir parçası olarak görülmektedir."³⁵

KUR'AN'DA MÛSİKÎYE DAİR AYETLER VAR MIDIR?

Prof. Süleyman Uludağ, mûsikînin helal olduğuna dair Kur'an'dan şu ayetlerin getirildiği bilgisini vermektedir:

"Mûsikî aleyhtarları Kur'an'ın mûsikîyi haram kıldığını göstermek için çeşitli ayetleri delil diye ileri sürerken, mûsikînin meşruluğuna inananlar da bu inançlarını teyit edecek bazı ayetlerden bahsetmişlerdir. Bu ayetler şunlardır:

1 - 'İmân edip ameli salih işleyenler cennet bahçelerinde neşelendirileceklerdir.' (30Rûm/15) **Bu ayette geçen "habr" kelimesinin ipekli giyinme, altın ve gümüşle süslenmiş eşyayı kullanmanın yanı sıra, mûsikî de cennet nimetleri arasında görülmek ve sayılmak istenmiştir.**³⁶

2 - 'Seslerin en fenası eşeklerin sesidir.' (31Lokman/19) **Rahatsız edici kötü bir ses olan eşek sesinin kötülenmesinden güzel seslerin mübah oluşu sonucuna varılmıştır.** Çünkü bunun mefhûm-i muhalifi güzel sesler fena değildir, helaldir, şeklidir.³⁷

3 - De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı zinetleri kim haram kıldı? Bunlar dünyada, özellikle kıyamet gününde iman edenler içindir, bilen toplum için ayetlerimizi böylece açıklıyoruz!' (7A'raf/32) Bu ayette; Allah tarafından kulları için yaratılan zinet, rızık ve nimetleri kimsenin haram kılmaya hakkı olmadığı, bu hoş nimetlerden herkesin faydalanması lâzım geldiği ifade edilmiştir. Mûsikî, ruhun gıdası, **aynı zamanda da hoş bir nimet olduğundan** genel olan ayetin hükmünün kapsamına girmektedir.

4 - 'Onlara hoş şeyleri helâl, pis olan şeyleri haram kılmaktadır.' (7A'raf/157) Bu ayette geçen "et-tayyibât" kelimesi zevk ve lezzet veren hoş şeyler manasına gelmektedir. **Tayyibât kelimesi burada belirli takılı (lâm-i ta'rifi) olarak zikredildiği için zevk ve lezzet veren şeylerin hepsine şamildir.** Tayyib; lezzetli, temiz ve helâl manalarına gelir. Ayette Tayyib, umûm ve şumûl ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu sebeple tayyib kelimesini bu üç manadan birine tahsis etmek mümkün değildir. **Şayet tahsis yapılacaksa zihne ilk gelen zahirî mananın esas alınması gerekir. Bu zahirî mana ise lezzetli olan şeylerdir.** Bundan dolayı meşhûr âlimlerden İbn Abdüsselâm "Delâilü'l-Ahkâm" adlı eserinde bu ayette geçen tayyibât kelimesi ile lezzetli şeyler (müstelizzât) in kastedildiğini kesinlikle ifade etmiştir.

³⁵ İrfan Aycan, İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı, s.158-159.

³⁶ Habr sevindirmek ve neşelendirmek demektir. el-Müfredat, s. 106. Şiir ve kelâmın tahbîr'i demek bunların güzelleştirilmesi demektir. Süslenen, güzelleştirilen ve güzel olan nağmelere de habre denilmektedir. Lisânul-Arab, c. IV, s. 158. Tâcu'l-Arûs, c. III, s. 188. Zeccâc bu ayette geçen "yuhbarûn" kelimesine, mûsikî manasını vermiştir. Lisânul-Arab, c. IV, s.158.

³⁷ İhya, c.II, s.265; İbn Teymiye, Resâil, c. II, s. 314.

Bu ayetlerle mûsikînin mübah ve helâl olduğunu bildiren bir hükmün getirildiğini söylemek -Mekke şartlarını göz önüne getirince- garip görülmektedir. Fakat bu ayetlerden mûsikînin mübah olduğu hükmünün rey ve içtihatla çıkarılması hiç olmazsa Medine'deki uygulamaya ters düşmediği için daha makul görülmektedir.

Bu durum mûsikîye taraftar olanlarla, aleyhinde bulunanların Kur'an'da kendi içtihatlarını teyit ve tasdik edecek bir melce ve mesnet aramak zaruretini duymalarından ileri gelmiştir. Aslında **Kur'an'da mûsikîyi haram veya mübah kılan sarîh bir kayıt yoktur. Kur'an'da övülen veya kötülünen mûsikî değil, sözdür.** O da bazı nevileri delil diye ileri sürülen ibare ve ayetler ya birtakım genel kavramlardır veya bazı zahîrî lafızlardır. El-Fâkihânî bu konuda: "Kitabullâh'ta ve sünnette mûsikî âletlerini haram kılan sarîh bir kaydın mevcut olduğunu bilmiyorum. Bu konuda ileri sürülen şeyler ya bir takım genel kavramlardır veya esas manaya nazaran ikinci derecede kalan bir takım zâhirî manalardır. Bu gibi şeyler akla yatkın görünse bile kesin delil değildir"³⁸ demektedir."³⁹

KUR'AN'DA MÛSİKİYE DAİR ÇIKARILABİLECEK SONUÇLAR

Kur'an'daki ayetlerden müzik konusunda çıkarılabilecek sonuçlar şunlardır:

- 1- Müziğin, insanları Allah yolundan alıkoymaması.
- 2- Din ve dince mukaddes kabul edilen şeyleri alay konusu etmemesi.
- 3- Dini sorumluluk ve görevleri ihmal edecek seviyede olmaması.
- 4- Dini değerlere aykırı konularda propaganda özelliği taşıması.
- 5- Söz veya icrasında yalan, iftira, zinaya teşvik gibi dince yasaklanan hususların yer almaması.
- 6- Müziğin ibadet gibi telakki edilmemesi.
- 7- İnsanları nefsanî arzularına esir edecek bir şekil, muhteva ve seviyede olmaması.
- 8- İnsanları dini ya da dünyevî faydalardan tamamen uzak bir şekilde faydasız şeylerle meşgul etmemesi.

Bu prensipleri en kapsamlı bir şekilde 7A'râf/33. ayet-i kerimesinde bulmak mümkündür:

De ki: **'Benim rabbim ancak, açık ya da gizli yüz kızartıcı çirkin işleri (fuhş), günahı (ism), haksız yere başkalarının hakkına tecavüzü (bağy), Allah'a hiçbir delil indirmedeği şeyi ortak koşmanızı (şirk) ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi yasaklar.'**

Ayet-i kerimede yer alan 'fuhş', açık ya da gizli her türlü çirkin işler ile başkalarının namus ve haysiyetine tecavüzü; 'ism', genel manada günah, akıl ve mantığa aykırı her türlü davranış ve bilerek Allah'ın yasaklarını çiğnemeği; 'bağy', haksız yere başkalarının can, mal, namus ve kişilik haklarına tecavüzü ifade etmektedir.

Bazı alimler müziğin genel manada helal olduğunu çeşitli delillerle ileri sürmüşlerdir. Bu alimlerin başında Zahirîye mezhebi alimlerinden İbn Hazm el-Endülüsî ile İbn Tahir el-Kayserânî gelmektedir.

Müziğin genel manada mübah olduğunu ifade ettiği söylenen ayetlerin başlıcası şunlardır:

- 1- Kur'ân-ı Kerim'de müziğin bir cennet nimeti olduğu ifade edilmiş ve mü'minler buna özendirilmişlerdir. Bu yüzden genel olarak müzik helaldir. 30Rûm/15'de şöyle buyurulmaktadır:

³⁸ Şevkani, Neylu'l-evtâr, c.8, s.108-109.

³⁹ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Müsikî ve Sema, 50-53, 58.

‘İman edip salih amel işleyenler, bir bahçede nimetlenir ve neşelenirler (yuhberûn).’⁴⁰

Bazı âlimler ayetin bu şekildeki yorumunu esas alarak müziğin genel manada mübah olacağını ifade etmişlerdir. Benzer bir yaklaşım Yasin 55’de yer alan “Doğrusu bugün, cennetlikler eğlenceyle meşguldürler” mealindeki ayet-i kerimenin yorumunda sergilenmiştir.⁴¹

2- ‘O Allah yeryüzündeki her şeyi sizin için yaratmıştır.’ (2Bakara/29) ve “Allah size haram kıldığı her şeyi açıklamıştır.” (6En’am/119) mealindeki ayet-i kerimeler.

İbn Hazm bu ayetlerde yeryüzünde var olan bütün varlıkların insanın faydasına yaratıldığı ve hakkında özel bir yasaklayıcı nas bulunmadığı müddetçe de bunların helal olacağını; haklarında özel yasak bulundan şeyler arasında müzik diye bir maddenin bulunmadığını ifade etmiştir. Daha sonra İbn Hazm konuyu doğrudan ya da dolaylı ilgilendiren diğer nasları da dikkate alarak şu yorumu yapmıştır: **‘Bununla beraber, ameller niyetlere göredir. Kim müziği Allah’a isyan etmek için dinlerse o fasıktır. Bu kural müzikten başka şeyler için de geçerlidir.** İbâdetini daha rahat edâ edebilmek ve hayır işlerinde daha faal olabilmek için dinlenme maksadıyla müziği dinleyen kişi ise bununla Allah’a ihsan üzere itaat etmiş sayılır. Bu gibi kişilerin müzik dinlemesi ise haktır doğru bir iştir. Kim de ne ibâdet ne de günah maksadı olmaksızın müzik dinlerse o da fayda ya da zararı olmayan bir işle (lağv) meşgul olduğundan Allah tarafından bağışlanır. Bu çeşit müzik dinleme, dinlenmek için bahçeye çıkma veya kapısının önüne oturma, elbiseleri çeşitli renklere boyama gibi bir şeydir.’

Daha sonra müzik ve çalgı aletlerinin haramlılığı ile ilgili ileri sürülen delilleri senet ve metin yönüyle tenkit eden İbn Hazm, bu görüşünü isbata çalışmış, sonunda, ‘dolayısıyla müzik mübahdır, hiçbir kerâhet yoktur. Bunu inkâr eden şüphesiz hata etmiştir’ şeklinde görüşünü tekrarlamıştır.⁴² Bundan sonra da müziğin mübahlığı ile ilgili delillere yer vermiştir.⁴³

RİVAYETLERDE MÛSİKÎNİN YERİ

Müziğin mübah mı, yoksa haram mı (meşruiyeti) konusunda bir kitapçık yazan hadisçi ve fakih İbn Hazm (v.456/1064), konuyla ilgili rivayetleri tek tek incelemiş ve mübah olduğu kanaatine varmıştır. Bu risalesinde rivayetleri, müziğin ve eğlencenin yasak ve mübah olduğunu bildiren rivayetler olarak iki bölümde ele almıştır:

YASAKLAYICI HADİSLER

1 - (...) Hz. Aişe'den naklettiği bir hadiste Rasûlullâh şöyle söylemiştir: ‘Allah kadının şarkı söylemesini haram kıldı. Onun alım-satımını, ondan para kazanılmasını, (ona şarkıcılık) öğretilmesini ve dinlenmesini yasakladı. (Tirmizi)

2 - (...) Ali b. Ebî Talip'ten nakledilen bir hadiste Rasûlullâh şöyle demiştir: Ümmet şu beş şeyi yaptığı zaman kendilerine musibet hak olur. Mal çoğalıp, emanet zayi olduğunda, zekat verilmediğinde, erkek karısına itaat ettiğinde, kişi anasını köleleştirip babasına cefa verdiğinde, mescitlerde seslerin yükseldiğinde, toplumun en alçak olanının şerrinden korkulduğundan dolayı en şerefli haline geldiğinde, ipek elbise giyilip kadın şarkıcılar ve telli çalgılar mülk edinildiğinde, bu Ümmetin sonuncularının öncekilerine lanet ettiğinde, işte bu durumda kırmızı bir kokuyu, değişimi ve yere batmayı beklesinler.’

⁴⁰ Yahya b. Kesîr, Evzâî ve Vek’î, âyette geçen kelimesini “zevk ve şarkı” olarak tefsir etmişlerdir. (Taberî, Câmi’u'l-Beyân, X, 173; Ebu Hayyân, Bahru'l-Muhît, VIII, 380).

⁴¹ Ebu'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) bu ayet-i kerimenin yorumunda kıyâmet günü mü'minlerin, meşgul olacakları nimetlerden birinin de müzik dinlemek olacağından sözetmiştir. (Medârikü't-Tenzîl, (Mecmûatü'n Mine't-Tefâsîr içerisinde), ist., 1319, V, 214)

⁴² İbn Hazm, Muhallâ, VII, 559-571.

⁴³ Dr Behlül Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî

3 - (...) Muaviye'nin rivayet ettiği bir hadiste o şöyle söylemiştir: 'Rasûlullâh dokuz şeyi yasakladı, ben de sizleri onlardan nehyediyorum. Dikkat edin bu dokuz şey; Şarkı, ağıt, resimler, şiir, altın, yırtıcı hayvanların derileri, ipek kumaş ve ipektir.

4 - Selam b. Miskin bir hocasından naklen Onun, İbn Mes'ud'u şöyle söylerken gördüğünü bildirir: 'Şarkı kalpte nifaki yetiştirir.'

5 - (...) Ebû Ümâme'den naklen; Rasûlullâh'ı şöyle derken işittim; 'Şarkıcı kadınların eğitim-öğretimi, alım-satımı ve mülk edinilmesi helal değildir. Onlardan alınan bedel de haramdır. Allah kitabında bu konuda şu ayeti indirmiştir; 'İnsanlardan öyleleri vardır ki bilgisizce insanları Allah'ın yolundan saptırmak için sapık sözü satın alırlar" (Lokman 6). Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki şarkı söyleyerek sesini yükselten hiçbir kimse yoktur ki iki şeytan onu izleyip susuncaya kadar ayaklarıyla göğsüne ve sırtına vuruyor olmasın.

6 - (Aynı senedle) Abdullah İbn Ömer b. Hafs b. Asım'ın rivayet ettiği bir hadiste Rasullullah şöyle söylemiştir: 'Şarkı söyleyen kimsenin kulağı şeytanın elindedir. Susuncaya kadar şeytan onu titretir.'

7 - (Aynı senedle) Ebû Ümame'den gelen bir rivayette Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: 'Muhakkak ki Allah şarkıcılığı, şarkıcı kadınların alım-satımını ve onlardan elde edilen kazanan yenmesini haram kılmıştır.'

8 - Buhari'nin kendi senediyle yaptığı bir rivayete göre; Ebû Amir veya Ebû Malik el-Eşarî Peygamberi şöyle derken işlemiştir: 'Ümmetimden öyle toplumlar olacak ki; mücevher, ipek, içki ve çalgı aletleri ile helal sayarlar.' (Buhari, Eşribe)

İbn Hazm'a göre yukarıdaki rivayetler sahih değildir, mevzudur (uydurmadır). Bunun gerekçesi; ilk örnekteki Hz. Aişe hadisinde, ravi Said b. Razîn ve kendisinden rivayet ettiği kardeşinin kim olduğu bilinmemektedir. Zehebi, (Mizan, II/136) ve İbn Hacer (Lisan, III/29) de onu teyid ederler.

Hz. Ali hadisine gelince Yahya b. Said'e kadar olan ravilerin tamamının kim oldukları bilinmemektedir. Yahya b. Said de Muhammed b. Hanefî'den ne bir şey rivayet etmiş ne de ona mülaki olmuştur. (İbn Hacer, İbn Hazm'ın adı geçen ravi hakkındaki değerlendirmesini nakleder. Lisanü'l-Mizan, I/179)

Muaviye hadisindeki Keysan'ın kim olduğu bilinmemektedir. Muhammed b. Muhacir zayıftır ve hadiste şiiri men vardır halbuki onlar, şiiri mübah saymaktadırlar.

İbn Mes'ud hadisinde ismi bilinmeyen ve kimsenin tanımadığı bir hadis hocası vardır.

Abdumelik b. Hubeyb hadislerinin tamamı uydurmadır. Ebu Ümame hadisinde İsmail b. Ayyaş ve Kasım zayıf ravilerdir.

Buhari'nin rivayetine gelince; o, bu hadisi müsned (sened zincirindeki raviler tam) olarak rivayet etmemiştir. Ebu Amir'in kim olduğu bilinmemektedir.

Dolayısı ile bu konuda gelen bütün hadisler değerden düşmüştür.

"İnsanlardan bazıları var ki lehvel hadisi satın alırlar" (Lokman, 31/6) ayetine gelince⁴⁴; burada lehvel hadisin şarkı olduğu ne Rasûlullah'tan ne de sahabenin birisinden naklolunmuştur. Bunun şarkı olduğunu söyleyenler görüşlerine delil arayan bazı müfessirlerdir. **Şayet 'lehvel hadis' şarkı olsa idi ayette talik (şarta/gerekçeye bağlı) olmazdı.** Çünkü Allah

⁴⁴ Elmalılı Hamdi Yazır: Tefsir alimlerinin birçoğu "Lehve'l-Hadis"i şarkı ile tefsir etmişlerse de **araştırmacıların tercihi ayetin zahiri gereği genel bir mana ifade etmesidir.** Bununla beraber burada asıl azarlamanın hikmeti şununla anlatılmıştır: "Bilmeyerek Allah yolundan saptırmak ve onu alaya almak". Yani saptırdığını hissettirmeden, yaptığı işin akıbetini sezdirmeden dini ve ahlaki bozmak ve Allah yolu ve onun hak diniyle eğlenmek için. Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3839; c.6; s.268; İmam Gazzâlî: "Din karşılığında, Allah yolundan saptırmak için "Lehve'l-Hadis" satın almak haramdır. Bu konuda tartışma yoktur. Her çalgı, dinin karşılığında satın alınmıştır ve Allah yolundan saptırıcıdır da **denilemez. Ayetten maksat da budur.** Bir kişi Kur'an-ı Kerim'i dahi Allah yolundan saptırmak için okusa haram işlemiş olur. Gazzâlî, İhyâ, VI, 164

Teala "...Allah yolundan saptırmak için" diyor. **Allah yolundan saptırıcı her şey günah ve haramdır.** Velew ki Mushaf satımı ya da Kur'an öğretimi olsun. Muvaffakiyet Allah'tandır. Aslen bu konuda sahih herhangi bir şey sabit değildir.

Allah Teala Enam 119. ayette "Allah size haram olan şeyleri açıkladı" Bakara 29. ayette "O Allah ki yeryüzündeki her şeyi sizin için yaratmıştır" buyuruyor. Rasûlullâh da Sad b. Ebî Vakkas kanalıyla şöyle buyuruyor: "**İslam'da insanların en günahkarı, kendisine haram olmayan bir şeyin hükmü sorulduğunda onu haram kılan kimsedir.**" **Şu gerçektir ki Allah-u Teala bize haram kıldığı şeyleri açıklamıştır, hakkında açıklama yapmadığı şeyler ise helaldir.**

MÜBAHLIK İFADE EDEN RİVAYETLER

1. (...) Hz. Aişe'den naklolunan bir hadiste; "**Mina günlerinde Hz. Aişe'nin yanında iki cariye şarkı söylerken Ebû Bekir (ra) oraya geldi. Bu sırada Rasûlullâh (as), elbisesine bürünmüştü. Ebû Bekir cariyeleri azarladı bunu gören Rasûlullâh şöyle dedi; Bırak onları ey Ebu Bekir! Zira bu günler bayram günleridir.**"

2- Yine Hz. Aişe'den farklı bir senetle hadis şöyledir: **Rasûlullâh**, Buas (Evs ve Hazrec'in savaştığı Peygamberimizin hicrete hazırlanma) günü **Hz. Aişe'nin yanında iki cariye şarkı söylerken yanlarına girdi, yatağına uzandı ve yüzünü çevirdi. Sonra Ebû Bekir girdi ve beni azarlayarak şöyle dedi; Rasûlullâh'ın yanında şeytan çalgıları ha? Rasûlullâh ona yönelerek 'Bırak onları!' dedi.** Eğer denilirse ki Ebû Üsame bu hadisi Hişam b. Urve'den. O da babasından rivayet etmiştir ve hadiste şu ifade vardır; (O iki cariye şarkıcı değildi). Buna şöyle cevap verilir: Hz. Aişe "**Şarkı söylüyorlardı**" diyor. Bununla şarkı olduğu sabittir ve "**şarkıcı değillerdi**" sözü; "**güzel söylemiyorlardı**" manasınadır. Rasûlullâh, Ebû Bekir'in '**Şeytan çalgıları ha!**' sözünü işitmiş ve onu uyarmıştır **fakat cariyelerin şarkı söylemesine bir şey dememiştir.** Bu, aksine bir izah getirilemeyecek bir delil olup kendisine teslim olmak gerekir.⁴⁵

Hz. Aişe'den gelen bir rivayet şöyledir: Habeşliler bir bayram günü geldiler ve mescitte halay çekmeye başladılar. Rasullullah da beni çağırdı. Ben de başımı Rasullullah'ın omuzuna yasladım ve onların oyununa bakmaktan vazgeçinceye kadar oyunlarını izledim.

Herhangi bir şeyin haram kılınması ya da mübah sayılması Allah ve Resulünden bir nass olmadıkça helal olmaz. Çünkü bu, Allah'tan haber verme demektir. Allah'tan haber verme ise ancak kendisinde şüphe bulunmayan nass ile caiz olur. Allah Rasulü ise şöyle der: "Kim bilerek bana yalan isnad ederse cehennemdeki yerini hazırlasın!"⁴⁶

Prof. Süleyman Uludağ, müzikinin mübah olduğuna dair rivayetleri ve bu rivayetlere getirilen yorumlara "İslam Açısından Mûsikî ve Sema" adlı kitabında şöyle yer vermiştir:

"Hz. Aişe diyor ki: Resulullâh (as)'ı hücremin kapısının yanında duruyorken gördüm. Habeşliler Resulullâh'ın mescidinde kılıç-kalkan oyunu oynuyorlardı. Oyunu seyredilemem için Hz. Peygamber beni ridâsiyle (örtüsüyle) örtmekte idi. Sonra O benim (oyunu seyredilemem) için ayakta dururdu, ben usanana kadar bu vaziyette bulunurlardı. Düşünün ki, o zaman ben, yeni yetişmiş ve oyun seyretmeye düşkün genç bir kızdım. Yine bir bayram günü idi. Sudan'dan gelen siyahiler (mescitte Resulullâh'ın huzurunda) kalkan-mızrak oyunu oynuyor (ve böylece raks ediyorlardı.) Pek iyi hatırlayamıyorum ama ya ben oyunu seyretmek için Resulullâh (as) dan izin istemiştım de o uygun bulmuştu veya hiç bir şey söylemediğim halde o, 'Oyun seyretmek ister misin?' diye sormuşlardı da ben: 'Evet,' demiştım. Her ne ise, Resulullâh beni

⁴⁵ İmam Gazzâlî ve İbn Kudâme el-Makdisî bu hadise dayanarak müziğin esasen mübah olması gerektiğini ifade etmişlerdir.[Gazzâlî, İhyâ, VI, 153; İbn Kudâme, el-Muğnî, XII, 41-42.]. İmam Gazzâlî bu yorumuna şu değerlendirmeleri katmıştır "Düğün, düğün yemeği, akıka, sünnet, yolcu karşılama vb. şer'an sevinilmesi gereken olay ve zamanlarda şarkı, raks, def çalma, kılıç-kalkan oynama gibi eğlenceleri tertiplemek caizdir. [Gazzâlî, İhyâ, VI, 151-154] Dr Behlül Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî

⁴⁶ İbn Hazm, Risâle fi'l-Ğınâ' el-Mülhî (Eğlence İçerikli Müziğin Hükmüne Dair), 219-222.

arkasında, yanağım yanağına degecek şekilde durdurdu. (Ridâsiyle beni örttü.) Başımı mübarek omuzuna koydum ve oyunu seyretmeye başladım. Resulullâh haydi bakalım. Erfide Oğulları, keyfinize bakınız, oyuna devam ediniz, buyurdu. Nihayet seyretmekten usandıgımda, artık yeter mi, doydun mu? diye sordu. Evet, demem üzerine; öyleyse haydi git' dedi.

Bazı rivayetlerde bu hadis: "Oyunu seyretmekten utanç ve bıkkınlık gelene kadar Resulullah bana oyunu seyrettirdi. O zaman ben genç bir kızdım. Oyun ve eğlenceye düşkün olan yetişkin ve genç bir kızın oyun seyretmeye ne kadar işleli olacağı varın da kıyas edin."⁴⁷

Birçok kaynak tarafından rivayet edilen ve çok meşhur olan bu hadis mûsikîden (gına) ziyade raks (dance) ile ilgili bulunmaktadır. Hadîste geçen 'lu'b' tâbirinden maksat oyundur. Bazı rivayetlerde 'lu'b' (oyun) kelimesi yerine 'zefn' (raks) kelimesi kullanılmıştır. Hz. Âişe: 'Habeşlilerin oyununu seyretmem için' (li-anzüre ilâ zefni'l-habeşe) demektedir.⁴⁸

Birçok rivayete göre bu oyun mescitte oynanmıştı. Onun için İbn Hazm, el-Muhallâ adlı eserinde bu meseleyi izah ederken, 'Camide oynamak ve raks etmek mübahtır' (el-lü'b ve'z-zefn mübahun fil-mescid) ve 'bayram günlerinde mescitte veya mescit dışında türkü söylemek, oynamak ve raks etmek güzel bir şeydir' şeklinde başlıklar atmakta ve konuyu bu başlıklar altında incelemektedir.⁴⁹ Müslim şöyle diyor: 'Habeşliler Resulullâh (as)'ın huzurunda oynarlarken Hz. Ömer geldi, oyuncularını kovmak istedi. Bu durumu gören Resulullâh (as), 'Bırak ey Ömer, çünkü onlar Erfide Oğullarıdır' denilmektedir. Nesâî bu konu ile ilgili hadisleri; 'Bayram günü devlet reisinin huzurunda oyun oynamak', 'Bayram günü câmide oyun oynama ve kadınların bunu seyretmesi' başlıkları altında rivayet etmektedir.⁵⁰ İbn Hazm da tıpkı bu konuda ehl-i hadîs gibi davranmıştır.

Buhârî'nin diğere bir rivayetinde Hz. Âişe, 'Usanan ben oluncaya kadar oyunu seyretmeye devam ederdik' (hatta ekûne ene'l-lezî es'esü), Nesai'nin rivayetinde: Resulullah Hz. Âişe'ye, 'Daha doymadın mı? Daha doymadın mı? (e mâ şebi'ti?)' diye sormuş, o da Resulullâh'ın nezdindeki itibarını anlamak için, 'Hayır' diye cevap vermişti. **Başka bir rivayete göre Hz. Âişe diyor ki, 'Ya Resulullah, acele etme' dedim. Bunun üzerine Resulullah benim için beklemeye başladı. Sonra 'yine yetmez mi?' diye sordu. Ben yine 'acele etme' dedim. Bunu derken de Habeş oyuncularını seyretmeye doymuş ve oyunu seyretmek arzusu bende kalmamıştı.** Lâkin istedim ki Resulullah (as) in benim için ayakta durucu diğere ümmuhat-i mü'minînin kulağına varsın da benim onun nezdindeki kadrü kıymetimi bilsinler.⁵¹ Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber Habeşlilerin oynadıkları askerî mahiyetteki harp oyunlarını Hz. Âişe'ye doya doya seyrettirmişti. Resulullah'ın bu hususta ne kadar sabırlı, anlayışlı ve müsamahalı olduğunu anlatmak için de yine Hz. Âişe, 'Düşünün ki, ben o zaman oyun seyretmeye çok istekli genç bir kızdım. Ne kadar uzun bir müddet oyunu seyrettiğimi varın da hesabedin' diyor."⁵²

"Gazzali bu hadîslerle ilgili olarak şu görüşleri ileri sürmektedir: **'Bu hadîsler mûsikî ve oyunun haram olmadığını sarîh olarak gösteren naslardır. Bu hadisler, muhtelif ruhsatların varlığını göstermektedir:**

- a) **Oyun oynamak caizdir, Habeş oyuncularının durumu bunu gösterir.**
- b) **Aynı şekilde camide oyun oynamanın caiz olduğunu gösterir.**

⁴⁷ Bu hadîs en sağlam kaynaklar tarafından ve az çok farklı rivayet şekilleriyle nakledilmiştir. Bkz: Buhârî, kitâbü'l-iydeyn, c. II, s. 3. Ayrıca Buhârî Kitâbü'l-cihâd, Kitâbü'l-menâkib, Kitâbü'l-Nikâh gibi bölümlerde de bu hadiseyi tekrar tekrar anlatır. Müslim ise Kitâbü'l-iydeyn, c. II, s. 608 ve Kitâbü'l-mesacid'de aynı hadîsi rivayet eder. Nesei, Kitâbü'l-iydeyn, c. III, s. 159. Müsned-i Ahmed, 2/368. 6/56, 83, 84, 166, 186, 242,247,270, Ebu Dâvûd bu hadîsi biraz değışik şekilde rivayet eder, c II, s. 579.

⁴⁸ İmâm Ahmed, Müsned. c. VI, s. 116.

⁴⁹ el-Muhalla, II.3, V.92, VI,246.

⁵⁰ Nesai, c III, s. 160.

⁵¹ Tecrid Tercümesi, c.III, s.214.

⁵² Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 81-82

c) Resulullâh'ın, 'Hadi bakalım, Erfide Oğulları' sözü oyun oynamak için verilen bir emir ve istektir. Böyle olunca oyunun haram olduğunu söylemek nasıl mümkün olur?

d) Hz. Peygamberin Ebû Bekir ve Ömer (ra)'in Habeş oyuncularını red ve inkâr etmelerinden menetmesi ve sebep olarak, bu bayram günüdür, yani sevinme ve neşelenme günüdür, oyun ve mûsikî neşelenmenin vasıtalarıdır, demesi de dikkati caliptir.

e) Oynanan oyunu ve çalınan mûsikîyi seyretmek ve dinlemek için Hz. Âişe'nin arzusuna uyarak uzun uzadıya beklemesi gösterir ki, kadınların ve çocukların oynanan bir oyunu seyretmelerini temin etmek suretiyle onların gönlünü hoş etmek ve böylece güzel huyluluk ve anlayış göstermek ham sofuluk ve kaba zahitlik yaparak onların bu gibi şeyleri seyretmelerine ve dinlemelerine engel olmaktan iyidir.

f) Hz. Peygamberin ilk olarak Hz. Aişe'ye, 'Oyunu seyretmeyi arzu eder misin' diye teklifte bulunması da çok önemlidir. Zira teklif Hz. Âişe'den gelseydi, belki bu teklifi reddetmek bir sakınca olur ve bu sakıncayı bertaraf etmek için ona müsaade etmek mecburiyeti doğmuş olurdu.

g) Şeytanın düdüğüne benzetilmiş olmasına rağmen kadınların çaldığı defleri ve söyledikleri türküleri dinlemenin caiz olması, bu husus haram olan mûsikînin bu nevi mûsikî olmadığını gösterir.

h) Hz. Peygamber yattığı yerden kızların söyledikleri türküleri ve çaldıkları defleri işitmekte idi. Şayet böyle yerlerde oturmak caiz olmasaydı bu seslerin duyulduğu bir yerde bulunmayı caiz görmezdi. Bu durum kadın sesini dinlemenin haram olmadığını gösterir. Kadın sesi bir fitnenin zuhur etmesi endişesi halinde haram olur. Bu ölçüler ve naslar def çalmanın, kılıç-kalkan oyunu oynamanın, mûsikînin, raksın, zencî ve habeşîlerin raksını seyretmenin mübah olduğuna delâlet eder. Neşelenecek zamanlarda bu gibi şeylerin mübah oluşu bayram gününe kıyasendir. Düğün, ziyafet, sünnet düğünü, çocuğun dünyaya gelişi zamanı (akîke) ve ferden gelme gibi sevinç ve neşe zamanları eda bayram hükmündedir. Arkadaştan ziyaret, arkadaşlarla görüşme ve bir yerde toplanma, yemek veya sohbet için bir araya gelme gibi meşru zamanlarda ve şeriata uygun şekilde neşelenme vakitlerinde semâ dinlemenin hükmü bayram gibidir.

Gazzali, Hz. Âişe'nin kızlardan oyun arkadaştan bulunduğunu, bu kızların oynamak için hücre-i saadete gelmekte olduklarını, Resulullah'ın bunların gelişinden memnun olduğunu bildirmektedir, İrâkî ise, Hz. Aişe'nin kızlarla oynadığını bildiren hadîslerin Buhârî, Müslim ve Ebû Davud tarafından rivayet edildiğini kaydetmektedir.⁵³

Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir: Resulullâh (as) oturmakta idi. Bir gürültü ve çocuk sesleri işittik. Hz. Peygamber ayağa kalktı, bir de baktı ki, Habeşli bir kadın raks etmekte ve etrafında da çocuklar toplanmış bulunmakta. Bana, 'Bunu seyretmek ister misin?' diye sordu. 'Evet', demem üzerine beni usanana kadar seyrettirdi.

Habeşli bir kadının Medine'de raksettiğini, çocukların etrafına toplanarak onu seyrettiklerini, bunu bir gürültü halinde duyan Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye oyunu seyrettirdiğini birçok güvenilir kaynaklar kaydetmiş bulunmaktadır.⁵⁴ Ahmed Naim de bu rivayeti şu şekilde kaydetmektedir. "Nesâî'deki; bir gürültü ve çocuk sesleri işittim. Nebiyy-i Ekrem (as) ayağa kalktı. Meğer Habeşli bir kadın oynuyor. Çocuklar da etrafına toplanmış. Resulullâh, yâ Âişe gel de bak, buyurdu.⁵⁵ **Her halde Habeşlilerin oynaması bir defaya özgü değildir. Raks ve mûsikî ile meşhur bir ırk olan Habeşlilerin ve zencilerin çeşitli zamanlarda oynamış olmaları lâzım gelmektedir. Hz. Peygamberin hicreti zamanında Medine'ye ilk defa geldiği zaman da Habeşliler oynamışlardı. Bu hadîsler meseleye yeni bir unsur getirmektedir. O da bir kadının herkesin görebileceği bir yerde oynaması, Hz.**

⁵³ İhya, c.II, s.276.

⁵⁴ İmâm Ahmed, Müsned, c.III, s.152, c. VI, s. 116. Tirmizi, Tühfatü'l-ahvazî, c.X, s.179. Ayni, c.III, s.358.

⁵⁵ Tecrid Tercümesi, c. III, s. 212.

Peygamberin ise bu durumu menetmediği gibi üstelik muhterem eşine de bunu seyrettirmek istemesidir.⁵⁶

Hız. Âişe (ra) dan, şöyle demiştir: Bir kere Resülullâh (as) yanıma gelmişti Yanımda Büas (hâdisesiyle ilgili olarak söylenmiş olan hamasî şiirleri def çalarak) terennüm ederek çalan iki câriye bulunuyordu. Resulullâh (as) yatağına yatıp yüzünü öbür tarafa çevirdi, sonra Hz. Ebû Bekir (ra) içeri girdi. 'Bu ne hâl, Resulullâh (as) in huzurunda şeytanın mizmârı (yani şeytanın düdüğü ve sesi) ne gezer?' diye beni azarladı. Bunun üzerine Resulullâh (as) ona dönüp: 'Bırak, onlara (Her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır)' buyurdu. Babam başka şeyle meşgul olunca cariyelere işaret ettim, dışarı çıktılar.⁵⁷

"Gerçi daha evvelki rivayetler ve bundan sonra zikredilecek hadîsler Resulullâh'ın mûsikîyi ve çalgıyı dinlediğini ve başkalarının dinlemesine müsaade ettiğini ve hatta onları bu işe teşvik ettiğini göstermekte ise de bir kadın raksının bu şekilde karşılandığını gösteren başka bir rivayet mevcut değildir. Bu bakımdan çok ilgi çekici bir durum meydana getirdiği muhakkak olan bu hadisin, hadis şârihleri tarafından yoruma tâbi tutulmamış olması da dikkate şayandır.

Bu hadîslerde geçen "zefn" kelimesi raks manasına gelmektedir.⁵⁸ Raks ise kalkıp oynamak, sallana sallana oynamak, yelerek yürümek ve küpte şarap kaynamak gibi manalara gelmektedir.

Hadisler, kadınların nağme ile okudukları *şiir, türkü ve şarkıyı* dinlemenin mübah olduğunu açıkça göstermektedir. Hanefî âlimlerinden Ayni, *Umdetu'l-kâri* (c.III, s.360) da, Büas savaşıyla ilgili hadisin izahı sırasında, 'Bu hadis, bir kimsenin, kendisinin olmasa bile yabancı bir cariye ile okuduğu şiirleri (savtü'l-câriye bi'l-ginâ) dinlemenin caiz olduğunu gösterir' demektedir. Hadislerde durum açıkça belirtildiği halde bazı âlimler kadının sesinin namahram (haram olmadığı) olduğunu söylemişlerdir.

İbn Hacer el-Heytemî bu hususta şu bilgileri vermektedir, 'İster cariye olsun, ister hür kadın olsun, ister fitne ve fesat çıkması endişesi bulunsun, ister bulunmasın yabancı kadın sesi namahremdir (haram değildir).'⁵⁹

Mûsikînin dindeki yeri üzerine araştırmalar yapan Dr. Behlül Düzenli'de konuyla ilgili şu rivayetlere de yer vermiştir:

"Rubeyy'i binti Muavviz b. Afrâ'dan nakledilmiştir: **Düğün günümün sabahı Rasulullah (a.s.) yanıma geldi; senin şu anda oturduğun gibi yatağına oturdu. Bizim kızlarımız def çalıyor ve Bedir günü öldürülen aile büyüklerimizle ilgili mersiyeler söylüyorlardı.** Bir ara birisi: 'Aramızda yarın ne olacağını bilen Peygamber var' dedi. Bunun üzerine Rasulullah (a.s.): 'Bunu bırak, diğer söylediklerini söyle!' buyurdu.⁶⁰

⁵⁶ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 89-90

⁵⁷ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 74; **Büas, İslamiyetten evvel Evs ve Hazrec kabileleri arasında çıkan kanlı bir hâdisenin cereyan ettiği günün adıdır. Bu hadis en sahih kaynaklar tarafından nakledilmiştir. Rivayetler arasında az-çok farklar bulmaktadır. Bkz: Buhârî, c.II, s.3. Müslim, c. II, s. 605. Nesaî, c.III, s.59. Bu hâdisenin vukûa geldiği zamanı anlatamak için, 'Bu olay, hacıların Mina'da buldukları günde cereyan etmişti. Resullâh o sırada ihramda bulunuyordu.'** denilmektedir. Buna göre hadise, eyyâm-i teşrik gibi mübarek günlerde geçmiştir. Resulullâh hâc için Mekke'ye gidemediği halde Medine'de ihrama girmiş bulunmakta idi. Burada önemli olan özel olarak teşrik tekbirlerinin getirilmesi vacip olan mübarek dinî günlerde bile mûsikînin çalınmasına ve dinlenmesine izin verilmiş olması ve ibadet düşüncesiyle bu işin menedilmemiş bulunmasıdır. Hadiste geçen "câriye" kelimesi, genç kadın, yeni yetişkin, güçlü kuvvetli (şâbbe, fetât) kız manasına gelmektedir. Bkz: Müslim, c.II, s.607-608 ve dipnotu.

⁵⁸ Kamus Tercümesi, V. 642.

⁵⁹ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 98

⁶⁰ Buhârî, Nikâh, 48, Meğâzî, 12; Tirmizî, Nikâh, 6; İbn Mâce, Nikâh, 21; Ebu Dâvûd, Edeb, 59; Beyhakî, Sünen, VII, 288-289

Enes (r.a.)'den rivâyet edilmiştir: **Peygamber (a.s.) bir yolculuğa çıkmıştı. Beraberinde Enceşe adında bir hizmetçisi vardı. Yol boyunca onlara yolculuk türküleri söyler ve develerini sürerdi.** Bir ara peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: **'Yavaş Ey Enceşe! Testileri düşünerek kervanı yavaş sür'** Bir rivâyette: Enceşe'nin kadınların bulunduğu kabile, Berâe'nin de erkeklerin bulunduğu kabileye şarkı söylediği rivâyet edilmiştir.⁶¹

Peygamber (a.s.) ile birlikte Hayber'e yola çıkmıştık. Gece gidiyorduk. Kafilden bir kişi Âmir b. Ekva'a -Âmir şairliğiyle bilinen bir kişi idi- **'Bize bildiğin şeylerden bir şeyler söyle, dinleyelim'** dedi. Âmir devesinden inerek şu türküyü söylemeye başladı:

Ey Allahım! Sen olmasaydın biz hidayet bulamazdık.

Sadaka verip, namaz kılamazdık.

Her şeyimiz sana feda olsun, bizi bağışla.

Düşmanla karşılaşırsak, ayaklarımız sabit kıl.

İçimize huzur ve güven ver.

Biz, çağrılınca gideriz.

Seslendikçe yardıma erişiriz.

Peygamber (a.s.), 'Kim bu sürücü?' dedi. 'Âmir b. Ekva' dediler. Peygamber (a.s.) 'Allah onu esirgesin' buyurdu.⁶²

İbn Hacer bu hadisle ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: Bazı alimler yolculuk türküsüne (hidâ) cevaz veren bu hadisten hareketle, çekişli (temdîd) sesle söylenen ve Arapların 'Nasb' dedikleri gurbet türküsünün de caiz olacağını söylemişlerdir.⁶³

Kadının birisi, Peygamber (a.s.)'a geldi. Peygamber (a.s.) 'Ey Aişe! Bu kim biliyor musun?' dedi. Aişe, 'Hayır Ey Allah'ın peygamberi!' dedi. Peygamber (a.s.): 'Bu falan sülalenin dansöz-şarkıcısıdır. Sana şarkı söylemesini ister misin?' Aişe, 'Evet' karşılığını vererek, kadına bir tabak hediye etti, kadın da ona şarkı söyledi. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) şöyle buyurdu: 'Şeytan bu kadının burun deliklerine üfürmüş.'⁶⁴

Babam, Zührî'ye, Peygamber (a.s.)'in müziğe ruhsat verip vermediğini sordu -ki ben de bunu dinliyordum-. Zührî dedi ki: 'Evet. Peygamber (a.s.) bir gün dışarı çıkmıştı. Elinde def ile şarkı söyleyen bir genç kızla karşılaştı. Kız korktu, ürktü ve şöyle demeğe başladı:

Ey gamlı ve kederli yolcu!

Abdimenâf'ın evine uğradın mı?

Anan seni kaybetsin! Onların evlerine uğrasan olmaz mı?

Nice zillet ve dertlerden kurtarırlar seni.⁶⁵

Aişe (r.a.)'den rivâyet edilmiştir: 'Bizim yanımızda kız şarkı söylerken peygamber (a.s.) içeri girdi. Kız şarkı söylemeye devam etti. Sonra Ömer (r.a.) içeri girmek için izin istedi. Çocuk hemen sıçrayıp kalktı. Bunun üzerine Peygamber (a.s.) güldü. Ömer (r.a.) 'Bu günahkara neden güldün? Ya Rasulallah!' dedi ve ekledi: 'O kızın dinlettiğini -ya da Peygamber (a.s.)'in dinlediklerini- dinlemeden buradan ayrılmayacağım.' Peygamber (a.s.) kıza emretti, o da Ömer'e dinletti.⁶⁶

Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivâyet edilmiştir. Peygamber (a.s.) Medine sokaklarında gezerken def eşliğinde şu beyitleri okuyan kız çocuklarına rastladı:

⁶¹ Buhârî, Edeb, 90; Müslim, Fedâil, 70, 73; Beyhakî, Sünen, X, 227

⁶² Buhârî, Meğâzî, 38; Edeb, 90; Diyât, 17; Müslim, Cihad ve Siyer, 123; Beyhakî, Sünen, X, 227.

⁶³ Fethu'l-Bârî, XXII, 349.

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 449; Heysemî, Mecma', VIII, 130

⁶⁵ Beyhakî, Şuab, 5112.

⁶⁶ Heysemî, Mecma', VIII, 131.

'Biz Neccar kızlarındanız

Muhammed gibi bir komşudan dolayı ne mutlu bize"

Bunun üzerine Peygamber (a.s.): "Allah biliyor ki ben de sizi seviyorum.'⁶⁷ dedi.⁶⁸

Prof. İbrahim Canan tarafından tercüme edilen 'Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi'⁶⁹ diye bilinen eserde müzik, şarkı ve türküye dair rivayetler şunlardır:

4330- Hz. Âişe (ra) anlatıyor: "Resulullah (as), benim yanımda iki cariye, **Buas (savaşı ile ilgili hamasi) türküler söylerken çıkageldi. Gidip yatağın üzerine (yan üstü uzandı ve yüzünü de (aksi istikamete) çevirdi.** Derken (babam) Hz. Ebû Bekr (ra) girdi. Derhal beni azarladı ve: "Resulullah'ın hane-i saadetlerinde şeytan çalgısı ha!" dedi. Bunun üzerine Resulullah (as), ona yönelip: "**Bırak onları (söylesinler!)" buyurdu. (Onlar sohbe dalıp, bizden) dikkatlerini çekince, ben cariyelere göz işareti yaptım, kalkıp gittiler.**" Hz. Âişe devamla der ki: "Bir bayram günüydü. Siyahiler, mescitte kılıç kalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Resulullah (as)'dan taleb etmişim (bilemiyorum), yoksa o (kendiliğinden) mi, "Seyretmek ister misin?" buyurdular. Ben: "Tabî!" dedim. Kalktı, beni geri tarafına aldı yanağım yanağının üstünde olduğu halde durduk. "Ey Erfideoğulları (Habeşlilerin lakabı) görevim sizi (oynayın)!" diyordu. **Ben usanınca(ya kadar böyle devam ettik. Usandığımı farkedince): "Yeter mi?" buyurdular. Ben: "Evet!" dedim. "Öyleyse git!" dediler.**" [Buhârî, İydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menâkıb 15, Menâkıbu'l-Ensâr 46, Nikah 82, 114; Müslim, İydeyn 19, (892); Nesâî, İydeyn 35-36, (3, 195-197).]

4331- Bir düğün sırasında Karaza İbn Ka'b ve Ebu Mes'ud el-Ensârî'nin yanına girdim, bir kısım cariyeler şarkı söylüyorlardı. Dayanamayıp: "Sizler, Resulullah (as)'ın Bedir Ashabından olun da yanınızda şu iş yapılsın olacak şey değil!" dedim. Bunun üzerine onlar: "**Otur, dilersen bizimle dinle, dilersen git. Bize düğünde eğlenme ruhsatı verildi!" dediler.**" [Nesâî, Nikâh 80, (6, 135).]⁷⁰

5111- Hz. Ali anlatıyor: "Resulullah (as) buyurdular ki: "Cennette siyah gözlülerin (hurilerin) toplanma yerleri vardır. **Orada, benzerini mahlukatın hiç işitmediği güzel bir sesle şarkı okurlar ve şöyle söylerler:** "Bizler ebedîleriz, hiç ölmeyiz! Bizler nimetlere

⁶⁷ İbn Mâce, Nikah, 21.

⁶⁸ Dr Behlül Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Müzik

⁶⁹ Kütüb-i Sitte'yi ilk kez bir araya getiren kişi, Endülüslü muhaddis Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî'dir (ö. 535/1140). Bu eser, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Muvatta'nın derlemesidir. Bu derlemede Kütüb-i Sitte'deki hadisler şerh edilmemiştir. Rezîn, bu esere, 'el-Cem' beyne'l-usûli's-sitte' adını vermiş, daha sonra 'et-Tecrîd li's-sihah ve's-sünen' adıyla da tanınmıştır. **Sonra İbnü'l-Esîr** (ö. 606/1210) (Tam adı: Mecdüddîn el-Mübârek b. Esrûddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî), Rezîn'in bu eserinde birçok hadisin olması gerektiği yerde zikredilmediğini, **mükerrer (tekrar) rivayetlerin fazlaca bulunduğunu, bazı hadislerin de eserde yer almadığını tesbit etmiş, bu eksikleri tamamlayıp** ayrıca hadislerdeki **garîb kelimeleri de açıklamak suretiyle onu kitap adlarına göre alfabetik olarak yeniden tertip etmiştir.** Hadislerin senedlerinde yalnız sahâbî olan râviler kaydedilmiş, sahâbe sözlerinin rivayetinde ise o sözleri rivayet eden tâbiîlerin adları verilmiştir. Kısaca **İbnü'l-Esîr, Rezîn'in Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Muvatta'nın derlemesini düzene sokmuştur.** Hadis metinlerini, Buhârî ve Müslim'deki şekliyle vermeyi tercih etmiş, öteki kaynaklardaki önemli farkları da ayrıca ifade etmiştir. İbnü'l-Esîr Sahîhayn hadisleri için Humeydî'nin el-Cem' beyne's-Sahîhayn'ını, diğer dört sünendeki hadisler için de hocalarından okuduğu kendi nüshalarını esas almıştır. Bu eserlerde bulunmadığı halde Rezîn'in kitabında rastlanan hadisleri Câmi'u'l-usûl'e almakla beraber bunların kaynağını bulamadığını göstermek için başlarına rumuz yazmamış, hadis metninin sonuna "رزین أخرجه" kaydını koymakla yetinmiştir. Daha sonra **İbnü'l-Esîr'in Câmi'u'l-usûl adlı çalışması üzerinde çeşitli ihtisar** (Kısaltmalar: Bazı hadislerin veya hadislerdeki bazı kısımların çıkarılması/esere alınmaması) çalışmaları yapılmıştır. Bunlar, İbnü'l-Bârizî Hibetullah'ın yazdığı Tegrîdü'l-usûl ile **İbnü'd-Deyba' Abdurrahman** (ö. 944/1537)'in kaleme aldığı **Teysîrü'l-vusûl ilâ Câmi'i'l-usûl min hadîsi'r-Resûl'dür.** Teysîru'l-Vusûl'ün müellifi, bu eserin Câmi'ul-Usûl'ün hacmini üçte bire indirdiğini belirtir. **İbrahim Canan tarafından tercüme edilen 'Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi', İbnü'd-Deyba'nın hazırladığı 'Teysîru'l-Vusûl' adlı kitabıdır.** İbnü'd Deyba (ö. 944/1537), Teysîru'l-vusûl adlı kitabında, İbnü'l-Esîr'in Camiu'l-Usul adlı kitabını kendi anlayışına göre özetlemiş (bazı hadisleri çıkarmış), ayrıca İbn Mace'yi de ilave etmiştir. TDV İslam Ansiklopedisi, Camiu'l-Usul Maddesi.

⁷⁰ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 12/329-332; 6/49-53.

mazharız, fakr bilmeyiz! Rabbimizdan razıyız, mükedder olmayız! Kendisinin olduğumuz beylerimize ne mutlu!" [Tirmizî, Cennet 24, (2567).]⁷¹

820. (2613) (6807)- Biz Resûlullah(as)'ın yanında idik. Derken Amr İbnu Mürre geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah bana musibet takdir etmiştir. Çünkü **ben elimle def çalmaktan başka bir yolla rızıklanacağımı zannetmiyorum. Öyleyse bana fuhşa ait olmayan şarkı hususunda izin verin!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm cevapta bulundu: "Hayır! Sana izin veremem, bunda bir hayır, bir rıza yoktur.** Sen yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Allah seni temiz ve helal şeylerle rızıklandırdı, sen ise (kendi iradenle) Allah'ın rızıkından sana helal kıldıkları yerine, Allah'ın rızıkından sana haram kıldığı rızıkı ihtiyar ettin. Eğer bu yasaklama hükmünü daha önce sana ulaştırmış olsaydım şimdi sana hak ettiğin cezayı verirdim. Yanımdan kalk ve Allah'a tevbe et..." AÇIKLAMA: İbnu Mace bu hadisi muhannes (kadınlaşan erkek)lerle ilgili babta kaydetmiştir, **zaafî şiddetli olan rivayetlerdendir**, ancak muhanneslerin teliniyle ilgili sahih rivayetler vardır.⁷²

MÛSİKÎNİN HÜKMÜ KONUSUNDA İLERİ SÜRÜLEN AYET VE HADİSLERİN TAHLİLİ

"Kur'an-ı Kerim'de mûsikînin lehinde veya aleyhinde bir hüküm bulmamız mümkün değildir. Kur'an ayetlerinden mûsikînin bir sanat olarak veya genel olarak haram olduğuna dair bir hüküm çıkarmamız mümkün değildir. Helal olduğuna dair açık bir ayette bulunmama ile birlikte, **hakkında hüküm verilmeyen birçok nimetler gibi, mübah olduğu** konusunda görüşler daha fazladır.

Kur'an'da özellikle çirkin ses kötülenmiş ve 'Yürüyüşünde mütevazı ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkin elbetteki eşeklerin sesidir.' (31/19) buyrulmuştur. **Aslında bu ayette çirkin ses kötülenmiş, ifade ettiği anlamın zıddı olan güzel ses de övülmüştür.** Hal böyle iken, bu ayet, mûsikînin mübah olduğunu kabul edenlerle, mûsikînin haram olduğunu söyleyenler arasında tartışılmış, her iki taraf ta fikirlerinin doğruluğunu ispat etmek için bir takım ayetleri delil olarak göstermiştir.

Mûsikînin lehinde ve aleyhinde olanlar hadislerden de kendilerine göre deliller ileri sürmüşlerdir. İlerde görüleceği üzere, **mûsikînin mübah olduğuna delil olarak gösterilen hadisler daha net, rivayet bakımından daha sağlam, İslam'ın genel prensiplerine ve dünya görüşüne daha uygun bulunmaktadır.**

Mûsikînin lehinde olanların Kur'ani delillerinden birisi şu ayettir: De ki: 'Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?' De ki: 'Onlar, dünya hayatında, özellikle de kıyamet gününde müminlerindir.' İşte bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz.' (7A'raf/32)

Ayette geçen 'ziynet' ten maksat pamuk, keten gibi nebattan; ipek, yün gibi hayvandan; zırh vesaire gibi madenlerden meydana gelen süsler demektir. Bu ayetin ifade ettiği anlama baktığımız zaman açıkça mûsikî veya ğina'dan bahsetmediğini görüyoruz. Ancak, yorumunda adı geçen ve insanların süs olarak kullandıkları bir takım nimetler gibi, mûsikîyi de böyle bir süs olarak kabul edenler olmuştur.

Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir: Resulullah (as) oturmakta idi. Bir gürültü ve çocuk sesleri işittik. Hz. Peygamber ayağa kalktı, bir de baktı ki, Habeşli bir kadın raks etmekte ve etrafında da çocuklar toplanmış bulunmakta. (Bana) bunu seyretmek ister misin? diye sordu. Evet, demem üzerine beni usanana kadar seyrettirdi.⁷³

Hz. Aişe (ra)'den şöyle dediği rivayet ediliyor. "Nebi (as) beni ridasıyla örtüyor ve ben de mescitte oynayan Habeşlilere bakıyordum. Ta ki usanıncaya kadar onları seyrettim."⁷⁴ Ankaravi

⁷¹ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/432.

⁷² İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 17/327.

⁷³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.III, s. 152; c. VI, s. 116.

⁷⁴ Buhari, Sahih, Salat: 69,c. I, s. 117; İdeyn: 25, c. II, s. 11; Cihad: 79; Müslim, Sahih, İdeyn: 17.21.22, c. II, s. 608, 610.

bu hadisleri izah ederken: Eğer raks, eğlence ve oyun mutlak haram olsaydı, Hz. Aişe raks eden Habeşlilere bakmazdı demektir.

Resullulah (as) Medine'ye geldikleri zaman buradaki halkın duymuş oldukları derin sevinci başka bir zamanda duyduklarını hiç görmedim. Beni Neccar kızları onu karşılamaya çıktılar. Kızlar def çalarak şiir ve türküler okumuşlardı. Kadınlar def çalarak ve müzikli olarak şu meşhur beyitleri okumuşlardı: Talaa'l-bedru aleyna...

Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir: Hz. Aişe bir defasında (yanında büyüttüğü akraba) bir kadını Ensar'dan bir adamla evlendirmişti. (Düğünden dönen Hz. Aişe'ye) Nebi (as) sordu: "Ya Aişe! Şüphesiz ki Ensar (kadınları mûsikî ve) eğlenceyi severler." Yani " ... kadınları eğlendirecek bir muğanniyye yok mu idi, bir muğanniyyenin türkü veya şarkı söylemesi Ensar'ın çok hoşuna gider" demektir. Müsned'de Resullullah: Keşke bir de muğanniye gönderseydiniz de:

"Eteynaküm, eteynaküm,

Fe hayyuna nühayyiküm." "Size geldik, size geldik, Bizi selamlayınız, sizi selamlayalım" türküsünü söyleseydi. Çünkü Ensar, gazel (kadın tasvir eden şiirlerin nağme ile okunmasını) sever buyurdu.⁷⁵

Yukarıda geçen ve bunlar gibi daha nice hadisler, Peygamberimiz'in düğünlerde eğlence ve mûsikî karşısında aldığı tavrı ortaya koyduğu halde, mûsikîye karşı olanlar bunların hepsine zoraki bir itiraz noktası bulmaya çalışmışlardır.⁷⁶

MEZHEPLERİN MÜZİĞE BAKIŞI

Mezhep otoriteleri müzik konusunu farklı biçimde ele almıştır. Kimileri müzik ve eğlenceyi dindışı, kimileri belli şartlarda mübah, kimileri de yasakladığına dair bir delil olmadığından dolayı serbest olduğu kanaatindedir.

"Fakihler iki farklı bakış açısıyla müzik ve eğlenceyi ele almaktadırlar. Bir kısmına göre âyet ve hadisler doğrultusunda mutlak yasaklama vardır fakat bundan bazı istisnalar olabilir. Diğer bir kısmına göre de müzik ve eğlence konusunda ibâhe (mübahlık) mutlak olarak vardır fakat istisnaî olarak bazı yasaklamalar olabilir görüşündedirler."⁷⁷

"Hanefi mezhebinin kurucularından biri olan **Ebû Yusuf'a, düğün haricinde, fâsıklık yapmaksızın, küçük çocuğa def çalmanın mekruh olup olmadığı konusu soruldu da, o da: Hayır mekrûh görmem ama onun tesiriyle müzik adına meydana gelecek oyun ve azgınlığı mekrûh sayarım, demiştir.** İmam Mâlik, düğünlerde defleri ve çalgıların tümünü mekrûh sayardı. "İmam Mâlik, ğinâyı (mûsikîyi) mekruh mu sayıyor" sorusuna, o, Kur'ân'ın nağmeli okunmasını bile mekruh sayar, diye cevap verilmiştir. Şafilikte, müzik âleti bulunan bir düğün yemeğine dâvet edilen kişi, dâvete icâbet eder. Çünkü düğün yemeğinde def câizdir. Hanbelîlere göre ezânda nağme yapmak mekruhtur, çünkü onlara göre çoğu zaman mânâ değişmektedir. Telli sazlar, düdükler, Ud, Tanbûr vs. bütün sazlar haramdır. Bunları dinlemeye devam edenlerin şâhitlikleri kabul edilmez. Düdüklerin satışı, satın alınması, öğretimi ve onların ticareti ve parası (yani çalmak için alınan ücret) haramdır. Arkadaşlarımız ğinâ (mûsikî) konusunda ihtilâf ettiler. **Hanbelî'nin görüşlerini derleyen Hanbeli fakihi Ebû Bekir Hallâl ve arkadaşı Ebû Bekir Abdülaziz ise mübah olduğu kanaatindedirler.**

Zahiri mezhebinin en önde gelen alimlerinden, fıkhîta otoritelerden biri olan İbn Hazm mûsikîye dair müstakil bir eser kaleme almış⁷⁸, bu risâlesinde **mûsikî aleyhinde delil olarak ileri sürülen hadislerin tenkidini yapmış, bunların hiç birinin sahîh olmadığını söylemiştir.** Hatta mûsikîye karşı olanlarca en sağlam delil olarak ileri sürülen ve Buhârî

⁷⁵ Buhari, İdeyn: 3, c. II, s. 3; İbn Mace, Nikah: 21, Hadis: 1898, c. I, s. 612; Hanbel, Müsned, c. I, s. 391; c. 6, s. 360.

⁷⁶ Bayram Akdoğan, İslâm'da Mûsikînin Hükümü Konusunda İleri Sürülen Ayet ve Hadislerin Tahlili, 111-125.

⁷⁷ Bayram Akdoğan, Fıkhî Mezheplerine Göre **Müzik** Sanatı, **Müzik** Aleti ve Müzisyenler, 197.

⁷⁸ İbn Hazm, Risâletun fî'l-Ginâ'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun

tarafından rivâyet edilen meâzif hadisinin senedini tenkit etmiştir, bu yüzden çok çeşitli çevrelerden hücumla uğramış, tepki almıştır. **Zahirilere göre mûsikî mutlak olarak helâldir, câiz olmayan bazı türleri olabilir de mûsikînin haram veya mekrûh olduğunu söylemek yanlıştır.** İbn Tâhir el-Makdisî de bu kanaattedir.”⁷⁹

Müzik konusunda birçok görüş bulunmaktadır.⁸⁰ Kelamcı, fıkıhçı ve tefsirci alim İbnü'l-Cevzi (ö.595/1199), müziğe ait farklı durumları özetleyerek şöyle demiştir;

“İnsanlar müzik konusunda uzun uzadıya söz etmişler, kimileri onu haram sayarken, kimileri kerahetsiz mübah kabul etmiş, kimileri de kerahetle birlikte mübah olduğunu söylemişlerdir.’

Nüveyri (ö. 733/1333) de, konuyla ilgili farklı görüşleri teyit etmiştir: Sonraları, müzik konusundaki düşünceler, müziğin değişik müzik aletleriyle birlikte ve onlar bulunmaksızın, durumunun ne olduğuna yönelmiştir. İnsanlardan bir kısmı, müziğin, bazı aletlerle birlikte kullanılmasını caiz görürken, diğer bir kısmı ise müzik aletlerinin tamamının kullanımının yasak olduğunu savunmuşlardır.”⁸¹

NORMAL ZAMANLARDA ŞARKI DİNLEMENİN HÜKMÜ: “Hadisler ve fıkıh kaynaklarının genelinde müzik dinlemenin bazı sebepler dolayısıyla ve belirli kurallar çerçevesinde caiz olacağı yönündedir. Ancak bu kaynaklarda belirtilen savaş, düğün, hacı karşılama, yolcu karşılama, bayram vb. sebeplerin dışında normal zamanlarda dinlenme ya da eğlenme amacıyla müzik dinlemenin caiz olup olmayacağı hususuna da yer verilmiştir. Bu hususta Hanefî alimlerinden Haskefî, Kâsânî, Zeylaî, Molla Hüsrev, Dâmâd ve İbn Âbidîn şöyle demişlerdir: **‘Kişinin gayri meşru eğlence (levh) maksadı gütmeksizin, yalnızlığını giderme gayesiyle, kendi kendine şarkı söylemesinde bir sakınca yoktur.’**⁸²

İbn Âbidîn, **düğün, gazi ve yolcu karşılama gibi gayri meşru eğlence (levh) şeklinde olmadığı takdirde davul ve def çalmak için davulcu ya da defçi kiralamada bir sakınca olmayacağını ifade etmektedir.**⁸³ İmam Gazzâlî’ye göre de zamanın çoğunu eğlence maksadıyla müzik dinlemenin mekruh olduğunu, ancak sadece güzel ses dinlemek maksadıyla şarkı dinlemenin caiz olacağını⁸⁴ belirtmiştir.”⁸⁵

MÛSİKÎNİN HARAM VEYA MÛBAHLIĞINA GETİRİLEN GEREKÇELERİ

Prof. Süleyman Uludağ, mûsikînin haramlığının veya mübahlığının dayanakları konusunda şu bilgileri vermektedir:

“*Mûsikî* ile ilgisi yok zannedilen *şîir* metnini burada bahis konusu etmemizin sebebi ekseriya güftelerin ve mûsikîye konu olan sözlerin *şîir* oluşundandır. Bazen bir bestenin güftesi gayri ahlâkî sözler ihtiva ettiği için o gibi bestelerin dinlenmesi caiz görülmemektedir.

Ayrıca mûsikî muhalifleri *şîir* aleyhinde söylenen hadislere dayanarak mûsikînin haram olduğunu iddia ettikleri gibi, **mûsikî taraftarları da *şîir* lehinde olan hadislere dayanarak mûsikînin helâl olduğunu ifade etmişlerdir. Bundan daha önemlisi Peygamber zamanında cari bulunan *mûsikî* ile *şîir* kesin olarak ayrılmış değildir. Bazen mûsikî, *ginâ* (şarkı), *teganni* ve *terennüm* sözleri, *şîir* yerinde kullanıldığı gibi, bazen da *şîir* mûsikî manasında kullanılmaktadır.** Lisan ve lügat âlimleri *ginâ* kelimesi hakkında bilgi verirlerken ayrıca ve önemle: ‘*ginâ* *şîir* söylemektir’ demektedirler. Meselâ Gazzâlî, *şîir*le mûsikî arasındaki

⁷⁹ Bayram Akdoğan, Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Aleti ve Müzisyenler, 201-204.

⁸⁰ Şahâde Ali Nâtûr, İslâm’a Göre Ses ve Mûsikî Sanatı, s.187-201.

⁸¹ İbn Hazm, Risâle fi'l-Ğinâ' el-Mülhî (Eğlence İçerikli Müziğin Hükümüne Dair), 223 (İbnü'l-Cevzi, (ö.597/1201), Telbisü'l-İblis, s.223; Nuveyri, Nihayetü'l-Ereb, 4/133);

⁸² Zeylaî, Tebyin., IV, 222; VI, 14; Molla Hüsrev, Dürer., II, 380; Dâmâd, Mecma', II, 190; Haskefî, Dürrü'l-Muhtâr, IV, 591; İbn Âbidîn, Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr, IV, 592; Kâsânî, Bedâ'î, VI, 269.

⁸³ İbn Abidin, Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr, V, 46.

⁸⁴ Gazzalî, İhyâ, VI, 199

⁸⁵ Dr Behlül Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Müsikî

münasebeti şu şekilde göstermektedir: **Peygamber ve sahabeleri zamanında develerin arkasında türküler söylemek Arapların âdeti idi. Huda adı verilen bu türküler hoş seda ve ölçülü seslerle söylenen şiirlerden başka bir şey değildi. Bir sahabenin olsun bu işi tasvip etmediği bilinmemektedir. Tersine bazen develerin hareketini hızlandırmak, bazen de bundan zevk almak için bu gibi türkülerin söylenmesini, bunları söyleyenlerden rica ederlerdi. O halde şiirin; sırf manası anlaşılabilir, hoş seda ve ölçülü nağmelerle söylenen, insana zevk veren bir söz olduğu lâzım gelir. Çünkü mübah olan parçaların toplamından meydana gelen yekûn da mübahdır. Parçalarda bulunmayan bir mahzur bulunmadıkça bir mübaha karşı bir mübah eklendiği için o mübah haram olmaz.**"⁸⁶

"Mûsikî ve raksın mübah olduğunu gösteren deliller hem çok, hem açık, hem de sahihtir. Fakat Gazzalî'nin de dediği gibi: 'Doğruyu taklitçilikle arayan ve bulmak isteyen kimselere ne kadar çok delil getirilirse getirilsin yine delillerin eş değerinde (teâruz) olduğuna kanaat getirirler. Bunun için de şaşkınlık içinde kalırlar. Bu delillerden birini tercih bile etseler keyfî bir şekilde tercih etmiş olurlar.' **'Fakat mûsikînin mübah olduğunu gösteren deliller güneş gibi açıktır.**"⁸⁷ Bu netice aşikâr bir surette ortaya çıktıktan sonra sonuç kimin görüşüne muhalif düşerse düşsün bu önemli değildir."⁸⁸

"Eğlence konusunda esas olan ibahedir. Haram olan eğlence ve mûsikî neveleri genel olan bu ibâhe kaidesinin bir istisnasını teşkil eder."⁸⁹

"İraklılar mûsikîyi haram, nebîzi (bir meşrûbât nevi) mübah, Hicazlılar ise tam tersine nebîzi haram, mûsikîyi ise helâl sayarlardı. Mâlikîler; nikâh ve düğün gibi yerlerde çalınan mûsikîyi ve mûsikî nevelerini mübah görürler. Mâlikîlerden bazıları her nevî eğlenceli ve sevinçli günlerde mûsikî dinlemenin mübah olduğuna kânidirler. Recez ismi verilen şiir ve türkülerin dinlenmesini mutlak bir surette caiz görürler."⁹⁰

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE MÛSİKÎ

Bakü Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Eylül 2008 İlmi Mecmuası'nda Elnure Azizova tarafından yazılan **'İlk Dönem İslam Toplumunda Eğlence Hayatına Dair Bazı Tespitler'** adlı makalede şu bilgilere yer verilmiştir:

"Kureyş'in koyunlarını otlattığı günlerde Hz. Muhammed'in şehirdeki düğünlerden birisini izlemek üzere Mekke'ye inişini ve şehirdeki ilk evden def ve mizmar sesleri duyuşunu anlatan rivayet, Mekkelilerin düğünlerini müzik eşliğinde yaptıklarını gösteren bir örnektir. **HZ. Peygamber, Ensârdan bir genç kızın düğününü üstlenen Hz. Âişe'ye Ensâr'ın mûsikîyi sevdiğini hatırlatarak gelinle birlikte damadın evine şarkıcı gönderilmesini tavsiye etmiş ve eğlenceye yer verilmediği takdirde düğün merasiminin eksik kalacağına işaret etmiştir.**"⁹¹

Resûlullâh'ın Medîneli Benî Neccâr kabilesinden Rübeyyi' bint Mu'avviz'i düğünde ziyaret ettiği, bu sırada gelin odasındaki iki şarkıcı kızın Rübeyyi'in Bedir savaşında katledilen yakınlarının menkıbelerini anlatan **şarkı okudukları ve Resûlullâh'ı görünce "yanımızda yarın ne olacağını bilen bir peygamber var"** diye övmeye başladıkları, **ancak onun kendilerini bundan vazgeçirerek önceki şarkılarına devam etmelerini istediği aktarılır.**"⁹²

⁸⁶ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 122

⁸⁷ İhya, c. II, s. 281.

⁸⁸ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 167

⁸⁹ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 178

⁹⁰ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, 187; Abdurrahman el-Cezîrî, el-fıkh alâ mezâhibi'l-arbaa, c. II, s. 43.

⁹¹ İbn Hanbel, eş-Şeybânî, el-Müsned, I-VI, III, 391; İbn Mâce, 'Nikâh', 20; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, I-X, VII, 289; İbn Abdürabbih, el-Kurtubî, el-İkdü'l-ferîd, I-VII, VI, 7.

⁹² İbn Sa'd, ez-Zührî (ö. 230/845), et-Tabakâtü'l-kübrâ, I-IX, VIII, 447; Buhârî, Nikâh, 49; İbn Mâce, Nikâh, 21; İbn Hanbel, VI, 359-360.

Hız. Peygamber'in Kurban bayramında Minâ'da iken Hız. Âişe'nin yanında def çalıp Eyyâmü'l-Arap'tan Buâs gününe dair şarkılar söyleyen iki şarkıcı kızı azarlayan Hız. Ebû Bekir'i, **'Bırak ey Ebû Bekir, her kavmin bayramı var, bu da bizim bayramımızdır'** sözleriyle bundan vazgeçirdiğine dair rivayet, **Arap toplumunda düğün gibi bayram günlerinin de müzik eşliğinde geçirildiğini gösterir.**⁹³

Arap toplumunda mûsikî sadece belli başlı bayram, düğün ve sünnet gibi özel merasimlerde veya yaygın içki meclislerinde icra edilmekle sınırlı kalmayıp, sosyal hayatın eğlence dışı faaliyetlerinde de önemli rolü olan kültürel bir unsurdu. Nitekim orduya moral verme amacıyla savaş öncesinden başlayan ve savaş sırasında da devam eden müzik aletleri eşliğinde şarkılar söyleme; savaş sonucuna bağlı olarak zaferi kutlama veya ölenlere ağıt yakma da müzik ve müzisyenler aracılığıyla yapılmaktaydı. **Bedir savaşında (2/624) Mekkeliler konaklama yerlerinde eğlenmek için birçok müzik aletiyle birlikte şarkıcı kadınları beraberlerinde götürmüştür.**

Uhud savaşında da Kureyş ordusunu desteklemek için orduyla birlikte onbeş kadının Mekke'den yola çıktığı, savaş meydanında vurmali aletlerden ekbâr, girbâl ve def eşliğinde şarkılar söyleyerek orduyu cesaretlendirdiği rivayet edilmektedir.⁹⁴

Genel olarak hicret sırasında **Resûlullâh'ın Medîne'de bazı müzik aletleri eşliğinde şarkılarla karşılandığına dair haberler**⁹⁵, özel olarak siyahi bir cariyenin Hız. Peygamber'in savaştan sağ-salim Medine'ye döndüğü takdirde def çalıp şarkı söyleyeceğini adayıp daha sonra bu adağını yerine getirdiğine dair rivayetler⁹⁶ seferden dönüşün şarkı ve çalgı eşliğinde kutlandığını gösteren örneklerdendir.

Müzik aletleri eşliğinde söylenen şarkılar dışında, yolculukların sıkıntılarını hafifletmek veya topluca icra edilen diğer faaliyetlerin yorgunluğunu azaltmak amacıyla da çeşitli nağmeler söylenmesi toplumda yaygındı. **Abdurrahmân b. Avfla ticarî ortaklığı bulunan güzel sesli sahabî Rebâh b. Mugterif'in, yolculuk sırasında söylediği hüdâyı eğlenmek ve yolculuğu kısaltmak amacıyla terennüm ettiği aktarılmaktadır.**⁹⁷

Hız. Peygamber döneminde dinî, ticarî veya askerî seferlerde Arapların atalarından Mudâr b. Nizâr'a nisbet edilerek tarihi çok eskilere kadar götürülen bu meşhur nağme çeşidinin ifacılarına rastlanmaktaydı. **Güzel sesiyle bilinen sahabeden Berâ b. Mâlik ve Habeş menşeli siyâhi köle Enşece, yolculuk sırasında hüdâ söyleyerek develeri coşturmasıyla meşhur hâdîler arasındaydı.**⁹⁸

Hız. Osmân'ın mevlası Nâil'in, **güzel sesiyle bilinen sahabeden Ribâh b. Mugterif'ten kendileri için bedevîlerin değil, yerleşiklerin şarkısını (ğinau'l ehli'l-karar) söylemesini istediğine dair rivayet**, iki yaşam tarzı arasındaki müziğin temelde farklı öğeler taşıdığını haber vermektedir. Bedevîlerin müziği, genel olarak (ğinau'l-arab) şeklinde adlandırılmaktaydı.⁹⁹

⁹³ Buhârî, Îdeyn, 3; İbn Mâce, Nikâh, 21; İbn Hanbel, VI, 187.

⁹⁴ Vâkıdî, I, 201-202, 225; İbn Sa'd, II, 37, 40; Taberî, Târih, II, 504-505, 510.

⁹⁵ İbnü'l-Cevzî, el-Muntazam, III, 64; İbn Kesîr, Ebü'l-Fida İmâdüddin İsmâil b. Ömer (ö. 774/1373), el-Bidâye ve'n-nihâye, I-XIV, Beyrut 1981, III, 199-200.

⁹⁶ Tirmizî, "Menâkib", 17; Dârimî, "İman", 22; İbn Hanbel, V, 353, 356.

⁹⁷ Zübeyrî, Ebû Abdullah Mus'ab b. Abdullah (ö. 236/851) Nesebu Kureyş (thk. E. Levi Provençal), Kahire 1982, s. 448; İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî en-Nemerî (ö. 463/1071), el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut 1412, II, 486-487; Safedî, SAFEDÎ, Ebü's- Safa Selâhaddin Halîl b. Aybek (ö. 764/1363), el-Vâfî bi'lvefeyât (thk. Ahmed Arnaût), I-XXIX, Beyrut 2000, XIV, 53.

⁹⁸ Buhârî, "Edeb", 116; Müslim, "Fadâil", 70-72; İbn Sa'd, VIII, 430-431; İbn Hacer, el-İsâbe, I, 119; Mufaddal b. Seleme, el-Melâhî, s. 29; İbn Hurdazbih, s. 40-41; Mesûdî, IV, 221-222; İbn Hanbel, III, 254; Beyhakî, X, 227; İbn Abdülber, el-İsti'âb, I, 140; İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe (thk. Ali Muhammed Bicâvî), I-VIII, Beyrut 1992, I, 119.

⁹⁹ İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (ö. 630/1233), en-Nihâye, fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser (thk. Tâhir Ahmed Zâvî, Mahmûd Muhammed Tenâhî), I-V, Beyrut 1399, IV, 38; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), Garîbü'l-hadîs (nşr. Abdulmutî Emîn elKal'acı), I-II, Beyrut 1985, II, 233; Cevad Ali, (ö. 1408/1987), el-Mufassal fî tarihi'l-'Arab kable'l-İslâm, I-X, Beyrut 1980, V, 106.

Hız. Peygamber'le rekabet etmeye çalışan Kureys'li Nadr b. Hâris, Hîre'den ûd kullanımını öğrenmiş, Mekke'de öğretmiştir. Böylece sadece ahşap gövdeli ûd ve tambur gibi telli ve vurmali bazı aletler de buradan ithal edilmiştir.¹⁰⁰

İlk dönemlerde telli, vurmali ve üflemeli olmak üzere çeşitli mûsikî aleti çalan veya bu aletler eşliğinde şarkı söyleyen müzisyenlerden bahsedilmektedir.

Hız. Ali ile Fâtıma'nın düğünü arifesinde (Zilkade 2/Mayıs 624) Hamza b. Abdulmuttalib'in Medîneli sahabîlerden birisinin konağında şarap içerek müzisyen kızın şarkılarını dinlediği, sarhoşluğun etkisiyle amcalarının bu halini ikaz eden Hız. Peygamber'i ve Ali'yi azarladığı rivayet edilir.¹⁰¹

Hız. Peygamber de Medîne'deki bir düğünde gelinle birlikte damadın evine gönderilmek üzere şehirdeki muganniyelerden birisinin davet edilmesini istemiştir. İbn Hacer, Kurban bayramında Minâ'dayken Hız. Âişe'nin yanında def çalıp Buâs gününe dair şarkılar söyleyen şarkıcı kızlardan birisinin Ensâr'a ait Hamâme isimli şarkıcı cariyeye olduğunu¹⁰² rivayet etmektedir.¹⁰³

Hız. Peygamber bazı törenlerde defler eşliğinde eğlenilmesine müsaade etti.¹⁰⁴ Hız. Peygamber devrinde, Hız. Peygamber'in azılı düşmanlarından olan Nadr b. Hâris b. Kelede, Mekke'ye -Kureys kabilesine mûsikîyi getirdi. O, Kureys'in zenginlerinden olup ticaret için Hîre'ye ve İnan'a giderdi. Bu seyahatleri sırasında Fars sanat ve kültürüyle ilgilenerek ud çalmayı ve şarkı söylemeyi öğrenmiş, oralardan Mekke'ye şarkıcı câriyeler getirmişti.¹⁰⁵

"Hız. Peygamber, şarkı söyleyen bir cariyeye rastlamıştı. Kadın teğanni esnasında: 'Söyleyin Allah aşkına, eğlenirsem günah mıdır?' mısralarını söyleyince Hız. Peygamber, 'Günah olmaz inşallah' buyurarak espri yapmıştır.¹⁰⁶

Hassan bin Sabit'in Şirin adında bir cariyesi onlara ud çalıyordu. Hız. Peygamber, içeri girince, ne izin vermiş, ne yasak etmişti. Hız. Peygamber, Şirin'e doğru ilerlerken o, bu mısraları okuyormuş. Hız. Peygamber, tebessüm ederek mezkur cevabı ('Günah olmaz inşallah') vermiştir.¹⁰⁷

Hız. Peygamber, düğün ve eğlence anlamında kadınların def çalmalarına ruhsat vermiştir."¹⁰⁸

"Bir bayram günü Mescid-i Nebevî'de Habeşlilerin sergilemiş oldukları oyuna Resulullah (as) bizzat eşi Hız. Âişe'yi çağırıyor ve o şenliği Hız. Âişe tamam deyinceye kadar birlikte izliyorlar. Yine başka bir haberde de Kurban bayramında Mina'da iken Hız. Ebubekir, kızı Âişe'nin yanına geldiğinde onun yanında iki cariyenin def çalıp şarkı söylediklerini görür ve onları azarlar. Elbiseyle örtünmüş vaziyette bulunan Resulullah, başını açarak, 'onları bırak ey Ebubekir, bayram günleridir' dediği belirtilir.¹⁰⁹ **Şimdi bu işe tamamen olumsuz bir şekilde yaklaşanlar Hız. Muhammed'in tavrını değil de, Hız. Ebubekir'in davranışını temel almaktadırlar ki, bu tamamen yanlıştır.**

Hız. Ebubekir, Peygamberimize 'Kur'an mı şiir mi?' diye sorduğunda Resulullah 'bir süre bundan bir süre ondan' demiştir.¹¹⁰

¹⁰⁰ İbn Hurdazbih, s. 42; Mesûdî, IV, 222.

¹⁰¹ Buhârî, "Musâkât", 13; "Talâk", 11; "Meğâzî", 12; Müslim, "Eşribe", 1; İbn Hanbel, I, 142.

¹⁰² İbn Hacer, el-İsâbe, VII, 585; İbn Hanbel, III, 391; İbn Mâce, "Nikâh", 20; Beyhakî, VII, 289; İbn Abdürabbih, el-lkd, VI, 7; Buhârî, "İdeyn", 3; İbn Mâce, "Nikâh", 21; İbn Hanbel, VI, 187.

¹⁰³ Elnure Azizova, İlk Dönem İslam Toplumunda Eğlence Hayatı, 148-160

¹⁰⁴ Sarıçam, İbrâhim - Erşahin, Seyfettin, İslâm Medeniyeti Tarihi, Ankara, 2014, s. 78.

¹⁰⁵ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 609 (Mes'ûdî, Mürûcû'z-Zehab, IV, 222; ayrıca bk.: Aycan, İrfan, "Nadr b. Hâris", DİA, İstanbul, 2006, XXXII, 280-281.)

¹⁰⁶ İbn Abdürabbih, el-lkd., c.: 7, s.: 8.

¹⁰⁷ Mufaddal, Kitabu'l-melahi, 8; Farmer, A History of Arabian Music., 26: Üsdu'l-Gabeden; Kettani, II, 134 vd.

¹⁰⁸ Mustafa Kılıç, İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar, 409-416.

¹⁰⁹ Müslim, Sahih., 608-610.

¹¹⁰ Kettani, Muhammed Abdülhay, Hız. Peygamber'in Yönetimi (Terc. Ahmet Özel, I-III, İstanbul, 1991), II,343.

Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in şairlere ve mûsikîye karşı olumsuz bir tavır içinde olmadığını ancak müspet tavrın da şarta bağlı olduğunu belirtmemiz mümkündür. Her şeyden önce şiir ve mûsikî insanları Allah'ın yolundan alıkoymayacak onları saptırmayacak, fuhuş ve işret alemlerine yol açmayacak, toplum hayatında olumsuz bir etki bırakmayacaktır. Bu şekilde olduğu, takdirde, aşırılığa gidilmedikçe şiir ve mûsikî toplumun kültürel hayatının bir parçası olarak görülmektedir.

Hız. Ebubekir'in kaval için 'şeytan mizmarı' şeklindeki tanımlaması Hız. Peygamber tarafından kabul görmemiş, bayram günü söylenen şarkılar için 'her toplumun bir bayramı var, bu da bizim bayramımızdır'¹¹¹ diyerek toplum olarak bazı özel günlerde ferahlanmanın gerekliliğine işaret etmiştir. Görüldüğü üzere Hız. Peygamber döneminde Mekke ve Medine'de 'şarkı söyleyenlerin büyük çoğunluğu cariyeler yani yabancı kökenlilerdir.

Yukarıda geçenlerden anlaşılıyor ki; ne Allah Kur'an'da ne de Allah'ın Resulü kendi hayatında bu konuda menfi bir işarete bulunmuştur. Fakat zamanın ilerlemesiyle Müslümanlar bu konuda derin ihtilafa düşmüşlerdir. Mûsikîye daha çok İslam Hukuku ile meşgul olanların, dindarların, mutasavvıfların karşı çıkmaları, onların kendilerini, toplumu ve toplumu oluşturan bireyleri dizayn etme sorumluluğu altında hissetmeleri sebebiyledir. Onlar bu görüşlerinde pek de haksız sayılmayabilirler, ancak onların işi haram noktasına götürmeleri¹¹² mûsikînin her çeşidini reddetmeleri makul karşılanamaz."¹¹³

DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE MÛSİKİ

"Hız. Peygamber döneminden sonra Hulefâyi Râşidîn döneminde -özellikle Hız. Ömer ve Hız. Osman dönemlerinde- gerçekleştirilen fetihler sonucu Müslümanlar ekonomik anlamda müreffeh bir hayat yaşamaya başladılar. Ancak Halifeler mûsikî bir yana, şiirlerde bile kadın temasının işlenmesine müsaade etmediler; bunu yasakladılar. Hız. Ömer, şiirlerinde kadın temasını işleyen şairlerin cezalandırılacağını ilân etti. Cezalandırılmaktan korkan, ancak şiirlerinde kadın temasını işlemekte ısrar eden şairler "kadını" "çiçeklere" teşbih ederek şiirlerini yazdılar.¹¹⁴

Hulefâ-yi Râşidîn döneminde mûsikî konusunda gösterilen bu hassasiyete rağmen, bu dönemde bazı şarkıcıların varlığından söz edilmektedir. İbn Abdırabbih (ö. 328/938), İslâmiyet döneminde şarkı söyleyen ilk kişinin Hız. Osman döneminde yaşayan, Tuveys (ö. 92/710) adlı bir şahıs olduğunu, onun İbn Süreyc, ed-Delâl ve Nevme ez-Zuhâ adlı şahıslara şarkı öğrettiğini, onlardan da Necm, Selm el-Hâsir ve Ma'bed'in şarkı öğrendiklerini rivâyet eder.¹¹⁵ Tuveys, İslâm mûsikisine ritmi ilk sokan kimse olarak kabul edilmekte ve onun def refakatinde Arapça şarkılar söyleyen ilk kimse olduğu nakledilmektedir.

İlk halifeler şiire önem vermişlerken, Emevîler döneminde şiirin yerini şarkı aldı. Ses sanatçıları başşehir Şam'a geldiler, halife saraylarında itibar gördüler. Sazlı-sözlü eğlenceler İslâm dünyasının başka şehirlerinde de yayıldı. Şarkıcılar mesleklerini Mekke-Medine'de bile icra edebildiler.¹¹⁶ Hicaz, Şam ve diğer yerlerde kadın ve erkek sanatçıların yetiştiği merkezler (bugünkü tabirle konservatuarlar) mevcuttu.¹¹⁷

"İslam'da muğannilikle (şarkıcılıkla) ilk şöhret olan kimse Tuveys'tir (632-710). Hız. Osman'ın (r.a.) hilafetinin son yıllarında Medine'de "rakik" (ince) diye isimlendirilen farisi

¹¹¹ Buhari; Sahih (Çağrı Yayınları), II, 2-3; Müslim, I, 607-608.

¹¹² Aliyyü'l-Kari, Fethu'l-İsma fi Şerhi's-Sema (Terc. Şinasi Kaya, Samsun 1993).

¹¹³ İrfan Aycan, İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı, s.159-160

¹¹⁴ Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr, Kitâbü't-Tâc fi Ahlâki'l-Mülûk.

¹¹⁵ İbn Abdırabbih, Ahmed b.Muhammed el-Endelüsî, el-İkdü'l-Ferîd, VI, 27, 29. Esmâî, Tuveys'in, düğünlerde şarkı söyleyen Ensâr'dan bir kişi olduğunu, belirtir. Bk.: İbn Abdırabbih, el-İkdü'l-Ferîd, VI, 29.

¹¹⁶ Corci Zeydan, İslâm Medeniyeti Tarihi, III, 421; Sarıçam- Erşahin, İslâm Medeniyeti Tarihi, s. 78-79; Bozkurt, Nebi, "Eğlence", DİA, İstanbul, 1994, X, 485.

¹¹⁷ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 610; Aycan - Sarıçam, Emevîler, s. 154.

makamlarıyla icra ettiği mûsikî ile tanındı. Profesyonel olarak ğına (şarkıyı) ilk icra eden Tuveys "el-ğınau'l-mutkan" adıyla yeni bir mûsikî icra ediyordu. Tuveys'in öğrencileri şunlardır: İbn Süreyc, Dellal, Nafiz, Nevmetü'd-Duha ve Fend.¹¹⁸

Abbasiler Dönemi' nde Yahya el-Mekki'nin Kitabı 'l-Eğani'sinin 12.000 besteyi ihtiva ettiğini bildirmek yeterli olacaktır. Abbasiler Dönemi' nde profesyonel olarak mûsikî devlet ve halk tarafından destek görmüştür."¹¹⁹

SAHABE VE SONRAKİ DÖNEMDE ZEVK İÇİN MUSİKİYE DAİR ÖRNEKLER

Bu konuda, Prof. İrfan Aycan, 'İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı' adlı kapsamlı bir makale yazmış, sahabe ve sonraki dönemde mûsikî yaşam hakkında çok sayıda örnek vermiştir.

"Şam'da vali Muaviye, el-Hadra isimli sarayını inşa ettirmiş, ganimet zengini bazı Müslümanlar da malzemelerini dışarıdan getirttikleri lüks evler yaptırmışlardı. Bu lüks yaşam tabiatıyla Resulullah(as)'dan sade ve mütevazı bir hayat görmüş bazı Müslümanları rahatsız ediyordu. Bunlar yaşanan hayatı, özden uzaklaşma olarak görüyorlar. Gerek valiye, gerekse Halife Osman'a doğrudan eleştirilerde bulunuyordu. **Sahabeden Ebu Zer, Muaviye'nin Şam'da el-Hadra sarayını yaptırdığında ona, 'Eğer bunu Müslümanların hazinesinden yaptıysan hainlerdensin, eğer kendi malından yaptıysan müsriflerdensin'** diyerek muhalefetini göstermiştir. Onlar bu yaşam tarzları sebebiyle Hz. Ömer tarafından Suriye'de Müslümanlara İslam'ı öğretmek ve dinî problemlerini çözmek için gönderilen Ebu'd-Derda ve Ubade b. Samit gibi sahabilerle de ters düşmüşlerdir.¹²⁰

İslam toplumunda servetle gelen bu değişim rüzgârları, onların sadece yaşam standartlarının yükselmesine değil, hayat anlayışlarının ve zevklerinin de değişmesine yol açtı. Özellikle Hz. Osman devrinde insan sesi ile mûsikî aletinin çıkardığı ses arasındaki ahenk ve uyum fark edildi. İkaa (ritm)nin şarkı melodisine tatbik edildiği son derece gelişmiş türdeki şarkı söyleme sanatı Hicaz'da iyice yerleşti ve yaygınlaştı. Kadınsı erkeklerden oluşan profesyonel müzisyenler Muhannesûn adı altında ortaya çıktılar. Böyle bir şarkıcı olan Medineli Tuveys (632-710) mûsikî aleminde şarkının ve şarkıcının babası olarak bilinir. Mahzum oğullarının azatlı kölesi olan Tuveys'in asıl adı İsa b. Abdullah olup, kendisi gibi muhannesler tarafından Ebu Abdü'n-Naim diye künyelendirilmiştir. **Hz. Peygamber (as)'in vefatı senesinde doğduğunu belirten Tuveys, Medine'de def eşliğinde ilk Arapça şarkıyı besteleyen ve okuyan kimsedir."**¹²¹

Hz. Osman döneminde ortaya çıkan Tuveys, İbn Süreyc, Dellal, Nevmetü'd-Duha'ya ve daha bir kısım kimselere ders vererek mûsikîyi yaygınlaştırmıştır. Daha o dönemde mûsikî sanatı Medine, Taif, Hayber, Vadiu'l-Kur'a, Dumetü'l-Cendel ve Yemame'de yaygınlaşmaya başlamıştır. Söz konusu yerleşim merkezleri aynı zamanda Arapların çarşı ve panayırılarıdır.¹²²

Tuveys, Medine'de rahatça sanatını icra ediyor, düğünlerde şarkı söylüyordu. Bir gün Ensar'dan bir adamın düğününde şarkı söylerken, düğüne ensardan Numan b. Bişr de geldi. Orada bulunanlar Tuveys'e 'Sus sus, şarkıda adı geçen Anne, Numan'ın annesi' dediler. Numan'ın cevabı, 'Tuveys, pot kırmadı, mahzurlu bir şey söylemedi', oldu.¹²³ **Ancak, ilerleyen yıllarda Tuveys, eskisi kadar rahat değildi. Özellikle muhannesler hakkında halktan yönetime şikâyetler geliyordu. Muhtemelen Mervan b. el Hakem'in, Muaviye'nin Maline valisi olduğu sırada bu muhanneslerle başı dertte idi.**

¹¹⁸ Eğani, II, 170-176; IV, 38-39; İkdü'l-Ferid, III, 186.

¹¹⁹ Ahmet Hakkı Turabî, İlk Dönem İslam Dünyasında Mûsikî Çalışmalarına Bakış, 232,245.

¹²⁰ İbnu'l-Fakih, Kitabü'l-Buldân, 108-109; İbn Asakir, Tehzib Tarihi Dımaşk el-Kcibir, VII, 213-215

¹²¹ İsfahani, s.873-875; İbn Abdirabhih, VII, 29; Philip K. Hitti, II.423

¹²² İbn Abdirabhih, VII, 29,32

¹²³ İbn Abdirabhih, VII, 32

Medine'de Nuaşi isimli bir muhannes, Mervan b. el-Hakem'e onun hiç Kur'an okumadığı hakkında şikayet edildi. Kendisine getirildiğinde 'Ummü'l-Kitabı (Ana Kitap)' (Kur'ân'ı) okuması istendi. O, 'kızlarını okumadım ki nasıl anasını okuyayım' diye cevaplayınca, Mervan 'dalga mı geçiyorsun' diye onu cezalandırdı. Mervan, ondan sonra muhanneslerin başına ödül koydu ve kendisine getirilen her muhannes için 10 dinar ödedi. Tuveys de bu yakalanıp getirilenler arasındaydı. Mervan onu Medine'ye iki gece mesafede bulunan Süveyde denilen yere sürgün gönderdi ve affedilinceye kadar uzun süre orada yaşadı.¹²⁴

Muaviye döneminde Mervan'ın Medine valiliğinin, düşük ahlaklı kimseler için çok zor yıllar olduğu ve şehri terk etmek zorunda kaldıkları belirtilir. Onun yönetiminde fasıklar ve fuhuş yapanlar derhal şehri terk ederler, Said b. el-Asî zamanında da geri dönerlerdi. Muaviye b. Ebi Süfyan, siyaseti gereği Mervan'la Said'i kısa sürelerle (bir veya bir buçuk yıl) Medine valiliğinde tutardı.

Medine'de durum eskiye nazaran çok farklılaşmış, bazı tutum ve davranışlar Müslümanları rahatsız etmeye başlamıştır. **Mûsikî ile meşgul olan bu kimselerin fuhuşla meşgul kimselerle birlikte anılması, o dönem için işlerin pek de yolunda gitmediğine işaret sayılabilir.**

Medine'de şarkı söyleyen kadın müzisyenlerin önde gelenlerinden birisi de Azzetü'l-Meylâ'dır. Azzetü'l-Meylâ, Ensar'ın cariyelerinden ve güzel bir hanım idi. Çok güzel, ud çalar, iyi bir müzisyendeki özellikleri taşırdı. Hiç kimse onu söylediklerinden ayıplamazdı, denilir.¹²⁵

Azzetü'l-Meylâ, geçmişte şarkı söylemiş önemli büyük kadın müzisyenlerin yerini doldurmuştur. Burada özellikle ondan önceki hanım müzisyenlerin isimleri verilir. Sirin, Erneb, Havle, Selma, Raika bunlar arasında sayılarak onun Raika'dan mûsikî dersi aldığı belirtilir. Neşit ve Saib Hasir, Medine'ye geldiklerinde Farsça şarkılar söylemişlerdir. Azze, onlardan nağmeler öğrenmiş, onlarla güzel besteler yapmıştır.

Hatta **Medinelileri mûsikîye meftun eden, erkek ve kadınları mûsikîye teşvik eden Azze olmuştur, denilmektedir.** Azzetü'l-Meylâ'nın adı geçtiğinde Medine'nin önde gelenleri "Maşallah, Allah onu yaratmış, ses, güzellik, her türlü şey onda" diyorlardı.¹²⁶

Düğün davetlerinde şarkı söylemek onun baş mesleği idi. Mus'ab b. Zübeyr'in düğününde muhtemelen Aişe binti Talha veya Sükeyne binti Hüseyin'le olan evliliğine- o davet edilmiş ve şarkı söylemiştir. Onun şarkılarının pek çok dinleyeni ve hayranı vardı. Bu amaçla kendisini çok kimse sık sık ziyarete gelirdi. Meşhur müzisyen İbn Süreyc, yaşça Azzetü'l-Meylâ'dan küçüktü ve Medine'ye gelerek kendisini dinler ve ondan çok şeyler öğrenirdi. Ona çok tutkun ve bağlı idi. Mûsikîde kim önde diye sorulduğunda, 'Ensar'ın hanımefendisi ud ve piyano çalmada kadın ve erkeklerin üstünde' derdi. **Üç ay Mekke'de, üç ay da Medine'de ikamet ederdi.** Meşhur İbn Muhriz de ondan dersler almıştır. **Tuveys, Azzetü'l-Meylâ'nın komşusuydu.** Onun evine sığınır ve orada pek çok zaman kalırdı. Tuveys, Azzetü'l-Meylâ'yı çok methederdi. **Onu çok sık ziyaret edenler arasında Cafer et-Tayyar'ın oğlu Abdullah b. Cafer, Hz Ebubekir'in soyundan gelen İbn Ebi Atik ve şair Ömer b. Ebî Rebia'yı sayabiliriz.**

Sahabeden Zeyd b. Sabit el-Ensarî, oğlunu sünnet ettirdiği zaman velime verdi ve bu davete pek çok kimse katıldı. Katılanlar arasında şair Hassan b. Sabit'in şiirlerini şarkı olarak okuyan Azze, herkesi coşturmuş ve duygulandırmıştı. Hassan b. Sabit'in Azzetü'l-Meylâ'ya hayran olduğu ve onu Medine'deki bütün şarkıcılara tafdil ettiği belirtilirse de diğer bazı haberlerde Hassan b. Sabit'in bu işleri fitne ve fesada kapı aralayan unsurlar olarak gördüğü anlatılır.

Tuveys'in yetiştirdiği öğrencileri vardı. Onların başında İbn Sureyc (634-726) gelir. O, Hicaz'ın en güzel şarkı söyleyenlerindendi. **Mekkeli, azatlı bir köle olan İbn Süreyc, kırmızı yüzlü, köse, peruk takan ve çoğu zaman şarkılarını perukla söyleyen, hünsa bir kimseydi.**

¹²⁴ Isfahani, 876.

¹²⁵ Isfahani, 6447.

¹²⁶ Isfahani, 6448.

H. Osman döneminde şarkılar söyleyen İbn Süreyc'in babasının Türk olduğu da söylenmiştir. Mekke'de ud çalıp şarkı söyleyen ilk kimse olduğu belirtilir. Hz. Ömer döneminde doğan İbn Süreyc, şarkıcılıktan önce ölü arkasından ağıt yakan bir kimseydi. 63 yılında Yezid tarafından Medine'ye gönderilen Müslim b. Ukbe'nin haberi Mekke'ye geldiğinde o, Ebu Kubeys dağına çıkarak ölenler için ağıt yakmış, bu insanların çok hoşuna gitmişti.¹²⁷

Buradan İbn Süreyc'in o günlerde Emevilerden ziyade muhalefete meylettğini söylemek mümkün olmakla birlikte, böyle sanat icra edenlerin temayüllerinin kendilerine takdim edilen ücretlerle yakından ilgili olduğunu da belirtmemiz gerekir. **İbn Süreyc'in Emevilere muhalif kimselere daha yakın olduğunu gösteren işaretler de yok değildir. Hz. Hüseyin'in kızı Sükeyne binti Hüseyin, İbn Süreyc'e bir şiir göndererek onu bestelemesini istemiş, o da şiiri besteledikten sonra Mekke, Medine ve Taif'in nevhalarının (ölü ağlayıcıları) önünde takdim etmiştir. Yine Sükeyne binti Hüseyin, İbn Süreyc'e Abdülmelik adında bir köle göndererek ona ağıt yakmayı öğretmesini istemiştir.** Abdülmelik uzun süre onun yanında kalarak bu konuda ders almış ve ağıt yakmayı öğrenmiştir. Muhammed b. el-Hanefiyye öldüğünde İbn Süreyc hastalanmıştı. Ona ağıtı Abdülmelik yaktı ve kendisine Abdülmelik Garîd ismi verildi, İbn Süreyc'in bu olaydan sonra ağıt yakmayı bıraktığı ve tamamen mûsikîye yöneldiği rivayet edilir.¹²⁸

İbn Süreyc'in Mekke'de ud çalıp, şarkı söyleyen ilk kişi olduğunu söylemiştik. Muhtemelen daha Abdullah b. Zübeyr'in halifeliğini ilan ettiği h.64'lü yıllarda tahrip edilmiş olan Kabe'nin inşası için dışarıdan (İranlı, Bizanslı) usta ve mühendisler getirilmişti. Bu kimselerin kendi dillerinde söyledikleri şarkılar Mekkeliler tarafından çok beğenilmiş, onları gıpta ile dinlemişlerdi. İbn Süreyc, onları dinledikten sonra ben de onların söylediklerinin aynısını yaparım dedi ve yaptı.

Ravilerin belirtmesine göre, Hicaz'da mûsikînin temeli dört kişiye dayanıyordu: Mekke'de İbn Süreyc ve İbn Muhriz, Medine'de ise Ma'bed ve Maliktir. Mûsikî ile ilgili ilk bilgileri bize veren aynı zamanda bir şarkıcı olan Yunus el-Katip de en önemli dört müzisyeni sayarken İbn Süreyc, İbn Muhriz, Ma'bed ve Garîd'den bahseder. Ona bu dört arasından en iyisi sorulduğunda ise o, İbn Süreyc'i zikretmiştir, İbn Süreyc'in bir özelliğinin de her insanın kalbindeki duygulara hitap etmesi, onların arzularını dile getirmesi olarak belirtilir.

İbn Süreyc'in mûsikîde otorite olduğuna işaret eden bir diğer husus da şarkıcılar arasında arasıra olan münafetlerde İbn Süreyc'i hakem tayin etmeleridir. İbn Süreyc'in geceleri şarkı söylediği de belirtilir. O dönemlerde mûsikî daha çok organize olmasa bile insanların mûsikî dinledikleri ve bazı haberlere göre de her Cuma toplandıkları evler mevcuttu. **Hatta bu evlerde müzisyenler mûsikî yarışmaları da düzenliyorlardı.**

Hicaz'da yetişen müzisyenlerin pek çoğu aşk şarkıları söylüyordu. Daha önce söylenen şarkıların temaları ile bu dönemde söylenen şarkıların temaları değişiyordu. Baskı, zulüm, inanç temalarını işleyen şiirler yerine aşk şiirleri yazılmaya ve bestelenmeye başlanmıştı. Genelde bu şarkıların sözleri de aşk şiirleri yazan Ömer b. Ebî Rebia' ve Zühayr b. Sulma gibi şairlere aitti. Buna Ömer b. Ebi Rebia'nın Hac'da Mina'da gördüğü güzel bir kız için yazmış olduğu şiiri örnek verebiliriz. O belki de içinde bulunduğu romantik durum sebebiyle şarkıcı İbn Süreyc'e hacdaki izdihamın, tozun ve kargaşanın içinden ayrılmayı teklif eder. İbn Süreyc, hizmetçilerine Mekke'ye gidip yiyecek ve içecek getirmelerini söyler. Mekke'nin dışında Şam, Irak ve Medine yolu kavşağında 'Kesib' denilen yerde konaklamaya karar verirler. **İbn Süreyc, orada sanatını icra etmeye başlıyor, def çalıyor, şarkı söylüyor. Bazı hacılar onları izliyor. Akşam olunca İbn Süreyc, sesini yükseltince onun şarkılarını duyan diğer bazı hacılar, Allah'tan kork insanları hac ibadetinden alıkoyuyorsun diyorlar. Bunun üzerine İbn Süreyc, sesini azaltmak durumunda kalır. O sırada onların yanına atlı bir adam geldi ve söylediklerini tekrar**

¹²⁷ Isfahani, 249-254; 3963-3964; 4322 4323; 6449-6461

¹²⁸ Isfahani, 255-256.

etmesini istedi. O da isteği yerine getirdi. Adam, eğer imkanım olsaydı, sizlerle daha uzun süre olurum, ama bu mümkün değil dedi ve üstünde başında hediye edebilecek ne varsa onlara hediye etti. Daha sonraları insanlar İbn Süreyc'e hediye edilen elbise ve yüzüğü görünce sanki Yezîd b. Abdülmelik'in elbisesi ve yüzüğü gibi, dediler.¹²⁹

Artık Mekke ve Medine'de mûsikî kendine sağlam bir yer edinmeye başlamıştı. Toplumsal hayatın içinde görevini icra ediyordu. Tabiinin önderlerinden Ata b. Ebî Rebah'ın oğlunun sünnet düğününde davetliler yemeklerini yedikten sonra bir kısmı dağılmış, onun yanında özel misafirle ri kalmıştı. Bu özel ve yakın misafirleri Ata b. Ebi Rebah'a, 'Bize müsaade et de Garid ve İbn Süreyc'i çağıralım' dediler. O da nasıl isterseniz, dedi. Garid ve İbn Süreyc çağırıldılar ve başka bir eve alındılar. **Şarkıcılar, milletin uykusu gelinceye kadar def çalmaya ve şarkı söylemeye devam ettiler. Bilahare koro halinde de şarkı söylediler. Ata b. Ebi Rebah da söylenen şarkıları dinledi, hatta şarkıların ritmine ayak uydurmaya çalıştı. Anlaşılan o ki İbn Süreyc onun da hoşuna gitmişti.**¹³⁰

Mekkeli azatlı, siyahi bir köle olan Said ibn Miscah, ilk Arapça şarkıyı söyleyen kimsedir, mûsikî bilgisini artırmak amacıyla İran'a, Bizans'a, Şam'a seyahatlerde bulunmuş, buralarda bazı mûsikî aletlerini kullanmayı öğrenmiş, pek çok Rum ve Fars şarkılarını Arapça'ya nakletmiştir.¹³¹

Berberi olan Garid, başlangıçta İbn Süreyc'e hizmet ediyor, ondan mûsikî dersleri alıyordu. Önceleri mersiye ve ölü arkasından ağlayıcılıkla işe başlamıştı, sonra şarkıcılığa geçti. Halk onun şarkılarını beğenmeye başladı. Belki de bu durum onun İbn Süreyc'le arasının açılmasına sebep oldu. Bu yüzden İbn Süreyc onu kendinden uzaklaştırdı. **Mekke'de yetişeli en ünlü dört şarkıcı arasında sayılan Garid, ud ve tef çalardı.** Otoriteler onunla İbn Süreyc'in şarkıcılığı arasında pek fark görmezlerdi.¹³²

Garid, Hicaz'da popüler hale gelmişti. **Şehirlerarası seyahatlerde bulunuyor, oralarda konserler veriyordu. Medine'de içlerinde Sükeyne binti Hüseyin'in de bulunduğu bir kadın topluluğu bir aşk şairi olan Ömer b. Rebia ile Garid'i ağırlamışlardı.**¹³³

Garid de daha önceden geçtiği gibi sesini ve şarkılarını duyurmak, belki de kendi reklamını yapmak amacıyla insanların toplu oldukları zamanları ve mekanları seçmekteydi. Özellikle haccetmeye gelen insanlar, müzisyenlerin iştahını kabartıyordu. Hacılar Müzdelife'de oldukları bir esnada Garid'in şarkı söylemeye başlaması, insanların dikkatini çekmiş, sesinin ve şarkılarının güzelliğinden dolayı bir grup insan onu izlemeye devam etmiştir. Dolayısıyla onun şarkıları hacıların haccını engellemiş, insan kafasında şüpheler uyandırmıştır.

Belki de Garid ve müzisyenlerin bu tür davranışları sonucunda dönemin Mekke valisi, müzisyenleri Harem'den çıkarmak istemiş, ancak oluşturulan lobi faaliyetleri ve kamuoyu baskısı neticesinde başarılı olamamıştır.

İbnü'l-Kelbi'ye göre; İslam'da Arapça mûsikîyi gereği üzere yapan Saib Hasir'dir ve ondan İbn Süreyc, Ma'bed, Cemile, Azzetü'l-Meyla ve daha başkaları mûsikî öğrenmişlerdi. İbn Hurdazbeh'e göre, tarihçi Vakıdî'nin annesi, İsa b. Cafer b. Saib Hasir'in kızıdır. Saib Hasir, Medine'de hicri 63 yılında Emevilerle karşıtları arasında meydana gelen Yevmü'l-Harre'de Yezid'in askerleri tarafından öldürülmüştür.

Emevi devletinde kurucular olan Muaviye ve Mervan döneminde sanata karşı yaklaşım daha olumsuz, onların çocuklarının iktidarlarının refah dönemlerinde olumlu ve teşvike edici yaklaşımlar söz konusudur. **Emeviler döneminde İslam toplumunda mûsikî sanatının icra edilmesinde Mekke ve Medine'nin Şam'a ve Irak'a galebe çaldığını**

¹²⁹ Isfahani, 262-264

¹³⁰ Isfahani, 278-279

¹³¹ Isfahani, 1122

¹³² Isfahani, 779

¹³³ İbn Kuteybe; Uyunu'l-Ahbar, IV, 89; Isfahani, 794-795.

hatta belirli bir zamana kadar bu son iki bölgede mûsikî sanatına çok katı tavır takınıldığını belirtmiştik. Belki de o katı tavır mûsikînin ve müzisyenlerin Hicaz'da yuvalanmalarına sebep olmuştur.

Ganimet zengini bazı Müslümanların evlerinde şarkıcılar bulundurmaları, ya da bazı valilerin mûsikî ile meşgul olan gruplar getirip onlara açık hava konserleri verdirmeleri, refahın insanları azdırttığı dönem olan Hz. Osman devrinde olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan yabancı orjinli müzisyenler çok geçmeden çoğaldılar. Hz. Ali döneminde Muaviye ile olan mücadele sebebi ile istedikleri ortamı bulamadılar. Haşim oğullarının seyyidi, (Cafer bin Ebi Talib'in oğlu) Abdullah b. Cafer ve diğer bazıları evlerini şarkıcıların kaldıkları otel haline getirmişlerdi. Pek çok kimse de erkek ve bayan şarkıcıları dinlemek için evlerini tahsis ediyorlardı.¹³⁴

Her ne kadar -ara sıra devlet idarecilerine yapılan şikâyetler neticesinde olsa gerek- valilerin bu kesimle ilgili olumsuz uygulamaları olsa da bu şehirlerde yaşayan âlim ve abidlerin pek rahatsız oldukları da söylenemez. Hicaz'da ilim ehli mûsikîye karşı daha yumuşak bir tavır sergilemiştir.¹³⁵

Yine 'İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar' adlı çalışmada Mustafa Kılıç tarafından benzer örnekler yer verilmiştir:

"Abdullah b. Cafer (80/699) mûsikîye en düşkün sahâbilerdendir. Mûsikîde beis görmediği gibi ud çalan câriyeleri bile vardı. Şarkı besteler ve bestelerini, veterlerine göre (alâ evtârihî) ses cariyelerinden dinlerdi. Devir Hz. Ali devri idi.¹³⁶

Abdullah b. Cafer, şarkı dinlemek için meşhur ses sanatkarlarından Cemile'nin evine, gitmek istemiş. Cemile ise evinden başka yerde şarkı söylemeyeceğine yemin etmişti. Abdullah b. Cafer'in bu arzusunu işitince "Kefaret ödeyip kendisine geleyim", diye haber gönderdi. Abdullah kabul etmeyerek Cemile'nin evine gitti.¹³⁷

Abdullah b. Zübeyr (73/692)'in de ud çalan cariyeleri olduğu rivayet edilir. Bir gün, İbn Ömer, onu ziyaret etmişti. Yanında bir ud gördü ve 'Ey Hz. Peygamberin sahabisi, bu da ne?' diye sorunca; 'Bu, mizan-ı Şamidir, bununla akıllar ayarlanır' diye cevap vermiştir.¹³⁸

Ayrıca Hz. Hamza'nın da şarkı okuyan bir cariyesi olduğu, Muğire b. Şu'be (50/670)'nin de teğanni dinlediği, Bilal (20/641) ve Abdullah b. el-Erkam'ın teğanni ettikleri rivayet edildiği gibi, Bera' b. Malik (20/641)'in de sema'ı çok sevdiği ve terennüm etmekte lezzet bulduğu nakledilir.¹³⁹

Basra valisi Abdullah b. Amir (670 M.), Hz. Osman için Cavka isimli bir şarkıcı cariyeye satın almıştı. Hz. Osman'ın, gece geç vakitlere kadar kendisine şarkı söyleyen iki cariyesinin bulunduğu; seher vakti olunca 'Yeter artık, istiğfar vakti başladı', dediği de rivayet edilir.

Hz. Ömer'in iki oğlu Abdullah ve Asım'ın nasb gınası söylediklerini Hz. Ömer işitir. Onlara tekrarlamalarını emreder. Tekrarladıkları zaman da, 'Siz Abbadi'nin iki eşeği gibisiniz' diye latife yapar.¹⁴⁰

Süleyman b. Yessâr (107/725), Sa'd b. Ebi Vakkâs (55/675)'in Mekke ile Medine arasındaki bir konakta, bulunan bir musallâ taşına yaslanarak ayak ayak üstüne atıp şarkı söylediğini görmüş. Ona, 'Ey Ebu İshak, İhramlı olduğun halde böyle şeyleri niçin

¹³⁴ İsfahani, 3067, 2108, 2972; Şehade Ali Natur, 194-195; İbn Abdirabbih, VII, 22, 27

¹³⁵ İrfan Aycan, İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı, 161-175 (İbn Abdirabbih, VII, 7).

¹³⁶ Şevkani, Neylü'l-evtâr, VIII, 100; Kettani, et-Teratibu'l-idariyye. II. 124.

¹³⁷ Nablusi, İzahu'd-delalat, 37.

¹³⁸ Şevkani, Neylü'l-evtâr, VIII, 100; Kettani, et-Teratibu'l-idariyye. II. 124.

¹³⁹ Nablusi, İzahu'd-delalat, 36-39

¹⁴⁰ Nablusi, İzahu'd-delalat, 35; İbn Abdirabbih. El-ikd , III-159.

yaparsın?’ diye sorunca; ‘Ey kardeşim oğlu, beni kötü bir şey söylerken mi dinliyorsun diye mukabele etmiştir.’¹⁴¹

Hız. Ömer’in hilâfeti zamanında Muhacir ve Ensârdan bazılarıyla Mekke’ye giderken Hız. Ömer bir beyit terennüm ediyordu. Iraklı biri, ‘Senden başkası söylesin bari, ey mü’minlerin emiri’ deyince, Hız. Ömer utanmış ve kafleden uzaklaşınca kadar atını mahmuzlamıştır.¹⁴²

Haccı ekber günü Hız. Ömer Ravhâ’da iken Rebah b. el-Mu’terif’den bahsedildiğini işitti. Rebâh Arap mûsikîsini çok güzel söylerdi. ‘Bize dinlet, yol kızsalsın’ dediler. Rebah, Ömer’den korkarım, dedi. Ömer’e rica ettiler. İzin verdi, ‘Rebah, onlara dinlet de, yol kızsalsın’ dedi. Bunun üzerine Rebâh, sesini yükseltti. Onlar ise ihramlı idiler.¹⁴³

“Hız. Ömer’le birlikte hacca gidiyorduk. Bir kabile ile yola çıktık. Ebu Ubeyde b. el-Cerrâh (18/639) ve Abdurrahman b. Avf (32/652) da vardı. Dırar b. el-Hattâb (13 /634)’ın şiirini okumam için kabile bana ısrar etti. Hız. Ömer de, ‘Bırak Dırar’ın şiirini, kendi kalbinin büneyyelerinden (kendi şiirlerinden) okusun’ dedi. Sonra bir başladım, seher vaktine kadar. Sonra Hız. Ömer, ‘Yeter yâ Havvât, seher vaktidir,’ dedi. Hakikaten Hız. Ömer’in, ‘Çına, yolcunun ağıdır’ dediği rivayet edilmiştir.¹⁴⁴

İbn Ömer’in biraz sonra kaydedeceğimiz hassasiyetine rağmen, onunla ilgili olarak şu vâkıa zikredilir: Eş’ab, Abdullah b. Ömer’i ziyaret etmişti. Onu bahçede buldu. Güzel sesiyle meşhur Eş’ab, bir çuval hurma denklemesini söyledi. Sonra kendisinden şarkı söylemesini istendi. İbn Ömer’den utandığını ileri sürdü. O da izin verince, hem çalıp hem söylemiştir.

Abdurrahman b. Avf, Hız. Ömer’i ziyaret için izin istemişti. Hız. Ömer’in terennüm ettiğini işitti. Bunun farkına varan Hız. Ömer, ‘Evimizde yalnız kaldığımız zaman diğer insanlar gibi biz de söyleriz’, diyerek birkaç mısra’lık bir parçayı teğanni etmiştir.¹⁴⁵ Bu konuda daha fazla örnek bulmak mümkündür.”¹⁴⁶

EMEVİLER DÖNEMİNDE MÛSİKÎ

Mûzik konusunda en kapsamlı eser ortaya koyan Ebu’l-Ferec el-İsfahânî (ö. 356/967)’dir.¹⁴⁷ İsfahânî, Arap tarihçisi ve edibi olup pek çok kitabı vardır; daha çok Egânî adlı kitabıyla tanınmıştır.¹⁴⁸ Ebu’l-Ferec’in aldığı mûsikî ve şiir kültürü, onun

¹⁴¹ Nablusi, İzahu'd-delalat, 35; İbn Abdirabbih. El-ikd , 7.9

¹⁴² Nüveyri, Nihayetu'l-Ereb, IV, 193.

¹⁴³ el-İsabe. I. 439; Nüveyri, Nihayetu'l-Ereb, IV, 193.

¹⁴⁴ Kettani, et-Teratibu'l-idariyye. II. 126; Makdisi, Kitabı's-sema, 9-a; Nablusi, İzahu'd-delalat, 36.

¹⁴⁵ Nablusi, İzahu'd-delalat, 35-36

¹⁴⁶ Mustafa Kılıç, İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar, 428-431.

¹⁴⁷ EBU'L-FEREC EL-İSFAHÂNÎ (ö. 356/967). (Tam adı: Ebu'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî). Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, Bağdat'ta İbn Düreyd, Ebû Bekir el-Enbârî, Ebû Bekir es-Sûlî, Muhammed b. Abbas el-Yezîdî, Ahfeş el-Asgar, Niftaveyh, Ca'fer b. Kudâme, İbn Cerîr et-Taberî gibi âlimlerden gramer, lugat, edebiyat, şiir, ensâb, ahhâr, tarih, megâzî, tefsir, hadis, mûsikî, eyyâmü'l-Arab, tıp, baytarlık ve nücüm dersleri aldı. Eserinde yer alan bazı bilgilerden İsfahânî'nin Basra, Kûfe, Rakka, Antakya gibi yerlere de seyahatlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Öğrenimini tamamladıktan sonra ders vermeye başlayan Ebu'l-Ferec kısa zamanda meşhur olunca her taraftan talebeler ve ilim meraklıları derslerine katılmak için Bağdat'a akın etmeye başladılar. Muhaddislerden Dârekutnî, Ebû İshak et-Taberî, Ali b. Ahmed er-Rezzâz, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Mâlik b. Âiz el-Endelüsî, şair ve edip Ali b. Dînâr ve Ebû Ali Muhassin et-Tenûhî onun meşhur talebeleri arasında yer alır. el-Egânî adlı eserini yazıp bitirince Seyfûddeve'ye göndermiş, Seyfûddeve de kendisine 1000 dinar vermiştir. Sâhib b. Abbâd durumu öğrenince Seyfûddeve'nin Ebu'l-Ferec'in hakkını yediğini, eserin verilen paranın birkaç katına lâıyk olduğunu söylemiştir. Makkarî, Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem el-Müstansır-Billâh'ın Ebu'l-Ferec'e 1000 dinar gönderdiğini kaydeder.

¹⁴⁸ EL-EGÂNÎ. Müellifinden daha çok meşhur olan bu eser, Emevî devrinde ve Abbasîler'in ilk dönemlerinde yaşayan şarkıcı ve bestekârlarla bunların şarkı ve bestelerini konu edinmiştir. Ebu'l-Ferec şarkının güftesi, bestesi ve bestekârı hakkında bilgi verirken şiirin vezni, garîb kelimeleri, şairin ve bestekârın hayatı, şarkının kimin için bestelendiği, hangi şarkıcılar tarafından okunduğu gibi hususlara da temas eder. Bu bilgileri verirken zamanına kadar gelen yazılı belgelerle döneminde yaşamakta olan kişilerin ve bizzat kendisinin şahit olduğu olaylardan

Bağdat'ın aristokrat ailelerinden birine mensup olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda şair olan Ebu'l-Ferec'in el-Egânî'ye aldığı şiirlerle ilgili edebî tenkitlerin değeri bu vasfından dolayıdır. Ancak onun şöhreti tarihçiliğinden ve özellikle el-Egânî adlı eserinden kaynaklanmaktadır.

“Ömer b. Abdülaziz'in meşru ölçüler içinde eğlenmeye müdahale etmediği bilinmektedir. Çünkü bizzat kendisinin şarkı bestelediği zikredilmektedir. Eğanî yazarı Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, Ömer b. Abdülaziz'in, “Suad/sevgili” ile ilgili şiirlerden oluşan yedi bestesi olduğunu, konuyla ilgili tartışmalarla beraber kaydetmektedir.

Emevi halifelerinin mûsikîye yaklaşımları ile ilgili olarak yapılan genel bir değerlendirmede Muaviye b. Ebî Süfyan ve Ömer b. Abdilaziz dönemleri hariç Emevi hilafet sarayının mûsikîşinaslarla dolu olduğu kaydedilmektedir.

Mûsikî ile uğraşmanın ve mûsikî dinlemenin meşru olup olmadığı konusundaki tartışmaların, Emeviler devrinde başladığı anlaşılmaktadır. Bazı kimseler, mûsikînin halkı günaha yönlendirdiğini savunarak bundan vazgeçilmesini ister.

Medine'de yaşayan şarkıcı Cemile, halkı çağırır ve şarkıcılığı bırakmak istediğini şu ifadelerle dile getirir: 'Rabbimin katında karşılaşacaklarımdan çekinerek şarkı söylemeyi bırakmayı düşünüyorum.'

Orada bulunanlar bunun doğru olduğunu söylerler. Ancak tecrübe ve ilim sahibi fıkıh bilgini yaşlı bir âlim şöyle der: 'Ey Hicazlılar! Siz ne zaman ayrılığa ve ümitsizliğe düştünüz, o zaman düşmanınız üzerinize atıldı ve size galebe çaldı. Bundan sonra artık kurtuluşa eremediniz.

Mûsikî, hazların en büyüğü ve bütün arzuların ruhlara en çok sevinç verenidir. O, kalbi diriltir, akli artırır, ruhu ferahlatır ve zoru kolaylaştırır. Ordular, onunla fetih yapar, zorbalar onunla yumuşar, kalbi kırılan, akli dumura uğramış olan ve gözü kör olanlar ile hastalar onunla iyileşir. Kim ona yapışırsa âlim, kim de ondan uzaklaşırsa cahil olur. Çünkü ondan daha üstün bir derece ve ondan daha güzel bir şey yok. Onu terk, nasıl doğru kabul edilir ve yüce Rabbimize ibadet etme konusunda nasıl ondan yararlanmaktan vazgeçilebilir?'

Bu konuşmadan sonra Cemile, şarkı söylemeyi bırakma fikrinden vazgeçer ve eski hayatına tekrar döner.

Şarkıcılar, Emeviler devrinde bazen özel, bazen de halka açık konserler verirlerdi. Halka açık konserlerde izdihamlar yaşandığı nakledilmektedir. Farklı kültürlerle karşılaşan Araplar, onların mûsikîlerinden de bazı şeyler almışlardır. Mûsikî bilen cariyeler ile bilmeyen arasında fiyat açısından çok büyük farklar vardı.”¹⁴⁹

“Mûzik, Abdullah ibnü'z-Zübeyr'in nihâî mağlubiyetinden sonraki yıllarda kutsal şehirlerdeki eğlence ve lüks hayatının çok önemli bir parçasıydı ve en meşhur temsilcisi de şair Ömer b. Ebî'r-Rabîa'dır. Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib (ö. 80/699-700) ve özellikle Halife Ebûbekir'in büyük torunu İbn Ebî Atık gibi rindmeşreb (zevke düşkün, hazcı)

istifade eder. Ebu'l-Ferec'in bazı kitaplardan söz etmesi, devrinde gördüğü birçok olayı anlatması, döneminin âdet ve görenekleri hakkında bilgi vermesi bakımından el-Egânî büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim yazıldığı günden zamanımıza kadar başta İbn Haldûn olmak üzere birçok âlim tarafından takdir edilmiştir. el-Egânî şiir, edebî tenkit, Arap mûsikîsinin tarihî gelişimi ve ihtiva ettiği diğer edebî malzeme bakımından İbn Haldûn'un da belirttiği gibi “hiçbir edebiyatçının vazgeçemeyeceği bir şaheserdir”. Nitekim büyük bir edip olan Vezir Sâhib b. Abbâd, bir yere giderken develerle taşıdığı kütüphanesini el-Egânî'yi temin ettikten sonra beraberinde götürmekten vazgeçmiş ve el-Egânî'nin kendisini bunlardan müstağni kıldığını ifade etmiştir. Dünyanın belli başlı kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan el-Egânî ilk defa Bulak'ta yirmi cilt halinde basılmıştır (1285). Üç cilt olarak Arapça'ya tercüme edilen bu fihristlerin ilâvesiyle Bulak baskısı yirmi dört ciltte tamamlanmıştır. Daha sonra Dârü'l-kütübi'l-Misriyye bir komisyon kurarak el-Egânî'nin yeni bir neşrine başlamış, ancak on altı cilt çıkarabilmiştir (Kahire 1927-1970). Diğer ciltleri ise el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-âmme tarafından yayımlanarak eser yine yirmi dört cilt halinde tamamlanmıştır (1970-1974).

¹⁴⁹ Rıza Savaş, Emeviler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları, 53-60. (el-İsfahani, el-Egânî, VIII, 224-225; IX, 250-253; Abdülemir Muhenna, Ahbarü'n-Nisa fî Kitabi'l-Egânî li Ebi'l-Ferec el-İsfahânî, s. 80-81).

insanlar Medîne'deki halife ve yöneticilerin yanı sıra dindarların eleştirilerine karşı müziği savunmuş ve müzisyenleri de himâye etmişlerdir.¹⁵⁰

Hız Osman'ın oğlu Ebân b. Osman (ö. 105/723), valilik vazifesine başlamak için Medîne'ye girdiğinde şehrin önde gelenleri ve halk onu karşılamak için sokaklara çıkarlar. Tuveys de bu kalabalığın arasındadır ve Ebân'ı görünce 'Ey Emir, senin emirliğini görürsem ellerime bileklerime kadar kına yakacağıma ve tefimle kasıla kasıla gezeceğime dair Allah'a yemin etmiştim' der ve dediğini yaparak valiyi şarkılarıyla eğlendirir. **Ebân daha sonra Tuveys'in durdurur ve yanına oturmasını ister. Ona 'insanlar senin bir imansız olduğunu iddia ediyorlar' deyince Tuveys; beş vakit namazını kıldığını, Ramazan'da oruç tuttuğunu ve hac yaptığını da bilindiğini belirtir.** Sonra Ebân b. Osman, Tuveys'e, 'Onun mu yoksa emirin abisi Amr'ın mı yaşça daha büyük olduğunu sorar. Tuveys şöyle cevap verir: 'Saygıdeğer babanız ve annenizin düğün alayını, onları seyreden kadınların ayak diplerinde izledim'¹⁵¹ diye cevap verir."¹⁵²

"Ömer b. Abdülaziz, takvasıyla meşhur olmasına rağmen bestekar olan ilk halifedir. Halife olmadan önce hususi cariyelerinden dinler, neş'eden elini çarpar ayaklarıyla tempo tutardı."¹⁵³

ABBASİLER DÖNEMİNDE MÛSİKÎ

"İlk dönem Abbâsî Halifeleri içerisinde Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr'un (ö. 158/775) dışındaki halifelerin hemen hepsinin eğlence meclisleri tertip ettiği, dolayısıyla mûsikîye, şarkıcılara aşırı rağbet ettikleri dikkati çekmektedir."¹⁵⁴

ABBASİLER DÖNEMİNDE MÛZİK ALETLERİ

"İslâm fetihlerinin genişlemesine paralel olarak Bizans, Sasanî ve Berberi kültürlerinin etkisiyle müzik âletlerinde de çeşitlilik meydana geldi; def çeşitlerine ek olarak, ud gibi telli ve zulami ve şebbabe gibi nefesli sazlar da yaygınlaştı. Abbasîler döneminde Yunanlılar'ın eserlerinin tercümesi ve farklı kültürden insanların tesiri sebebiyle zikrettiğimiz enstrümanların yanında rebab, kîtâr (gitar), uğrûn (org) gibi mûsikî enstrümanları da kullanılmaya başlanılmıştır. Ud, bu enstrümanlar içinde en gözde mûsikî âletiydi. Küçük çapta bir keman olan rebab daha alt seviyedeki icracılar tarafından kullanılmaktaydı. Öte yandan Abbasîler döneminde icat edilen önemli bir enstrümandan da söz edebiliriz ki bu, ilk kez Ebû Nasr Farâbî tarafından icat edilen kanundur."¹⁵⁵

KADIN SESİ VE MÛSİKÎ

İslâm toplumlarında, pek çok alanda olduğu gibi kadına karşı takınılan olumsuz bakış açısı, kadının sesi içinde geçerlidir. Bu düşünce yapısı dinen meşru bir zemine taşınmak için, kadın sesinin 'haram' olduğu gibi çok katı bir terminolojik ifade kullanılarak dinle temellendirilmektedir.

Haram, Allah tarafından kat'î bir emirle yapılması yasaklanmış şeydir ki; yasağa karşı gelen dünyada şer'î cezalara, ahirette de ilahî azaba maruz kalır. Bu tanımlardan da

¹⁵⁰ Ibn 'Abd Rabbihi, 'Iqd 6:55 s.; el- Mubarrad, el-Kâmil fil-lugha wa-l-adab, 1:380; Ibn 'Abd Rabbihi, 'Iqd 6:49 s.; el-Husri, Jam el-jawâhir, M. El-Bijâwi, 54 s.; Aghâni , 8:9

¹⁵¹ Egani 4:38; Ibn 'Abd Rabbihi, 'Iqd, 2:424, 4:27.

¹⁵² Everett K. Rowson, İlk Dönem Medîne'de Efemineler (Hünsalar) (Çev. Ahmet Hakkı Turabi), 13-15.

¹⁵³ Mustafa Kılıç, İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî Başlangıçtan Emevilerin Sonuna Kadar, 439; Isfahani, Eġnan, 8, 144; Nablusi, İzahu'd-delalat, 40,42.

¹⁵⁴ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 613.

¹⁵⁵ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 623 (Isfahânî, Kitâbü'l-Eġânî, VII, 188; Mes'ûdî, Mürûcû'z-Zeheb, IV, 220-221;Hitti, Siyasî Kültürel İslâm Tarihi, II, 653, 655; Bozkurt, Nebi, "Eğlence", DİA, X, 485; Hitti, Siyasî Kültürel İslâm Tarihi, II, 653; Corci Zeydan, İslâm Medeniyeti Tarihi, III, 423.)

anlaşılacağı üzere haramın iki temel özelliği vardır: **Birincisi bu, işlenmesi yasak olan öyle bir iştir ki kat'î bir delil ile bellidir.** Örneğin, “Hırsızlık yapmayınız.”, “Zina etmeyiniz.”, “Namusa tecavüz etmeyiniz.”, “İnsan öldürmeyiniz.” gibi. **İkinci özelliği ise bu eylemi işleyene belli bir cezanın terettüp etmesidir.**

Çoğunluğunu Hanefilerin oluşturduğu bir grup İslam hukukçusu ve usulcüsü, bir fiilin haram hükmünü alabilmesi için hem Kur'ân ayetleri, mütevâtir ve meşhur sünnet gibi sübûtu kesin (veya kesine yakın) bir delilin hem de bu delilin açık ifadesinin bulunmasını şart koşarlar. **Çünkü helal eşyanın aslındadır ve helal haram kılma, yalnız Allah'ın hakkıdır.** Cenâb-ı Hak En'âm Sûresi 119. âyetinde bunu açıkça şu şekilde ifade etmektedir: “(Allah) haram olanları size uzun uzun anlatmıştır.” **Bu âyet bütün hallerde ve fiillerde umûmidir.**

Mübah yapılması veya terk edilmesi yönünde herhangi bir şer'î -dînî- yükümlülüğün bulunmadığı konumu ifade eder. Bir fiilin şer'î hükmü konusunda herhangi bir açıklama yoksa 'Hakkında açık hüküm bulunmayan eşyada asl olan ibâhadır.' ilkesi gereğince o fiilin mübah olduğuna dair hüküm verilmesi gerekir. **Örneğin oyun, eğlence mübah davranışlar arasındadır.** Fakat bunlar adet ve alışkanlık haline getirilip aşırı boyutlara ulaşırsa o zaman mekruh veya haram olmaktadır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki: **Kadının sesi konusunda ne Kur'ân'da nede mütevâtir veya meşhur sünnette hiçbir yasakla karşılaşmıyoruz.**

Ataerkil dini söylem de İslâm'ın en temel kaynağı olan Kur'ân'dan ziyade birinci dereceden muteber sayılan hadis musannefâtı başta olmak üzere kadın ve aile konusunu işleyen klasik İslâmî kaynakların tümünde yer alan yanlış aktarımlardan beslenmektedir. Bu rivâyetlere göre kadın, Hz. Peygamber'in bıraktığı en büyük fitnedir. Kadın hem aklen hem dinen eksiktir, kadın avrettir, kadın kocasından izinsiz dışarıya çıktığında her şeyin laneti onun üzerinedir, cehennemdekilerin çoğu kadındır, kadın Allah'a tam anlamıyla kulluk etmeye engeldir, kadın baştan çıkarıcı ve ayartıcı bir varlıktır, vb.. Yine pek çok ahlâk kitabı, İslâm'ın kadınlara tanıdığı hakları engellemek için uydurulmuş hadis rivâyetleriyle doludur.

Bu çifte standartlı düşünce, bir kısmı hiçbir kritiğe ihtiyaç duymayacak kadar asılsız, bir kısmıysa râvilerin ekleme, çıkarma ve te'vîl gibi tasarruflarından kaynaklanan hataların bir sonucu olduğu kadar klasik ahlâk ve ilmihal kitaplarından da kaynaklanmaktadır.

İslâm'ın temel kaynağı Kurân'ı Kerîmdir. Dolayısıyla herhangi bir konu, mevzu bahis olduğunda öncelikle Kurân'a başvurulmalıdır. Şayet aradığımız konunun hükmü, yoruma yer bırakmayacak şekilde onda yer alıyorsa o konuda diğer bir kaynağa ihtiyaç kalmamış demektir. İçki, kumar ve zinanın hükmü gibi...

Konumuzla ilgili olarak Kur'ân'ı incelediğimizde açık bir beyanın mevcut olmadığını görüyoruz. Fakat Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik bazı emirler mevcuttur. Bir ayette: **'Ey Peygamber hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, sözü (yabancı erkeklere karşı) yumuşak söylemeyin ki kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel ve münasip sözler söyleyin.'** buyrulmaktadır. Esasen mahrem olmayan erkek ve kadınlarla kalpte şüphe uyandırmayacak şekilde konuşmak her müslümana yöneltelen bir emirdir.

Bununla birlikte peygamber hanımları özel bir konuma sahip olduklarından ayrıca bir hitaba tabi tutulmuşlardır. Diğer bir âyet de şöyledir: **'...Peygamber hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin.'** Bu hitabın doğrudan doğruya peygamber hanımlarına yönelik olduğu açık olmasına rağmen, sonraki dönemlerde bütün ümmetin kadınlarına teşmil edilmiş farklı ve zaman zaman da pek de tutarlı olmayan yansımaları ortaya çıkmıştır. Çarşıda, pazarda, sokakta, dolmuşta birbirini gören ve hatır soran insanların evlerine misafir olduklarında kendilerini ayrı odalarda oturmak zorunda hissetmeleri gibi...

Bu ayet kadın sesinin perde arkasından dinlenilmesi gerektiği konusunda dayanak olarak gösterilmektedir. Fakat bu hitap doğrudan peygamber hanımlarına yönelik olmakla birlikte doğru anlaşılabilmesi için dönemin mimârî yapısına bakmayı da gerektirmektedir. **Zira o döneme baktığımızda insanların ağaç bulunmaması sebebiyle kapı işlevini görmesi için kilim ve perde gibi nesnelere kullandıklarını görmekteyiz.**

Dolayısıyla perde ifadesinin kapı kelimesiyle eşdeğer olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yeri geldiğinde at sırtında savaşıyor ve her an her konuda fikir danışılabilen peygamber hanımları için perde arkası görüşmeler bir tezat oluşturmaktadır. Fakat Kur'ân'ın, çoğunluğu bedevî olan bir topluma indiği, görgü kurallarına varıncaya kadar bu insanlarla ilgilendiği unutulmamalıdır. Ve -belki şuan bizler için gerekli olmayan- bu ikazları onlara yapmak zorunda olduğu da dikkate alınarak ayetler değerlendirilmelidir.

El-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erbaa'da kadın sesi konusunda dört mezhebin görüşü şu şekilde anlatılmıştır: **Kadın sesi namahrem değildir. Çünkü Hz. Peygamberin hanımları sahabe ile konuşurlardı. Sahabe onların beyan ettikleri dini ahkâmı dinlerdi. Fakat fitne korkusu olursa o zaman kadın sesinin dinlenmesi haram olur, velev ki bu ses Kur'an tilavet etmiş olsun.**¹⁵⁶ Âlimlerin kendi ortam ve şartlarının gerektirdiği doğrultuda verdikleri hükümler hakkında şunlar söylenebilir: Birincisi emsalin geçerli olabilmesi için aynı koşulların hüküm sürüyor olması gerekir. Fakat geçen zamanla birlikte eski bir sorunu farklı bir biçimde ele alma gereği doğmaktadır. Çünkü o soruna eşlik eden koşullar değişmiştir.

İkincisi ise mezhep imamı veya âlim bile olsalar bu insanların, yaşadığı toplumun kültür yapısı ve pek çok şeye olan bakış açılarından etkilenmiş oldukları gerçeğidir. Çünkü her çağ kendi kültür ve değerleriyle insan ruhunun bir tezahürüdür. Bu durum müzik ve konumuz olan özellikle kadın sesi için de geçerlidir. Bu doğrultuda şunu Hz. Ömer'in ifade etmesi özellikle anlamlıdır. **'Doğrusu biz cahiliye döneminde kadınlara önem vermezdik, nihayet Allah İslam'ın gelişiyle kadınlar hakkında âyetler indirmiş ve birçok hak tanımıştır.'**¹⁵⁷ Hz. Ömer gibi âdil bir insan veya o toplumda yaşamış olan herhangi biri, insanların olaylara bakış açılarını değiştirmeleri zaman alacaktır.

Örneğin Hz. Peygamber'in kadınların kaş aldirmalarıyla ilgili söylediklerini incelediğimizde, o dönemin kültür ve zihin yapısı karşımıza çıkmaktadır. Bu iş, dönemin erkeklerinde kadınların hafif meşrep oldukları izlenimini yaratmakta ve rahatsız edilmelerine sebep olmaktadır. Fakat günümüzde bu, mevzu bile edilmeyecek bir durum arz etmekte herkesin annesi, hanımı, kızı bunu yapmakta ve hiçbir şekilde yanlış algılanmamaktadır. Bu misal düşünce yapısının köklü değişimini en basit bir örneğidir. Metinleri incelerken toplumsal ve siyasal içerikli yargılara dikkat etmeli sadece zahirlerine bakarak karar vermemelidir.

Fakat bu eski içtihatlar, zihinsel alışkanlıkların bizim zamanımızdan çok farklı olduğu bir çağda çeşitli işlevleri yerine getirmiştir.

İmam Ahmed Müsned'inde şöyle bir hadis nakletmektedir: **'Kadının biri Resûlullah'a gelmişti. Peygamber (as) Hz. Âişe'ye: Bunu tanıyor musun? diye sormuş, O da, hayır ya Resûlullah diye cevap vermişti. Bunun üzerine Resûlullah, bu falanın müğanniye, kayne (şarkıcı) sidir, sana şarkı söylemesini arzu eder misin? demiş, O da evet cevabını vermişti. Resûlullah, öyleyse ona bir tabak ver, demiş, bunun üzerine kadın şarkı söylemeye başlamıştı. Onun şarkısını dinleyen Hz. Peygamber: "Bunun burnunun deliklerine şeytan üflemiş" demiştir.**¹⁵⁸

Bu hadisin sahih olduğunda pek çok âlim müttefiktir. Bu olay, kadın ve erkekten şarkı dinlemenin mübahlığı konusunda delaleti kuvvetli bir hadistir. Çünkü kayne (şarkıcı) sözü bu konuda meşhurdur. Hz. Âişe'nin bizzat istemeyip, dinlemeyi arzu edip

¹⁵⁶ Abdu'r-Rahman Cezerî, Kitâbü'l-Fıkh 'alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a, c.I, s.192

¹⁵⁷ TDVİA., M. Akif Aydın: 'Kadın', c.XXIV, s. 91.

¹⁵⁸ İmam Ahmed, Müsned, c. III, s. 449.

etmediğini Hz. Peygamber'in sorması ki, ilk teklif kadından gelse belki Resûl-i Ekrem istemeyerek mecburiyet karşısında müsaade etmiş olabilirdi¹⁵⁹ ve **kadının Resûlullahın huzurunda şarkı söylemesi bu hususun mübahlığı konusunda çok net bir sarahat ifade eder.**¹⁶⁰ Bu olay, bir bayanın erkek huzurunda şarkı söylemesinin mübahlığının ispatı olduğu kadar Hz. Peygamber'in, 'Bunun burnunun deliklerine şeytan üflemiş' sözüyle sanatını iyi icra edenleri taktirle karşıladığının da bir ispatıdır.

Hız. Âişe, Ensar'dan akrabası olan bir genç kıızı evlendirmişti. Resûlullah, ona sordu: Kızı kocasına götürdünüz mü, kıızı kocasına teslim edecek ve zifafa atacak kadınlar gönderdiniz mi? Hız. Âişe, evet diye cevap verdi. Resûlullah, Ensar kadınlarının müzik ve eğlenceyi sevdiğini belirterek, keşke bir müğanniye (şarkıcı) gönderseydiniz de: 'Size geldik size geldik, Bizi selamlayınız sizi selamlayalım' türküsünü söyleseydi, demiştir.

Kızının sünnet düğününde yemek ikram eden Zeyd b. Sâbit, bu sıralarda oldukça yaşlanan Hız. Peygamber'in şairi Hassan b. Sabit'in de içlerinde bulunduğu ensar ve muhacirleri davet eder. **Yemekten sonra şarkıcı genç bir cariye gelip oturur ve kucağına koyduğu udu çalarak Hassan'ın şiirleriyle şarkı söylemeye başlar.**¹⁶¹

Amir b. Sa'd diyor ki: Bir düğün münasebetiyle Kur b. Ka'b ve Ebû Mesud el-Ansârî'nin yanına gitmiştim. Bu iki sahabenin yanlarında türkü söyleyen müğanniye kızların bulunduğunu gördüm. Dedim ki: **Siz Resûlullah'ın sahabelerisiniz. Bedir savaşında bulunma faziletine ve şerefine sahipsiniz. Buna rağmen huzurunuzda böyle işler yapılıyor?** Dediler ki: İstersen buyur otur ve bizimle birlikte sende dinle istersen git, fakat şunu bil ki, düğünde mûsikî dinlemek için bize ruhsat verilmiştir.¹⁶²

Burada Bedir savaşının iki gazisinin hem sözlü hem de fiili bir sünnet sergilediği de gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır ki Abdullah b. Cafer de câriyelerinin şarkı söylemelerini meşru görür, telli çalgıyla onlardan şarkı dinlerdi.¹⁶³

Sonuç olarak Hız. Peygamber'in zaman zaman bazı eğlenceleri ve şarkıcı kadınları seyretmesi ve dinlemesi, düğün, bayram gibi özel günlerde bunlara teşvik etmesi hatta bu eğlenceleri durdurmak isteyenlere müsaade etmemesi, ilke olarak kadınları sanatçı olsun olmasın dinlemenin meşru olduğunu gösterir. Bunun aksi yönündeki görüş ve fetvalar hem Hız. Peygamber'in uygulaması hem de insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeğine ters düşer. Fakat fetihlerle gelen karışım ve çoğunluğu yabancı kökenli olan sanatçılar yaptıkları işi farklı boyutlara dökmüş, faaliyetlerine içki, fuhuş gibi faktörleri katmış, toplumu bozmaya ve dini değerlerini zayıflatmaya başlamıştır. Bu durum da zamanla köklü gelen cevabı bulmuştur, 'haram'. **Bu sebeple yukarıda sözü geçen ilke, İslâmî adap ve genel ahlak kurallarına uygun düşmesi, içki, kumar, zina gibi dinin haram kıldığı kötü işlerden uzak kalınması şartıyla geçerlidir.** Bu sebeple doğrudan veya dolaylı olarak İslâm dininin her kurumuna saygı göstermeyen, müstehcen, İslâmî düşünce karşıtı, şahsiyet ve onur kırıcı, kişilik haklarını hedef alan sanat kim icra ederse etsin meşru değildir."¹⁶⁴

MÛSİKÎYE DAİR ESERLERİN TELİFİ

"İslâm dünyasında mûsikî çalışmalarının teori ve sazlarla ilgili olarak yoğunlaştığı söylenebilir. İlk İslâm filozofu Ya'kûb b. İshak el-Kindî (ö. 252/866 [?]), teori üzerinde çalışan en eski müelliftir. Mûsikîye dair on risâlesinden ancak dört tanesi günümüze ulaşan Kindî, Arap mûsikîsinde İlmî Ekolün kurucusu kabul edilir. O, ebced harflerine dayalı bir nota sistemi kurmuş, mûsikîyi mantık, felsefe, hesap, hendese ve hey'et ilimleriyle birlikte değerlendirmiş,

¹⁵⁹ Gazâlî, İhya, c. II, s. 695

¹⁶⁰ Kettânî, Hz. Muhammed'in Yönetimi, c. II, s. 355

¹⁶¹ Ragıb İsfehani; Eğanî, c.XVII., s. 164, 165.

¹⁶² Nesai, Sünen, c.VI, s. 109.

¹⁶³ Kettânî, Hz. Muhammed'in Yönetimi, c. II, s. 344.

¹⁶⁴ Binnaz Tuğrul, Şarkı ve Türkülerde Kadın Sesi, 22-56.

riyâzî ilimlerden mahrum olanların ömür boyu felsefe okusalar dahi bunu anlayamayacaklarını, sadece yazılanları tekrarlamış olacaklarını ifade etmiştir. Kindî, udda her bir telin dört temel ses üzerinde tesis edildiği ve “dörtlü sistem” adını verdiği bir ses sistemi kurmuş, iki oktavlık bir diziyi elde edebilmek için nazarî olarak o döneme kadar dört telli olan uda “hâdd” (zîr-i sâni) ismini verdiği beşinci bir tel ilâve etmiştir.¹⁶⁵

Kindî’den sonra mûsikî nazariyesine dair çalışmaları günümüze ulaşmış diğer bir İslâm filozofu Fârâbî’dir (ö. 339/950). Aynı zamanda iyi bir icracı olan Fârâbî’nin mûsikî konusunda telif ettiği üç eserinden en kapsamlısı el-Mûsîk el-Kebîr, Batı’da ve İslâm dünyasında mûsikî teorisi ve özellikle mûsikî felsefesi hakkında yazılmış en sistemli eserlerden biri kabul edilmektedir.¹⁶⁶

SONUÇ: MÛSİKÎ

1- **“Kur’an-ı Kerîm’de raks ve mûsikînin lehinde ve aleyhinde hiçbir şey yoktur.** Fakat Kur’an-ı Kerîm’in prensipleri ve esprisi; insanlık şeref ve haysiyetine uygun olan, Kur’an’ın ruhu ve gösterdiği yüksek hedeflere ters düşmeyen bir raks anlayışına engel değildir.

2- **Hadisler, Hz. Peygamberin ve Sahabenin tatbikatı raks ve mûsikîden zevk almanın, dünyanın eğlencelerinden istifade etmenin mutlak surette mübah olduğunu en açık şekilde göstermektedir. Fakat hadislerdeki bu belağat uydurulan hadisler ve yapılan içtihatlarla örtülmüştür.”**¹⁶⁷

“Kur’an’ın ve Hz. Peygamber’in şairlere ve mûsikîye karşı olumsuz bir tavır içinde olmamıştır, ancak olumlu tavır da şarta bağlıdır. Her şeyden önce şiir ve mûsikî insanları Allah’ın yolundan alıkoymayacak onları saptırmayacak, fuhuş ve işret alemlerine yol açmayacak, toplum hayatında olumsuz bir etki bırakmayacaktır. Bu şekilde olduğu, takdirde, aşırılığa gidilmedikçe şiir ve mûsikî toplumun kültürel hayatının bir parçası olarak görülmektedir.”¹⁶⁸

“Hz. Peygamber’in mûsikî ve eğlence konusundaki uygulamalarını göz önünde bulundurarak, “Ameller niyetlere göredir” hadîs-i şerîfince amel etmek düsturumuz olacaktır.”¹⁶⁹

RESİM, HEYKEL, SANAT VE İSLAM DÜNYASI

Müslüman toplumlarda, resim ve heykel konusu çoğunlukla olumsuz karşılanmıştır. Ancak bu olumsuz bakış, dönemsel şartlardan; yani kötülüğe yöneltmesi, insana zarar vermesi veya putlaştırma riski olması durumunda geçerli olduğu yönünde yorumlanmıştır.

Resimlere yönelik olumsuz algı, genel olarak hadislerdeki bildirimlerden kaynaklanmaktadır. Ancak çoğunluğu sahih diye bilinen Kütüb-ü Sitte (Altı Hadis Kitabı)’de yer alan bu hadisler üzerinde yapılan çalışmalarda, bu hadislerin bir kısmının putlaştırmaya karşı önlem olarak dile getirildiği, bir kısmının ise zayıf hadis olduğu tespit edilmiştir.

Tüm bunların sonucu olarak Müslüman toplumlarda resim sanatı gelişmemiş, onun yerine belli belirsiz resim anlamındaki minyatür sanatına ağırlık verilmiştir.

¹⁶⁵ Özcan – Çetinkaya, “Mûsikî”, DİA, XXXI, 259. Ayrıca bk.: Kalender, “XV. Yüzyıla Kadar Arap İnan ve Türk Mûsikîsinin Kısa Tarihi”, AÜİFD, XXXIX, s. 260–261.

¹⁶⁶ Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, 626

¹⁶⁷ Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, s.390-391.

¹⁶⁸ İrfan Aycan, İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı, s.159.

¹⁶⁹ Bayram Akdoğan, Fıkıh Mezheplerine Göre Mûzik Sanatı, Mûzik Aleti ve Müzisyenler, 205.

KUR'AN'DA RESİM VE HEYKEL SANATINA BAKIŞ

Allah, kitabında, iki ayette 'heykel (temâsîl)' sözcüğüne yer vermiştir. Bunlardan birinde, heykellerin putlaştırılmasından söz etmiş ve İbrahim peygamber, müşrikleri bu davranışlarından dolayı kınamıştır:

"(İbrahim), babasına ve halkına demişti ki, 'El bağlayıp bel bükerek **yücelttiğiniz bu heykeller** (temâsîl) **de neyin nesidir!**" (21Enbiya/52)

Diğer ayette ise, Süleyman peygamber, doğrudan kendisi için, yüksek olasılıkla sanat amaçlı heykeller yaptırmıştır:

"(Süleyman peygamberin) isteği doğrultusunda onun (Süleyman) için ait kaleler, **heykeller**, büyük tekneler kadar büyük havuzlar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davud ailesi, şükredin (kaynakları verimli değerlendirin ve kıymet bilin)! Kullarımdan şükredenler pek azdır!" (34Sebe'/13)

Bir peygamber olarak Süleyman, kendisine heykel yaptırabiliyorsa, resim yapmak veya yaptırmak, haram kapsamında nasıl görülebilir ki!? Hem Allah, bize, Kur'an'da bu bilgiyi neden vermiştir? Heykel sözcüğüne neden yer vermiştir? Allah'ın sözlerinin bir anlamı ve amacı vardır. Bu ise, güçlenen ülkelerin heykel ve havuz gibi sanat ve eğlence amaçlı işlere de yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Resim yapmanın haram olduğunu iddia edenlerin, resim için 'sûret' ve 'tasvîr' sözcüklerini kullandıklarını görmekteyiz. Oysa Allah'ın, bu sözcükleri salt bir resim, görüntü yahut bu görüntüyü çizmek anlamında kullanmadığını yine O'nun kitabından öğreniyoruz.

"O, sizi döl yataklarında dilediği biçimde şekillendirendir (tasvîr)." 3Al-i İmran/6

Bu ayette, "Allah, sizi döl yataklarında dilediği biçimde tasvir edendir" ifadesiyle, insanın resmini veya heykelini yapmaktan değil, organik yapılu insana biçim vermekten söz etmektedir. Demek ki Kur'an'da 'tasvir'le kastedilen resim veya heykel yapmak değil, bir canlıya biçim vermektir.¹⁷⁰

Yine aynı iddia sahipleri, bir canlının resmini çizmekle onu yaratmanın kastedildiğini iddia etmişlerdir. Oysa 'yaratmak', özgün, örneksiz, canlı veya yeni bir varlık meydana getirmektir.

"Allah'tan başka yalvardıklarınız var ya, onların hepsi bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar." 22Hacc/73

Bu ayette, "yaratamazlar" ifadesiyle kastedilen, elbette 'sineğin resmini veya heykelini yapamazlar' değildir. Demek ki resim veya heykel yapmak, yaratmak iddiası anlamı taşımamaktadır.

Diğer taraftan, **Kur'an'da, 'yok iken veya yoktan var etmek', 'bed'; 'bir varlığın suretini veya tasvîrini yapmak' anlamındaki 'yaratmak' fiili ise 'halq' sözcüğü ile ifade edilmiştir. Yaratmak diye Türkçeye tercüme edilen 'halq' sözcüğü, bir varlıktan başka bir varlık oluşturmak anlamına gelmektedir. Nitekim aynı 'halq' fiili, Allah'tan başkalarına da ifade edilmiştir.**¹⁷¹

¹⁷⁰ Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre tasvir denilen maksat, mücessem (cisimli) bir yaratılıştır, kâğıt üzerine yapılan resim, tasvir değildir, esasen eskiden kâğıt üzerine yapılan suretlere "nakş", onları yapanlara da "nakkaş" denilirdi. Hasan Yaşaroğlu, 90.

¹⁷¹ Kur'an'da 'halq' sözcüğü, 236 yerde mastar ve çekimli fiil olarak, 9 yerde yaratan (hâliq ve hallâq), 5 yerde yaratanlar (hâliqûn ve hâliqîn), 1 yerde uydurmalar (ihtilâq), 2 yerde yaratılan (muhalleqa), 6 yerde pay (halâq), 2 yerde ahlaki gelenek (huluq) anlamında olmak üzere kök ve türevleriyle birlikte toplam 261 yerde kullanılmıştır. Yaratmak fiili, 2 ayette Hz. İsa'ya nispet edilirken, diğer ayetlerde Allah'ın yaratmasının önemi vurgulanmış, başka

“Ey insanlar! Şüphe yok ki, **biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık.**” (49Hucurat/13)

“Allah her canlıyı sudan yarattı.” 24Nur/45

“Sonra onu (insanı) başka bir yaratık olarak inşa ettik. Yaratanların en ideali olan Allah, bereket kaynağıdır.” 23Mü'minun/14

Görüldüğü gibi bu ayetlerde yaratmak, resim veya heykel yapmak anlamında kullanılmamıştır.

RESİM VE HEYKEL KONUSUNDAKİ ARGÜMANLAR

Din İşleri Yüksek Kurulu eski üyesi, Osman Keskiöğlü, “İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler” adlı makalesinde bu konuda geniş bilgi bulmak mümkündür:

“İslâm'da canlı varlıkları tasvir etmenin mahiyeti ve bunların resmini yapmanın hükmü hakkında İslami kaynaklarda yeterli derecede tatmin edici malumat bulmak güçtür. Kur'an-ı Kerimde bu hususta bir sarahat yoktur. Tefsir ve hadis kitaplarında olduğu gibi fıkıh kitaplarında da bu mevzu etrafıyla ve yeter derecede aydınlanmış değildir. Onlar bu meseleyi kendi açılarından bahis konusu yapmışlardır. **Hadis kitapları belirli bazı hadisleri şerh ve izah ile yetinirler. Fıkıh kitapları ise ibadet esnasında, puta tapma vehmini uyandıracak surette resim ve heykel bulundurulmasını ele alıp incelerler. Sonra gelenler, eskilerin re'y ve mütalaalarına yeni bir şey ilave ederek meseleyi münakaşa yapmak cihetine gitmiş değillerdir. Bu itibarla bu konu, yeni görüş ve anlayışların ışığı altında tekrar mütalaa edilmeye muhtaçtır.**

Resim ve tasvir hakkında eski nakillerde haram, mekruh, helâl olmak üzere üç görüş buluyoruz. Fukahannın (fakihlerin) birbirine zıt gibi görünen böyle muhtelif re'ylere ayrılmasına hayret etmemelidir. Onların ihtilâfa düştükleri meseleler yalnız tasvir meselesine özgü değildir. Aşağıda geleceği veçhile bu ihtilâf, resim yasağına delil olarak öne sürülen hadisleri anlayıştan doğmaktadır. Halbuki **birbirine zıt ve muarız gibi görünen hadislerin arasını bulup telif etmek mümkündür.**¹⁷²

KUR'AN'DAKİ KONUYLA İLGİLİ AYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Osman Keskiöğlü, Kur'an'ın resim ve heykele bakışını şöyle yorumlamıştır:

“Evvelâ samimiyetle itiraf edelim ki, **Kur'ân-ı Kerîm'de tasvirin haram olduğu hakkında sarahatle (açık) bir hüküm yoktur.** İslâm, bu gibi fen ve san'at meseleleri hakkında hüküm vermek için gelmiş değildir. Resim ve tasvîr hakkında görüşlerini beyan eden fukaha kendilerine delil olarak bazı hadisleri zikretmektedir, işte resim yasağı bu hadislere dayanmaktadır. **Fakat bu hadisler, haram diyenlere delil olmaktan uzak olduğu gibi onlar, hükmün illetini de belirtemiyorlar.** Bununla birlikte bütün muhaddisler (hadisçiler) tasvirin haram olduğuna kail olmuş değillerdir. Bu hadislere bakarak resim helaldir diyenler de yok değildir. **Zannî olan (kesinlik değil, zan ifade eden) delille, hürmet (haramlık) sabit olamaz.**

Kur'an-ı Kerim'de Maide/93 ayetindeki dikili taşlar 'ensâb' kelimesinin resim ve tasvirle bir ilgisi olmadığı aşikârdır. Ensâb kelimesini tasvir ile tefsir etmek yanlıştır. Ensab tapınmak için dikilen putlardır; ister yontulmuş putlar, isterse yontulmamış taşlar olsun. Neseî tefsirinde Ensâb'ın tapınmak için dikilmiş putlar olduğunu, rics yani necis olmaları tapınmak için dikilmiş olmalarından ileri geldiğini söyler. Ensâb, suretler veya resimler demek değildir. Öyle tefsir eden

varlıkların O'nun gibi yapıp yapamayacakları (13/16) sorgulanmış ve O'nun hiçbir şey yokken yarattığından (52/35) söz edilmiştir.

¹⁷² Osman Keskiöğlü, İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, 11

de yoktur. İmam Kurtubi, tefsirinde ahkâm ayetlerini izah etmeyi hiçbir suretle ihmal etmeyen bir müfessirdir. Burada ensâbdan resim ve tasvir yasağının çıkabileceğine hiç işaret etmemiştir.

Kur’anda resim ve tasvirden Sebe’ sûresinde Hz. Süleyman’ın kıssası nakledilirken bahsedilir ki, o aleyhte değil, lehte bir delil teşkil eder.

"Ona (yani Süleyman'a) mihraplar, timsaller, havuzlar gibi çanaklar ve sabit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Çalışın ey Davud hanedanı, şükür için çalışın. Kullarım içinde şükür edenler azdır" (34Sebe’/13).

Bazı alimler tasvir ve timsâlin cevazına bu ayet-i kerimeyi delil getirmişlerdir. Bu hususa Kurtubi¹⁷³ ve Ebu Hayyan¹⁷⁴ işaret etmektedir. Çünkü burada makam, imtinân (minnet duyma) makamıdır. Allah’ın nimetleri sayılıyor. Allah, Hz. Süleyman’a verdiği nimetler arasında timsâli, tasviri de zikrediyor. Bu Allah’ın bir nimeti olarak sayılıyor. Bunun karşılığında şükür etmeye işaret olunuyor. Şükür makbul olan nimete olur."¹⁷⁵

"Kur’an, kristal bedialardan, muhteşem saraylardan, altın, gümüş, inci-mercan gibi ziynetten, Hz. Davud’un musikişinas, Âzer’in heykeltıraş olduğundan Hz. İbrahim’in babası Âzer’e “niçin heykel yapıyorsun?” diye değil, “niçin puta tapıyorsun?” diye sitem ettiğinden, Hz. Süleyman’ın sembolik heykellerinden, Hz. İsa’nın çamurdan kuş resmi yaptığından bahseder.

Sebe Sûresinin 12. ayetinde heykellerden bahsedilmesi, bunların içki, kumar, yalan, zulüm gibi zararı olmadığıdır. Alûsî gibi ünlü müfessirler bu ayete dayanarak heykel, resim yapmanın bir sakıncası olmadığı kanısına varmışlardır.

Resim yasağına dair Kur’an’da hiçbir ayet ve işaret yoktur. Çünkü resim, ne put gibi tapılan ve ne de heykel gibi hacimli olan bir şey değildir. O, sadece bir gölgeden ibarettir. Güneş karşısında da her cismin gölgesi düşmektedir."¹⁷⁶

"İslam dininin putu ve put yapımını kesin olarak yasakladığı açıktır. **Resim ve heykel konusunda tapmak için yapılan put ile tapma söz konusu olmaksızın, sadece sanat kaygısı ile yapılan heykeli birbirinden ayırmak gerekmektedir.** Aksi halde bu işin içinden çıkılmaz. Kur’an’da heykel (heykeller) anlamında temâsîl terimi kullanılmıştır. **Enbiya suresinin 52. ayetinde put anlamında kullanıldığı halde, Sebe suresinin 13. ayetinde heykel anlamında kullanılmıştır.**"¹⁷⁷

FIKİH USÛLÜ İLKESİ

"Fıkıh usûlünün kaidelerine göre geçmiş şeriatlardan birinin bir hükmü inkâr edilmeksizin Kur’ân’da nakledilirse o bizim için de şeriattır, nesh edilmiş (yürürlükten kalkmış) değildir. İşte buna binaen bazı alimler, bu ayetle resim ve tasvirin cevazına delil getirmişlerdir. Eğer bu kötü bir şey olsaydı Kur’an’da böyle övülerek nakledilmezdi."¹⁷⁸

TEFSİRLERDE RESİM VE HEYKEL

Elmahlı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili’nde bu ayetin tefsirinde şunları kaydetmektedir:

Keşşaf’ta der ki: Timsal, canlı veya cansız bir şeyin suretine mümasil(benzeyen) tasvir olunan herhangi bir surettir. Burada temâsîl (heykeller), melekler, nebiler ve salih insan

¹⁷³ Kurtubi, el-Cami’u’l-Ahkami’l-Kur’an, c. XIV, Kahire 1945.

¹⁷⁴ Ebu Hayyan, el-Bahru’l-Muhit, c. VII, s. 265, Kahire, 1328.

¹⁷⁵ Osman Keskiöğlü, İslâm’da Tasvîr ve Minyatürler, 11-12

¹⁷⁶ Halil Aslangül, İslâm’da Resim, 153.

¹⁷⁷ Doç. Hasan Yaşaroğlu, İslam’da Resim-Heykel Yasağı, 84.

¹⁷⁸ Osman Keskiöğlü, İslâm’da Tasvîr ve Minyatürler, 12

suretleri denilmiştir. Halk görsün de onlar gibi ibadet etsinler diye mescitlerde bakırdan, pirinçten, sırçadan, mermerden bunların suretleri yapılmıştır. Böyle tasvirler yapılmasına Süleyman (as) nasıl cevaz verdi, diye sorabilirsin. Cevaben derim ki: **Tasvir, yalan ve zulüm gibi aklın kötülediği şeylerden değildir.**¹⁷⁹

Müfessir Âlûsi, İslam'da tasviri caiz görenlerin bu ayeti delil tuttuklarına işaretle şu nakli kaydeder: "Mekki, el-Hidaye'de der ki: Bir kısım cemaat tasviri caiz gördüler ve bu ayeti delil getirdiler."

Kurtubî, Ebu Hayyan gibi daha eski müfessirlere ilâveten Âlûsi'nin bu nakli de şâyân-ı dikkattir! Resim yasaktır, diyenler bu gibi müfessirlerin görüşlerini nakletmeyi neden ihmal ediyorlar? Şunu da belirtelim ki, müfessirler bu mesele üzerinde uzun boylu mütalâa beyanına lüzum görmemişlerdir. Çünkü resim ve tasvir meselesi, şarap ve kumar gibi toplumsal bir afet değildir. Eğer öyle olsaydı, Kur'an onun hakkında da kat'i (kesin) ve sarîh (açık) beyanda bulunurdu. **Bu, Allah'ın, sükût ettiği mubah meselelerdendir.** İşte Kur'an'da resim yasağı diye bir şey olmadığı açıkça görünüyor. Resim yasağı hakkında Kur'an'da sarîh bir şey yoktur demeyi garip bulanlar, olsa olsa Kur'an'da resim lehinde bir şey bulabilirler."¹⁸⁰

RİVAYETLERDE RESİM VE HEYKELE BAKIŞ

Din İşleri Yüksek Kurulu eski üyesi, Osman Keskiöğlü, "İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler" adlı makalesinde resim ve heykelle ilgili hadisler hakkında şunları dile getirmiştir:

"Resim ve suret hakkında Hz. Peygamberden çeşitler hadisler rivayet olunmaktadır. Bir anlayışa göre bu hadisler birbirine zıt gibidir. Bazısına bakarsan tasvirin yasak olduğu manası çıkıyor. Bazılarından ise Peygamberin resim ve tasviri menetmediği anlaşılıyor. Bu hadisler zahire bakılırsa yasaktır, helaldir diyen her iki gruba delil olabilecek mahiyette gibi görünüyorlar. Bu hadislerin hepsinin sıhhati ve sübût derecesi aynı olmayıp muhaddislerce bunların içinde söz götürülenler vardır. Biz, canlı mahlûkatın suretini yapmak yasağına delil gösterilen bu hadislerin sıhhati ve derece-i sübûtü (kaynağına aidiyeti) üzerinde duracak değiliz. Biz, bunların resim yasağına delil tutmak isteyenlerin hamlettikleri mânadan başka mânalara hamli mümkün olduğunu göstererek resme cevaz verenlerin haklı olduklarını ispat etmeye çalışacağız.

Fıkıh kaidelerinden birisi de şudur. Haram olan bir şey hem sübutu (varlığının kaynağına aidiyeti), hem delâleti (anlamının kastettiği/ifade ettiği işaret) kat'i (kesin) olan bir şer'i delille sabit olur. Sübût veya delâlette zannîlik bulunduğu zaman onunla hürmet (haramlık) sabit olmaz. Bu hadislerin sübutlarının kat'i oldukları kabul edilse bile, delâletleri kat'i değildir. Nasıl ki onları başka manalara hamleden muhaddisler ve fakihler (fıkıh bilginleri) vardır. Bu itibarla bu hadislerle tasvirin haram olduğuna nasıl hükümlenabilir?

Bu hadislere dikkat olunursa Hz. Peygamberin putperestliği yasak etmiş olduğu görünür. Yoksa güzel san'atlardan olan resim yasaklama söz konusu değildir. Hadiste varid olduğu üzere: "Allah güzeldir, güzelliği sever." Bütün mesele, Kur'an-ı Kerimde de olduğu üzere, putperestliğin yasak edilmesi ve ortadan kaldırılmasından ibarettir. Bunu resim ve tasvire bağlamak doğru değildir. Canlı mahlûkatın resmi olmadan da putperestlikten nehiy olunmuştur. **Müslümanlar, putperestlikten henüz kurtulmuş olduklarından, putperestliğe götürülen bütün yolları kesmek için, geçici bir zaman resim yasak edilmiş olması vârid olabilir.** Nasıl ki muhaddisler içinde buna kâil olan ve hadisleri bu mânaya hamledenler vardır. Putperestliği yıkan Peygamber onun vasıtalarını da kaldırmıştır. Akideler sağlamlaştıktan sonra. Müslümanların putperestliğe dönmeleri ihtimali kalmamıştır. Ve resim yasağı diye bir şey de ortada yoktur. Bunun en açık misali ve benzeri mezar ziyareti

¹⁷⁹ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. V, s. 3952.

¹⁸⁰ Osman Keskiöğlü, *İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler*, 13

baklandaki hadislerdir. Mezar ziyaretinden meneden hadisler olduğu gibi ziyarete teşvik eden hadisleri de vardır. Bunların arasını telif için: başlangıçta men olunmuştur. Müslümanların akidesi sağlaştıktan sonra bu yasak kalkmış, mezar ziyaretine ruhsat verilmiştir, deniyor.¹⁸¹

Kanaatime göre resim ve tasviri men eder manada görünen hadisler başlangıçta bu maksatla varid olmuştur. Müslümanlık kökleşince resim ve tasvire dokunulmamış, hâli üzere bırakılmıştır. Fakat hürmete (haramlığa) dair olan hadisler ele alınarak diğerlerine bakılmamış, böylece ortaya resim yasağı diye bir söz çıkmıştır. Halbuki böyle bir şey delâlet (işaret) eden bir delil bulmak güçtür.

Resim yasağına delil olarak gösterilen bu hadisleri ve şârihlerin onların üzerine söyledikleri sözleri birer birer gözden geçirelim:

1 - "Hz. Âişe'den rivayet olunuyor: Hz. Peygamber evinde, üzerinde salîb (haç) bulunan bir şey bırakmazdı, onu bozardı; diğer bir rivayetle onu keserdi." 7 (Buhârî ve Ebu Davud).

İmam Ahmed bu hadisi şu ibare ile rivayet eder: "Hz. Peygamber evinde, üzerinde salîb (haç) bulunan bir elbise bırakmazdı, onu bozardı."

Salîb. haç ittihaz etmek, haç nakışlarıyla nakışlı olan şey kullanmak demektir. Men edilen budur. Bu hadiste resim ve suret hakkında bir şey var mı? Hâlbuki bunu resim yasağına delil tutuyorlar. Burada yasak edilen haçtır. Haç dinî bir remz (sembol) olduğundan onun yasak edilmesi çok makuldür. Haç ile resim arasında çok büyük fark vardır. Hadis haç hakkında vârid olmuşken onu resim ve surete teşmil etmek, hadisin ruhundan uzaklaşmaktır. Bunlar haç şeklinde olan şeylerdir ki dinî bir semboldür. Müslümanların kelime-i tevhidi gibi, hac da Hıristiyanlığın bir şiarıdır. Onu bozmak, onun dinî bir sembol olmasından ileri gelir. Yoksa sûret ve resme benzemesinden değil. Müslümanlık, Hıristiyanlığın teslîs akidesiyle mücadele etmiş, onu düzeltmeye uğraşmıştır. İşte Hz. Peygamberin, tevhid dininin kurucusu sıfatıyla haçı bozması bunun içindir.

2 - Hz. Peygamberden şöyle rivayet olunuyor: "Melekler içinde suret veya köpek bulunan bir eve girmezler."

Bu hadis, içinde suret ve köpek bulunan bir eve meleklerin girmeyeceğini ifade eder. Muhaddisler, bu hadisi şerh ederlerken muhtelif sözler söylemişlerdir. Her şeyden evvel şunu arz edelim ki, bu hadisten resim yasağı çıkarmak çok uzak mânaya gitmektir.

Şafii ulemasından Müslim şârihi Nevevi resmin şiddetle yasak edildiğini söyler. Halbuki delâlet ve sübûtu zanni bir delil ile haram nasıl sabit olur? Usul-i fıkıh, delilsiz hüküm olamaz, der. Resim duvar, elbise, sarık ve emsali şeylere asılır da ihtiram (saygınlık) mevkiinde bulunursa kullanılması haramdır, diyor. Fakat üzerinde basılan yaygı, ayakaltında bulunan sergi,

¹⁸¹ Tasvir, putperestliğe götürdüğü zaman haram olacağını söyleyen Abdülaziz Çaviş diyor ki: "Tasvir mutlak olarak nasıl haram olur? Hâlbuki o şer'î hukukun korunmasına sebep olabilir. Nasıl ki boğulanların ve kim olduktan bilinmeyen ölülerin resimlerini hükümet halka arz eder, böylece akrabaları bulunur, buna göre miras hükümleri, evlilik ve nikâh hükümleri, borç konuları çözümler. Resimler bazen milleti hırsızlardan, dolandırıcılardan, hükümetin gözünden saklanan yankesicilerin şerrinden sakındırmak için bir vasıta olarak kullanılır. Hükümet bu gibilerin resimlerini neşreder, ta ki millet onların yakalanmasına yardım etsin. Resimlerin bazıları ile Allah'ın mahlûkatındaki hikmetleri, sırları bilinir, tarih-i tabii ve teşrih kitaplarındaki hayvanat resimleri böyledir. Bazı resimler iç hastalıklarının tedavisine, kurşun vesaire isabet eden yerleri tespitte yardım eder, röntgen ile çekilen resimler böyledir. Şayet salt ziyet ve eğlence için yapılırsa bu da mubah olur. Eğer resimler ibadet ve teberrük için yapılırsa bu da haram olur ve işte bunu yapan ve ittihaz eden azap görür." Abdülaziz Çaviş, El-Hidaye dergisi, III. sene, s. 487, 491.

kilim, yastık gibi tahkir (saygınlık gerektirmeyen) mevkiinde bulunan şeylerde ise kullanmak haram değildir, diyor. Nevevi'nin görüşü böyledir. Ona göre de resmin kullanılması, ona gösterilen hürmete bağlı, ihtiram veya tahkir mevkiinde bulunmasına göre hüküm değişiyor. Tapınmak manasını ima eden bir şey olmazsa kullanmasında bir beis yok. Çünkü mesele hep putperestlikten kaçınmak içindir.

“Ağaç, dağ ve saire- gibi cansız şeylerin resmini yapmayı mubah kılıyor. Bu fark nedendir, bir türlü anlaşılmaz. Çünkü ağaç, dağ ve hilkatle her zerre Allah'ın mahlûku (yaratığı) değil mi? Nevevi nasıl olur da dağ ve ağaç resmini yapmayı, hayvan resmi yapmaktan farklı tutup ayrı ayrı hükümlere bağlıyor. İşte anlaşılmayan bir nokta da budur.

Görülüyor ki, resim yasağına kail olanlar, başta Nevevî olmak üzere haram kılma nedenini (illetini) tayin edememişlerdir. Eğer haram kılınma illeti, onların dedikleri gibi hilkatî taklit etme olsaydı, ağaç, nebat, dağ resimleri yapmayı mubah kılmamaları gerekirdi. Hâlbuki onların mubah olduğunu söylüyorlar.

Ressam kendisinde Allahla boy ölçüşmek kuvvetini nasıl tahayyül edebilir? Elindeki fırçadan tut da karşısındaki manzaraya varıncaya kadar her şey Allah'ın mahlûku olup kendisi yaratmadaki bu güzelliği göstermeye çalışmıyor mu? Bu nasıl haram olur? Haram olan Allah'ı bırakıp putlara tapmaktır. Yoksa Allah'ın azamet ve celâl, kemâl ve cemâl sıfatlarını belirten güzel sanat değildir.

3 — “Ebu Talha'dan rivayet olunuyor: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Melekler, içinde suret bulunan eve girmezler.”**

Bu hadis yukarıda zikrolunan hadise benzer. Hadisin râvisi olan Talha diyor ki, kendisinden bu hadisi rivayet ettiğimiz (ravi) Zeyd rahatsızlanmıştı. Onun ziyaretine gitmiştik. Bir de baktım ki kapısındaki perdenin üzerinde suret var. Evvelki gün Zeyd bize sûretten bahsetmemiş miydi? Bu ne? dedim.. Oda şu cevabı verdi: Onun şöyle dediğini duymadın mı? **“Ancak giysiler üzerine resim edilmiş olanlar müstesnadır.”**

Buharî şârihlerinden Aynî bu hadisi incelerken hürmete veya mubaha delâlet eden hadislerin arasını şöyle tevfiğ ve telif etmektedir: **“Hz Peygamber, evvelâ bütün suretleri men etmiştir, isterse kumaş üzerinde olsun. Çünkü onlar putperestlik devrine yakındılar, surete tapmaktan henüz ayrılmışlardı. Puta tapmaya alışık olduklarından her nevi sûreti nehyetti. Sonra bu iş oturduktan sonra kumaş üzerinde olanları mubah kıldı.”**

Aynî'nin bu illete dayalı açıklamakta yarar. Demek ki resim yasağının illeti putperestliği ortadan kaldırmak içinmiş. **Putlara tapmaya dönmek korkusu ortadan kalınca Hz. Peygamber kumaş üzerindeki sûretlere müsaade etmiş, iman ve akidenin sarsılmasından emin olununca, sûret takdis (kutsal kabul) edilip tapınılmadıkça, bunda bir beis yoktur.** Çünkü suret, takdis (kutsiyet atfetmek) ve ibadet için değildir. Sûrete tapmak, beşeriyetin ilkellik devrinin budalalıklarındandır. Hz. Peygamber'in putperestlikten vaz geçirdiği Araplar, yine putperestliğe dönmeyenler diye sûreti yasak etmiştir.”

“Akideleri sağlamlaştıktan sonra resmi mubah kılmıştır. Sûret haramdır, demekte ısrar etmek, Müslümanların kalbinde imanın iyice yerleştiğinden şüphe etmek, onların putperestliğe döneceklerine ihtimal vermek olur ki, müminlerin imanında böyle bir şüpheye düşmeye kimsenin aslâ salâhiyeti yoktur.

Buharî şârihi Aynî “Melekler, köpek ve sûret bulunan eve girmezler” hadisini şerh ederken: “Buradaki meleklerden maksat vahiy meleklerinden olan Cebrail, İsrail ve emsali meleklerdir” diyor. Bunların diğer insanlarla alâkası yoktur. Bu hâl kendisine vahiy gelen Hz. Peygambere hâstır. Mâlikî ulemâsına göre köpek temizdir; Kedi köpekten aşağı kalmazken fukahâ onların arasında fark yapmıştır. Çünkü İslâmiyet kolaylık dinidir. Bu fikhın mühim bir kaidesidir. Hanefî fukahâsı kedinin temiz olduğuna hükmederken buna illet olarak ondan korunmanın güçlüğünü ileri sürmektedirler. Evin içine girer, çıkar. Meleklerin köpek ve sûret bulunan eve girmemeleri hakkındaki hüküm, yalnız Hz. Peygambere hâs bir hükümdür.” Bu söz ayrılıp atılamaz. Çünkü Hz. Peygamberin hususiyeti vardır.

4 - **"Kıyamet günü halktan azabı en şiddetli olanlar tasvir yapanlardır."**

Buradaki musavvirlardan maksat Allah'tan başka ibadet olunan şevleri tasvir edenler, put yapanlardır ve ressamın da bunu bile bile yapmasıdır. Çünkü bu yolda küfre hizmet etmiş, belki halkı dalâlete düşürmüş olur. Görülüyor ki bu hadisteki müsavvirler, mutlaka her ressam demek değildir. Tapınacak put yapanlar, şirke hizmet edenlerdir."

5 - Hz. Âişe'den rivayet olunuyor: **"0, evine üzerindi resim ve sûret bulunan bir perde asmıştı. Hz. Peygamber eve girince onu oradan kaldırdı. Âişe diyor ki: Onu keserek iki yastık yaptım, Peygamber onlardan birine dayanırdı."** Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise ibare şöyledir: **"Onu iki yastık halinde kestim. Üzerinde suretleri olduğu halde Hz. Peygamber'in onlardan birine dayanıp yaslandığını gözümle gördüm"**. Bu hadise benzer diğer bir hadise şudur:

6 - Yine Hz. Aişe diyor ki: **"Hz. Peygamber bir seferden gelmişti. Ben dolabın önüne üzerinde resim ve sûret bulunan ince bir perde koymuştum. Hz. Peygamber onu görünce yırttı ve: Kıyamet günü halktan azabı en şiddetli olanlar Allah'ın hilkatini taklit edenlerdir, dedi. Hz Aişe diyor ki: 0 perdeden bir veya iki yastık yaptık."**

İşte resim yasağına delil gösterilen hadislerden ikisi de bunlardır. Halbuki, dikkat edilirse bunlar da resim yapma yasağı yoktur. Çünkü perde indirilmiş, fakat ondan yastık yapılmıştır. Yastıkların üzerinde sûretler hâlâ durmaktadır. Nasıl ki bu cihet hadiste gayet açıktır, söz ve tevil taşımayacak bir sarahattadır. Hz. Aişe, Hz. Peygamberin o resimli yastığa dirseğini dayayarak yaslandığını gördüm, diyor. Yastık yapmakla suretler, sûret olmaktan çıkmış değildir. Bundan sonraki hadiste de geleceği veçhile resimler Peygamberin hanesinde durmaktadır. Perde alınmış, yastık yapılmıştır. Resimler atılmış değildir. Demek oluyor ki, mesele putperestlikten kaçınmak içindir. Perde olunca sûret tapılıyor zannı verir. Maksat sûret ve resim düşmanlığı değil, putperestliği ortadan kaldırmaktır. Cebrail hadisindeki perdenin yırtılıp yastık yapılması da bunu ifade eder. Vahiy putperestliği kaldırmayı hedef tutuyordu, yoksa Cebrail perdeleri yırttırmak, yastık yaptırmak için gelmiş değildi. Bu son mânayı Buhâri'nin Enes'ten rivayet ettiği şu hadis de sarîh olarak ifade etmektedir:

7 - Hz. Âişe'nin alaca nakışlı ince nihali bir perdesi vardı. Onu evinin bir tarafına asmıştı. Hz. Peygamber buyurdu ki: **"Bunu şuradan gözümün önünden kaldır, çünkü namazda suretleri gözümün önüne geliyor."**

Hz. Peygamber resimleri namazda kendisini meşgul etmesin diye gözünün önünden kaldırıyor. Resimleri boz, demiyor.

Resim bulunan nerde yırtılmamış, namazda tasvirleri önüne gelmesin diye oradan kaldırılmıştır. Demek resim yasağında namaz kılarken öne gelip meşgul etmek rol oynuyor. Sûrete tapıyor zehâbı verecek şeyden kaçınıyor. Burada perdenin yırtılmasından bahis yok. Öyle ise hürmete (haramlığına) kâil olanlara delil olamaz. Çünkü perdeyi yırtmamış, yalnız namaz kılarken önünde mâni olmasın diye önünden kaldırmıştır. Fıkıh kitapları meseleyi zaten ibadet bakımından bahis konusu yaparlar. Resim ve heykele karşı namaz mekruhtur» derler. Arkasında veya altında bulunursa beis görmezler. Çünkü yerde yayılı olan eşya üzerindeki nakışlar, resimler kendilerine tapılıyor zehabı vermezler. Mekruh olmasının sebebi, tapılıyor zannı uyandırmaktır.

İbn Hibbân gibi, Taberi gibi bazıları oldukça cesaretle, makul sözler ileri sürmüşlerdir. Daha sonra inhitat (gerileme) devirlerinde, bilhassa avam arasında resim yasağı hakkında yayılan sözler yalnız bir tarafın sözüne dayanmaktadır. Halbuki bu hususta muhtelif görüşlerin bulunduğunu ulemânın bilmesi gerekir. Bütün Ümmet-i Muhammedi fotoğrafa çıkıyor, resim, yaptırıyor ve kullanıyor diye günahkâr saymak, delilsiz hükümlere dayanmaktadır ki, dinde buna cevaz yoktur. **Resim yasağına sarîh delil olabilecek bir hadis mevcut değildir. Bütün bunlar bize, resim hakkında çok şiddetli hüküm verenlerin dayanacak kuvvetli bir delilden mahrum olduklarını göstermeğe kâfidir sanırım.** Bunlardan çıkan netice: **Kur'ân-ı Kerîmde resim hakkında bir sarahat yoktur.**

Hadislerde resim hakkında birbirine aykırı hükümler varsa da aralarını bulmak, birleştirmek mümkündür. Hadisleri doğru anlarsak resim yasağı diye bir şey kalmaz. **Maksat putperestliği önlemektir. Hadislerde bu cihet belirtilmiştir.** Eski ulemâ arasında bunu böyle anlayıp tasvir ve resme cevaz verenler vardır. Kurtubî, Ebu Hayyân, Âlûsî gibi müfessirlerin tasvirin cevazına dair sözlerini yukarıda naklettik. Taberî de lanet olunan musavvirlerden maksat Allah'tan başka tapılan putları yapanlar olduğunu açıkça söylemiştir. Zaten bütün hadislere bakınca bunlardan çıkan mana; resim yasağı, putperestliği önlemek içindir." Nitekim Hz. Aişe'nin odasında küçük kız heykelleri, kuklalar, at ve diğer hayvan resimleri vardı. Sunen-i Ebu Davud, c.II, s.372. Hz. Peygamber bunları yasak etmedi. Hz. Aişe, dine dair birçok hükümleri Hz. Peygamberden rivayet eden bilgin bir hanımdı. Bazıları bu hadisi tevil ederek bunlar oyuncak kabilindendi, çocukların oynaması içindi, diyorlar. Fakat bu da göstermiyor mu ki, tapmak için olmayınca yasak olmuyor."¹⁸²

"Resim yasağına dair ileri sürülen hadislerden bir kısmı zayıf ve bir kaç da uydurmadır. Bu hadislerin en başta geleni, Buharî'nin kaydettiği "Nakışlı Perde" hadisidir. Bu hadise göre peygamberimiz, Hz. Aişe'nin odasında namaz kılarken karşısında nakışlı bir perdede kuş resmi görmüş, "Namazda karşıma geliyor bunu burdan kaldır" demiştir. Hz. Aişe de perdeyi yastığa yüz yapmış, peygamberimiz de bir daha bir şey dememiştir. İşte, İslam'da resim yasağının dayandığı en kuvvetli delil budur.

Bunda da yine gaye, tapma tehlikesinin önlenmesi ve namazda insanı meşgul etmemesi durumudur. Ahmed İbn-i Hanbel gibi ünlü hadis bilginleri de resim, halı-kilim gibi yere serilen eşyada bulunursa kullanılmasında bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir.

Peygamberimiz, Mekke'de kabir ziyaretini de yasak etmişlerdi. Çünkü Mekke'de İslam, henüz yerleşmiş değildi. Medine'de böyle bir sakınca olmadığı için kabir ziyaretine izin vermiştir. (Mânî zail olunca memnu avdet eder: Engel ortadan kalkınca yasak geri döner) sözü İslâmî bir kaidedir.

İslam'da resim yapmanın, resim bulundurmanın haram olduğu yolundaki söylentiler yersizdir. Eğer resim haram olsaydı, Hz. Aişe odasında resim bulundurmaz ve eğer resim bulunan eve melek girmeseydi melek girmeseydi peygamberimiz en çok Hz. Aişe'nin resim bulunan odasında vahye mazhar olmazdı.

Hicretin 2. yüzyılda yaşamış ve "Mekke Târîhi" adlı iki cilt kitap yazmış olan Ezrakî, **Hz. Peygamber'in Kâbe'den putları kaldırırken orada bulunan Hz. İsa resmine dokunmadığını, Makdesî de, Hz. Ömer'in Medine camisinde kullanılmak için Suriye'den getirttiği buhurdanlıkta bulunan kabartma resimlere bir şey demediğini, Makrizî "İğasetü'l-ümem -Bikeşfu'l-gumem" adlı kitabının 52. sayfasında Hz. Ömer ve Muaviye'nin resimli para bastırdıklarını, Taberî ise, tarihinin c.4, s.174 de İran fâtihi Sa'd İbn-i Vakkas'ın İran sarayında namaz kıldığını, orada bulunan resim ve heykellere dokunmadığını yazar.** Buna dair örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Resim hattatlarca da benimsenmiştir. Meselâ, besmele, ayet ve hadislerle sanatlı yazılar yazılmış, leğen, ibrik, kayık şekilleri, leylek, güvercin, kuş resmi yapılmıştır."¹⁸³

"Resim ve heykel yasağı konusunda en çok öne çıkarılan hadis, **"Allah kalında, kıyamet günü, azabı en şiddetli olan kimseler, musavvirlerdir."** hadisidir.¹⁸⁴ **Musavvir:** Tasvir yapan. şekil veren demektir. Kur'an'da. "Müssavir" Allah'ın bir sıfatı olarak geçmektedir. Allah yaratan, yoktan var eden ve şekil verendir. (Haşr, 59/24.) **Hadis-i şerifte azabın en şiddetlisinden bahsedilmesi burada bir tapınma ameliyesinin söz konusu olmasındandır. Dolayısı ile bu hadis-i şerif tapınma ile alakalıdır.**¹⁸⁵ Yani tapınmak için put yapan musavvirler azabın en

¹⁸² Osman Keskiöğlü, İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, 14-19.

¹⁸³ Osman Keskiöğlü, İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, 13-23; Halil Aslangül, İslâm'da Resim, 154.

¹⁸⁴ Sahihü'l-Buhârî, Kitabu'l-Libas. 89

¹⁸⁵ Çünkü müşrikler, sembolik olsa da tapınmak amacıyla yaptıkları heykellerde bir ruh, canlılık ve yücelik olduğuna inanmaktaydılar.

şiddetlisine çarptırılacaktır. Peki, bu durumda tapınmak için değil de, sanat için heykel yapanların durumu nedir?

Hadislerde sözü edilen tasvir yasağı ise tıpkı kabir ziyareti meselesinde olduğu gibi¹⁸⁶ tamamen tapınma ile alakalıdır ve geçici bir durumdur. Kabir ziyareti yasağının sebebinin Arapların kabirlere secde etmeleri ile alakalı olduğu bilinen bir gerçektir. Sebep/illet ortadan kalkınca, yasak da kalkmıştır. Bunun tabii bir devamı olarak illet (gerekçe) avdet edince (geri dönünce), kural işletilecek yasak da geri gelecektir.

“İslam öncesi ve sonrası dönem itibariyle, tapınma dışında farklı amaçlar güdülen heykel yapımı söz konusu değildir. Bu yüzden heykel yapımı tümünden yasaklanmıştır. Zira az önce de ifade edildiği gibi, Cahiliye Arabı'nın heykel yapmaktaki yegâne amacı tapınmaktır. Buna binaen, konu ile alakalı varit olan hadislerde Allah katında azabı en şiddetli olan kimselerin musavvirler (heykel yapanlar) olduğu dile getirilmiş ve bu konu özellikle vurgulanmıştır. Ancak tarih içerisinde heykel yapımının farklı amaçları ortaya çıktığından ve puta tapma meselesi giderek zayıfladığından konunun tekrar ele alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.”¹⁸⁷

“İslam dininin resim ve heykeli yasakladığını iddia edenler, iddialarını ayetlere değil de, hadislerle dayandırmışlardır. Bu hususta ön plana çıkan terim ise **Musavvir** terimidir. Haşır suresinin 24. ayetinde Musavvir, Allah'ın el-hâlık ve el-bari' isimleri ile birlikte kullanılmıştır.

Hadislerde Musavvir teriminin ele alınışına gelince, terim bir hadiste şöyle geçmektedir: "Her musavvir cehennemdedir. Musavvirin tasvir ettiği her surete kıyamet günü hayat verilir de bunlar cehennemde ona azap ederler."¹⁸⁸ Burada şunu vurgulamak gerekir ki **musavvirden kasıt put yapıcılığıdır. Her musavvir ateştedir, hadisi her put yapıcısının ateşle olduğunu ifade etmektedir. Yoksa ki buradaki musavvirden kasıt, heykeltıraş değildir.**

Zeynüddin b. Ahmed ez-Zebidi tarafından hazırlanan ve Babanzade Ahmed Naim ve Kamil Miras tarafından Türkçeye çevrilen Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhinde konu şu şekilde açıklığa kavuşturulmuştur: **‘İslam dini tevhit akidesi üzere kurulmuş olduğundan, İslam'ın ilk devirlerinde Resulullah, şirkin kaynağı olan Mekke'de, ister ta'zim, isterse ibadet kastıyla olsun, resim yapmayı ve resimli eşya kullanmayı mutlak surette yasaklamıştı. Fakat Medine'ye hicret ettikten ve bilhassa da Mekke'nin fethiyle, asırlık putlar yere serildikten sonra ilk devirlerdeki tazirler (kınamalar) hafiflemiştir. Sonra, tasvire ibadet gibi hurafe şeylerden uzaklaşınca, selef alimleri tazimi ifade etmeyen hayvan ve manzara resimlerinin kullanılmasını mubah saymışlardır.’¹⁸⁹**

Aynı eserin başka bir bölümünde benzer bir açıklama ise şu şekildedir: **‘Tersim (resim yapmak) ve tasvir (resim ve heykel) bahsinde yegane nehyetme (yasaklama) sebebi, resimlere, suretlere ibadet endişesidir. Bu yüzden Resulullah, İslam'ın ilk günlerinde resimli eşya kullanımını mutlak surette nehy etmişti. Çünkü Resulullah, İslam'ın ilk günlerinde şirke mücadele halinde idi. Beşeriyeti esnema (putlara), temâsile (heykellere), tasvire ibadetten men etmeye çalışıyordu. Resim ve tasvir hakkında mutlak suretle şiddetle vaadı tebliğ eden hadisler hep İslam'ın bu ilk günlerinde varit olmuştur (gelmiştir). Fakat İslâm'ın şirke galebesi ve hakiki zaferi gerçekleştikten sonra ilk günlerdeki derecede köklü harekete lüzum kalmamıştır.’**

¹⁸⁶ Peygamberimiz başlangıçta kabir ziyaretini yasaklamıştı. İnsanların kabirlere secde etme tehlikesinden uzaklaşmaları, kabirlerin mabet haline getirilmesi endişesinin ortadan kalkması ve tevhidin sağlam bir şekilde yerleşmesi sebebiyle bizzat Peygamberimiz koymuş olduğu bu yasağı kaldırdı. Müslim, Cenaiz, 106; Ebu Davud, Cenaiz, 81; Tirmizi, Cenaiz, 60.

¹⁸⁷ Doç. Hasan Yaşaroğlu, İslam'da Resim-Heykel Yasağı, 84-85.

¹⁸⁸ Müslim, Cenaiz, 106; Ebu Davud, Cenaiz, 81; Tirmizi, Cenaiz, 60.

¹⁸⁹ Tecrid-i Sarih. XII. 116

Buhari şarihlerinden Bedreddin Ayni bu hadisi şöyle tevil etmiştir: 'Allah Resulü, kumaş üzerinde de olsa bütün suretleri yasaklamıştı. Çünkü bu insanlar putperestlik devrine yakındılar. Tasvire tapmaktan henüz kurtulmuşlardı. Sonra bu yasak rayına oturunca kumaş üzerinde olan resimler mubah sayıldı.'¹⁹⁰

Kuran'da put ve put yapımını yasaklayan, böyle kişilerin şiddetli azaba çarptırılacağını ifade eden pek çok ayet bulunmakla birlikte, sanat anlamında tasvirin ne lehinde, ne de aleyhinde herhangi bir ayet mevcut değildir. Bu alan mubah/ibaha alanıdır.¹⁹¹ Özetle, "yasaklık, yapmada değil tapmadadır."¹⁹²

MEZHEPLERDE RESİM VE HEYKEL

"İmam Ebu Hanife'nin meşhur öğrencisi Hanefî fukahâsından İmam Muhammed b. Hasan Şeybanî (749 - 805), Siyer-i Kebir'inde resim meselesinden bahsetmektedir. Eser, Antepli Mehmed Munip tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eser de bize gösteriyor ki resim yasağının sebebi puta tapma zannını uyandırmasıdır. 'Tapmaya benzeme durumu yoksa yasak yoktur. "Dirhemler ve dinarlardaki nakışlı tasvirleri, ibadet amaçlı olmayıp muamelatta değişim içindir. Kerih olan, ibadete konu olan haç ve benzeri nesnelere."¹⁹³ 'Hayvan sureti olan çamaşırlarda ve yastıklarda oturmak ve uyumak ruhsattır. Sûrete tazim, surete ibadete dönüşmesinden dolayı kerih görülmüştür... Sağlam bir rivayete göre sahâbi Huzeyfe b. Yaman, yüzük taşında iki turna sûreti kaplı ve ortasında zikrullahtan bazı kelimeler nakışlı idi. Kezâlik Ebu Musa el-Eş'ari'nin yüzük taşında oturan bir aslan sureti nakışlı idi.'¹⁹⁴ Huzeyfe b. Yaman'ın yakut kaşlı, üzerinde "elhamdülillâh" yazılı ve karşılıklı iki turna resmedilmiş altın bir yüzüğü vardı.¹⁹⁵

"İmam Ahmed'in Hz. Peygamberden rivayet ettiği hadis de bu manadadır: **'Medine'de hiçbir put bırakmaksın, hepsini kırsın. Hiçbir mezarlık bırakmasın, hepsini düzlesin. Hiçbir resim bırakmasın, hepsini bozsun.'**

'Bu mesele dinde ibadet bakımından ele alınmıştır, sanat bakımından değil. Din bilginleri, yani ehl-i sünnet, ehl-i re'y ve ehl-i hadis olmak üzere başlıca iki gruba ayıdır. Ehl-i re'yin merkezi Irak, ehl-i hadisin ise Hicaz'dır. Hanefiye birinci gruptan, Şâfiî, Mâliki ve Hanbeli ikinci gruptandırlar. Birinci grup akıl ve kıyasa fazla önem verir. Ari ve Turani milletlerin aidiyetini gösterirler, İkinci grup Arap aklîyetini temsil eder. İslâm'da tasvir, birinci grubun yani ehl-i re'y denilen Hanefiye ulemasının fikir ve içtihatlarının yayıldığı sâha olan Irak'ta başlamıştır. Bunda oralarda yayılmış olan Mânî mezhebinin ve Şark kilisesinin tabileri olan Hıristiyanların tesirini bulanlar var. Vakıa, Şam Emevilerinde resim sekizinci asırda başlamıştır. Kur'an'ın güzel yazısı ve tezhibi de Hicaz'da değil, Basra ve Kûfe'de yani Irak'ta başlamıştır.'¹⁹⁶

Resim yasağı hususunda Yahudiliğin de tesiri olmuş olabilir. Yahudilikte resim yasaktır. Ka'bu'l-Ahbâr, Vehb b. Münebbih gibi Müslüman olan yahudi âlimlerinin tesiri ile bu fikrin işlenmiş olması ihtimalini ileri sürmektedir. Yahudiliğin güzel sanatları yoktur. Mısır'da Fatimilerde de resim gelişmiştir. Resim Irak'tan Kahire'ye geçmiştir.

İslâm'da resim yasağı diye bir şey yokken her nasılsa ortaya böyle bir şey çıkmıştır. Bununla beraber resim ve tasvir daha Emeviler zamanında başlamış, yavaş yavaş gelişmiştir. Diğer ilim hareketleri de böyle olmuştur. Abbâsi halifeleri resim yasağı diye bir şey tanımamışlardır. Mısır'da Fatimilerde resim çok önem kazanmıştır. Sanat seven Fatimiler, Irak'tan gelen sanatkarlara geniş meydan vermişlerdir. Saraylarında ressamı vardı. Fatimilerin

¹⁹⁰ Tecrid-i Sarih, VI, 418.

¹⁹¹ Doç. Hasan Yaşaroğlu, İslâm'da Resim-Heykel Yasağı, 86-87.

¹⁹² Osman Şekerci, İslâm'da Resim ve Heykel, Nun Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 15.

¹⁹³ Şerh-i Siyer-i Kebir Tercümesi, c. I, s. 283.

¹⁹⁴ Şerh-i Siyer-i Kebir Tercümesi, c.II, s.93-95.

¹⁹⁵ Osman Keskiöğlü, İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, 17-19.

¹⁹⁶ Mecelletü'l-Ezher, c. XXII, sayı 7, 8, 1951.

düşmesinden sonra Mısır'da resim sanatı sönmüştür. XIV. yüzyılda ise, Mısır'da resim yasağı şiddetlenmiştir. Bu sanat daha ziyade İranlıların ve Türklerin elinde gelişmiş ve yaşamıştır. Selçuk ve Osmanlı Türklerinin saraylarında birer nakkaşbaşı/baş ressam bulunurdu. Osmanlı padişahlarının hepsinin resmi yapılmıştır.

III. Selim yenilik yapmış bir padişah'tır. Zamanında maarif programlarına resim dersleri konulmuştu. II. Mahmud (1808-1839) kendi resimlerini kışla, mektep ve resmi daireler gibi umumi yerlere astırmıştır. Ancak bu bilhassa Arabistan taraflarında mutaassıp zümrenin hoşuna gitmemiş, dedikodular yapılmış, padişahın ölümünden sonra bu resimler yerlerinden indirilmiştir.¹⁹⁷

Hız. Ömer Kudüs'e girdiği zaman toprağa gömülmüş bir heykel başı gördü. Onun Yahudilerin bir heykeli olup Romalıların gömdüğünü öğrenince elbisesinin ucuyla onun topraklarını ayıklamaya başladı. Yanındakiler de Ömer'in yaptığını yaptılar. Az sonra heykel topraktan kurtulmuş oldu.¹⁹⁸

'Sad b. Ebi Vakkas, Kadisiye zaferinden sonra Medâin'e girince Kısra'nın sarayını gezdi. Sarayın ihtişamına hayran kaldı... Orada bu zafere şükran olarak namaz kıldı. Halbuki orası at ve insan resimleriyle dolu idi. Ne Sa'd, ne de diğer Müslümanlar, bunlara asla dokunmadılar, öylece bıraktılar.¹⁹⁹

TARİH BOYUNCA RESİM VE HEYKEL

"Osmanlı tarihinde Fatih Sultan Mehmet'in bu husustaki yaklaşımı ortada olduğu halde²⁰⁰ gidişatın Fatih'in düşüncesi doğrultusunda gelişmediği açıktır. Nitekim Osmanlı'da önemli yenileşme hareketlerine imza atan II. Mahmut, halkın "mücessem (cisimli) tasvir"lere karşı direnişini kırmak için yağlı boya portrelerinden birinin kopyalarını duvarlara asılması için resmi dairelere ve kışlalara göndermiştir.²⁰¹

Necu'l-Belağa şerhinde Adudü'd-Devle, Alparslan gibi 'Türk hükümdarlarının kılıçları üzerinde Hz. Ali'nin resmi bulunduğu yazılıdır.²⁰² Makrizi, Muaviye'nin, üzerinde insan resmi bulunan para bastırıldığını söylüyor.²⁰³ Abbasî halifeleri. Türk hükümdarları resimli paralar, madalyonlar bastırılmışlardır.²⁰⁴

Tarih boyunca Türk hükümdarları resim sanatını korumuşlar, bu sanat birçok engellere rağmen gelişmiştir. Her devirde birçok yazma eserler minyatürlerle süslenmiştir. Edebi ve tıbbi eserler, tarihler ve terceme-i hal kitapları resimlerle tezyin edilmiştir."²⁰⁵

SONUÇ: DİYANET İŞLERİ ESKİ BAŞKANI, AHMET HAMDİ AKSEKİLİ'NİN GÖRÜŞÜ

Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kuruluna resim heykel yasağı hakkında bir soru yöneltilmiştir. Diyanet İşleri eski Başkanı, Ahmet Hamdi Aksekili, Resim ve Sûret Meselesi adlı makalesinde bu soruyu şöyle cevaplamıştır:

"İlahi birlik ilkesine dayanan İslam'da tevhid akidesine aykırı, şirk ve putperestlik iddiasında olan her şey şiddetle nehy olunmuştur. Bunun için putperestliğe vesile (araç) olması

¹⁹⁷ Ahmed Lütfi, Tarih-i Devlet-i Aliye-i Osmaniyye, c. V, s. 50-52, 1302.

¹⁹⁸ Abdülfettâh Tabbara, Ruhu'd-Dini'l- İslami, s.215.

¹⁹⁹ Osman Keskiöğlü, İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, 15-21; (Taberi Tarihi, c. IV, s. 174).

²⁰⁰ Nitekim Fatih Sultan Mehmet, İtalya'dan ünlü ressam Gentile Bellini'yi getirtmiştir. (Halil İnalçık, "Mehmed II" DİA, c. XXVIII, s. 407). Halil İnalçık, Fatih devrinde Osmanlı kültürünün Batı kültürü ile serbest bir şekilde temasa geçtiğini ve sonraki devirlerde bunu sürdürmediğine dikkat çekmiştir.

²⁰¹ Beşir Ayvazoğlu, Geleneğin Direnişi, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s. 23.

²⁰² Necu'l-Belağa şerhi, c.I, s.9.

²⁰³ En-Nukudu'l-Arabiyye, s. 33.

²⁰⁴ El-Hutat, c.II, s.273.

²⁰⁵ Osman Keskiöğlü, İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, 22-23.

ve şirkin sembollerini andırması sebebiyle tasvîr ve suretleri edinmekten menetmek hakkında bir çok hadis vârid olmuştur. Bu akideye aykırı olan putları edinmekten ve heykellerden öyle bir şiddetle nehiy ve onları o kadar kötölemiş ve çürütmüştür ki artık ayrıca tasvîr ve suretleri edinmekten nehye ihtiyaç bırakmamıştır. İbadet ve Allah'a yaklaşmak kastıyla put ve suretleri edinmek şirktir.

Şirkin sembollerinden olan putlar ve heykellerden nehyeden, putları ve heykelleri en belağatlı, en mucizevi ve en şiddetli ifadelerle çürüten, kötöleyen ve hakir gören Kur'an ayetleri, putlar ve heykelleri edinmenin şirk olduğuna, "Li'l-vesâil hukmu'l mekâsid" (Vesileye, vesile olduğu gayenin hükmü verilir.) kaidesine dayanıp, bu işaretiyle de putlar ve heykelleri edinmeye vesile olan tasvir ve suretleri edinmenin, -vesile olmasından dolayı- haramlığına işaret eder.

Allah Resulü, hadisi şerifleriyle Kur'an'da olmayan bir şeyi değil, Kur'an'da yasaklığına işaret eden putperestliğe, önceden olduğu gibi, zerî'a (sebepe/vesile/yol açma) olmasından korkulan tasvîr ve suretleri edinmekten açıkça nehiy buyurmuşlardır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'in şirk diye ifade ettiği putlar (esnam) ve putlara bağlılığa (evsânın) ibadet için edinilen şeyler olduğu ve Peygamberimizin şirk ile tevhîd akîdesi arasındaki mesafenin henüz yakın olduğu bir zamanda resmin her nevi' ve şeklinden -mümtehin-gayri mümtehin (bir iş ve hizmette kullanılmış olsun veya olmasın)-, yerde, duvarda, elbisede her nerede olursa olsun- nehiy buyurdıkları halde sonra rakam (üzerinde yazı ve şekil bulunanlar) olanlarla bir de mümtehin (bir iş veya hizmet amaçlı) mahallerde kullanımlarına cevaz verilmiştir.

Esasen gerek İslam'ın başlangıcında gerek ondan önce Arapların durumları incelenince görülür ki: Onlar resimleri (suretleri) ve heykelleri (temâsîli) ancak ibadet maksadıyla yaparlardı. Yalnız büyüklerin ve salih kişilerin değil, kendisinde bir kudret ve kuvvet var zan ettikleri her şeyin sûretlerini yaparlardı; kimisinin şerrinden korunmak, kimisinin menfaat veya yardımını kendine çekmek maksadıyla onlara perestîş ederlerdi/taparlardı.

Taş ve ağaç ve en bayağı hayvanların resimlerinden tutunuz da yüksek ruhların timsallerine kadar hepsi yapılır, bunda hiç olmazsa Allah'a yaklaşmak amacıyla ta'zîm ve ibadet olunurdu. Binâenaleyh bu ruh halini de nazar-ı dikkate alınca tasvîr ve sûretleri edinmekten nehiy hakkında vârid olan hadis-i şeriflerin tevhid akidesinin gerekliliğine ve şirke vesile olan şeylerden korunmaya yönelik olduğu fazlasıyla görülür ki vesileye yol açanın engellenmesi için nehiy edilmiş demektir.

Bir de eğer tasvîr ve sûretleri edinmek mutlaka ve kendinden ayrılmayan bir illetten (nedenden) dolayı, yani kendiliğinden haram olsaydı bütün peygamberlerin şeriatında bunun haram kılınmış olması lâzım gelirdi.

Halbuki "Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden.... Ne dilerse yaparlardı." (Sebe' 13) ayeti Süleyman (as) şeriatında sûretleri edinme ve heykellerin haram olmadığını haber veriyor. Hatta Âlûsî'nin tefsirinde beyanına göre bu âyet-i kerime ile delil getirerek doğrudan doğruya tasvîrin cevâzına kâil olanlar da vardır.

İşte buradan da anlaşılıyor ki tasvîr ve **sûretleri edinmek doğrudan (lizâtihi) haram olmayıp şirke yol açmasından dolayı (sedd-i zerî'a için) haramdır.** Sedd-i zerî'a için haram bir şeyin tercih edilebilir faydası (maslahat-ı râciha) bulunduğu zaman câiz olacağı da bir temel bir kaidedir. "Sedd-i zerî'a için haram olan bir şey, maslahat-ı râcihadan dolayı câizdir."

Asrımızda insanlar için resimde birçok fayda, maslahat, bir takım zaruretler olduğu şüphesizdir. Ezcümle tıp, anatomi, tarih, tabiat gibi ilimlerde, sanayide, siyasette, idarede, harpte lisanda resmin çok önemli faydaları vardır... Bugün resim olmadıkça hemen hemen hiçbir iş görülemiyor. Fertler için, milletler için bunu kullanmak zaruret halini alıyor. 24

Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'in indiği zamanda putlar ve heykellerin ne maksatla yapıldığı, Hazreti Peygamber'in tasvîr ve sûretleri edinmekten nehy ettikleri zaman ve bu nehyin biçimleri

ve yasaklamanın nedeni (illeti), bu asırda resme olan zaruret ve genel problem dikkate alınınca **dinî bir tazîme vesile teşkil etmeyen ve Allah'a benzetmek maksadıyla yapılmayan ve aynı zamanda kendisinde bir sanat ve yararlılık bulunan tasvîr ve sûretleri edinmede bir dini sakınca olmadığı fikrindeyim.**"²⁰⁶

Diyanet İşleri eski Başkanı Ahmet Hamdi Akseki resim ve heykel meselesine şöyle bir izah getirmektedir: "Gerek İslam'ın ilk yıllarında gerekse ondan önce Araplar, resim ve heykeli sadece ve sadece tapınmak, ibadet etmek maksadı ile imal ediyorlardı. Heykel yapmanın başka bir amacı yoktu. Amaç belliydi. Bu durumda yapılması gereken tabii ki heykel yapımını tümünden yasaklamaktı. Bu yüzden heykel yapımı yasaklanmış ve konu ile ilgili olarak varit olan hadislerde heykel yapımcıları (Musavvirûn) şiddetli azap ile tehdit edilmişlerdir.

Sonuç olarak, Merhum Akseki bu çok tartışmalı konuyu şu şekilde, maddeler halinde sonuca bağlamıştır.

1. Resim heykel hakkında mutlak olarak haram hükmü verilemez.

2. Resim ve heykelin bizden önceki şeriatlarda yasak olmaması, bunun doğrudan /lizatihi (liaynihi), haram olamayacağı delilidir. Doğrudan /Lizatihi haram olsaydı, Hz. Süleyman'ın şeriatında da haram olurdu. Halbuki Sebe suresinin 13. ayeti bunun yasak olmadığını göstermektedir.

3. Dolayısı ile resim ve heykel doğrudan /lizatihi haram olmayıp seddi zerî'a (harama yol açtığı) için haram kılınmıştır. Bu bir manada geçici yasak anlamına gelmektedir. Bu gün itibariyle yasağın illeti ortadan kalkmıştır. Bundan dolayı resim heykel yasağı diye bir şey söz konusu değildir.

4. İlgili ayet-i kerimeden delil getirerek doğrudan doğruya tasvirin cevazına kail olanlar olsa da biz tasvîrin cevâzına bu âyet-i kerîme ile istidlâl olunamayacağına kâniyiz, zira şer'u men kablenâ nın bizim içinde şeriat olması mutlak değildir.

5. Sedd-i zerî'a için haram bir şeyin maslahat-ı râciha bulunduğu zaman câiz olacağı da bir kâide-i esâsiyedir. Kendisinde olan mefsedetten dolayı değil de kötülüğe araç olduğu için yasaklanan fiiller baskın bir maslahattan dolayı mübahtır. Resim doğrudan /bizatihi zararlı olduğundan yasaklanmamış, şirke vesile olduğundan yasaklanmıştır. Dolayısı ile ihtiyaç halinde yasak kalkar ve fiil meşru olur, caiz olur.

6. Memnû' (yasak) olan bazı şeylerin genel problemden (umûm-i belvadan) dolayı câiz görüldüğü de malumdur. Umum-i belva, çok sık karşılaştığı için kaçınılması mümkün olmayan olumsuzluklardır.

7. Sonuç olarak bu asırda resme olan zarûret ve umûm-i belva nazar-ı dikkate alınınca dinî bir tazîme vesile teşkil etmeyen ve Allah'ın yaratmasına benzetmek (teşebbüh bi-halkıllah) maksadıyla yapılmayan ve aynı zamanda kendisinde bir sanat ve tercih edilebilir fayda (maslahat-ı râciha) bulunan tasvîr ve resimler edinmede dini bir sakınca olmadığı fikrindeyim."²⁰⁷

DİYANET (TDV), İSLAM ANSİKLOPEDİSİ'NDE RESİM KONUSUNA BAKIŞ

Sûret (resim) ve heykelleri madde ötesi güçleri temsil eden nesnelere olarak görme, hatta bunlara insanın tapınma ihtiyacını karşılayacak bir kutsallık atfetme şeklindeki beşerî yanılmanın çok yoğun olduğu bir dönem ve toplulukta ortaya çıkan İslâm, Allah'tan başka hiçbir yaratıcının ve mutlak güç sahibinin bulunmadığı fikrini mesajının odak noktası yaptığı için insanları tevhid

²⁰⁶ Ahmed Hamdi Aksekili, Resim ve Sûret Mes'elesi, 22,24,26.

²⁰⁷ Doç. Hasan Yaşaroğlu, İslam'da Resim-Heykel Yasağı, 88-90.

akîdesinden uzaklaştıracak tehlikelere karşı temkinli davranmış, bu tavrın gereği olarak Hz. Peygamber belirtilen nesnelere günlük yaşantıda yer tutmaması hususunda titizlik göstermiştir.

Ancak İslâm tebliğinin ileri dönemlerinde nasıldaki tasvirle (resimlerle) ilgili yasaklayıcı ve tehditkâr ifadelerde azalma görüldüğü gibi, Müslümanların bu ilkel yanılgıdan iyice uzaklaşması ve bu yönüyle şirke bulaşma tehlikesinin azalmasına paralel olarak İslâm âlimlerinin de resim ve sûretler hususunda daha müsamahakâr davranmaya başladıkları görülmektedir. Heykel konusunda daha katı davranılması da bu anlayışın sonucudur.

Dinde haram ve helâle konu olan şeyin nesnelere (a'yân) değil eylemler (ef'âl) olduğu dikkate alındığında bu konuda yasaklananın resim ve sûretin bizzat kendisi olmayıp, bunların kişileri şirke götürmesi, kutsallık ve tapınma aracı yapılması olduğu açıktır. Buna göre anılan endişenin ve tehlikenin varlığı nispetinde yasaklık hükmünün varlığını koruyacağı, bunun bulunmayıp daha çok bir ihtiyacın, estetik duygusunun ifadesi olduğu durumlarda bu tür faaliyetleri aslı hüküm olan mubah çerçevesinde değerlendirmenin uygun olacağı anlaşılmaktadır.

Resim çizme ve heykel yapmanın Allah'ın yaratıcılığına özenme anlamı taşıması halinde bunun İslâm inancıyla bağdaşmayacağı, şekillendirme yeteneğine, keşif ve sanat gücüne sahip kimselerin bu gücü kendilerinden bilerek kibir ve gurura kapılmayıp bu kabiliyeti Allah'ın bir lutfu olarak görmeleri gerektiği, bu sanatın ahlâk dışı ve zararlı amaçlara araç yapılmasının dinen sakıncalı olduğu ise kuşkusuzdur.²⁰⁸

KAYNAKÇA

- Ku'ran-ı Kerim
- Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Prof. İbrahim Canan, Akçağ Yayınları
- TDV (Türkiye Diyanet Vakfı), İslam Ansiklopedisi (DİA), (Resim ve Camiü'l-Usul Maddeleri)
- Abdulhamid Eseri, İslam'da Resmin Hükmü, Guraba Yayınları
- Doç. Ahmet Güzel, Erken Dönem Abbâsî Toplumunda Mûsikînin Oluşum ve Gelişim Süreci, İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı 07-09 Kasım 2014, 2015, s. 607-630
- Ahmet Hamdi Aksekili (Diyanet İşleri eski Başkanı), Resim ve Sûret Meselesi, Avrupa İslam Üniversitesi, İslam Araştırmaları, 2011, cilt: IV, sayı: 1, s. 21-27.
- Prof. Ahmet Hakkı Turabî, İlk Dönem İslam Dünyasında Mûsikî Çalışmalarına Bakış, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1995-1997, sayı: 13-14-15, s. 225-248
- Doç. Akif Köten, Asr-ı Saadette Eğlence ve Dügün, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, İstanbul 1994.
- Dr. Ali Çolak, Hadisler Işığında Hz. Peygamber'in Resim ve Heykele Bakışı, Din Bilimleri Akademik, Araştırma Dergisi, 2008, cilt: VIII, sayı: 2, s. 105-119.
- Prof. Bahriye Üçok, İslâm'da Mûsikî Üzerine, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1966, cilt: XIV, s. 83-93
- Doç. Bayram Akdoğan, İslâm'da Mûsikînin Hükmü Konusunda İleri Sürülen Ayet ve Hadislerin Tahlili, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, cilt: XIV, sayı: 22, s. 109-136; Ankara İlahiyat Fak. Dergisi, c.39
- Doç. Bayram Akdoğan, Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Aleti ve Müzisyenler, Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları 2011, cilt: IV, sayı: 1, s. 195-205.
- Dr. Behlül Düzenli, İslam Kültür Tarihinde Mûsikî, Kayıhan Yay. 2014
- Binnaz Tuğrul, Şarkı ve Türkülerde Kadın Sesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara İlahiyat, 2005
- Doç. Atilla Sağlam, İslam'da Müzik Yasak mı? Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: XIV, Sayı: 1, 2001
- Elnure Azizova, İlk Dönem İslam Toplumunda Eğlence Hayatına Dair Bazı Tespitler, Bakü Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Eylül 2008 İlmî Mecmuası, sayı: 10, s. 148-177
- Prof. Everett K. Rowson - İlk Dönem Medîne'de Efeminerler (Hümsalar), Çevirenler: Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi; Dr. Erhan Özden, "The Effeminate of Early Medina," Journal of the American Oriental Society 111 (1991), 671-93
- Halil Aslangül (Ankara Vaizi), İslâm'da Resim, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1962, cilt: X, s. 153-156.

²⁰⁸ Diyanet, İslam Ansiklopedisi, Resim Maddesi

- Doç. Hasan Yaşaroğlu, İslam'da Resim-Heykel Yasağı, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016/5, c. 5, sayı: 9
- Doç. Hüdaverdi Adam, İslam'da Müzik Meselesine Bakış, Köprü
- Dr. Hüseyin Akpınar, İbn Haldûn'un Mûsikî Hakkındaki Görüşleri, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, cilt: XVIII, sayı: 30, s. 44-62
- İbn Hazm, Risâle fi'l-Ğinâ' el-Mülhî (Eğlence İçerikli Müziğin Hükümüne Dair), Çeviren: Ali Pekcan, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, 2003, sayı: 1, s. 217-230
- Doç. İlkay Şahin, Dinî Hayatın Ritmi Ritüel ve Müzik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008, cilt: 49, sayı: 2, s. 269-285.
- Prof. İrfan Aycan, İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, cilt: XXXVIII, s. 155-194
- İsmet Binark, İslamiyette Resim Sanatının Yeri, Vakıf ve Kültür, 1998, cilt: I, sayı: 3, s. 37-41
- Doç. Mehmet Nuri Uygun, Kur'an ve Müzik, Kur'an ve tefsir araştırmaları / Sadreddin Gümüş ...[ve öte.], 2. c. (349 s.), 2000, s. 49-56
- Murat Ayan, İslam'da Müzik ve Eğlence Aletler, Diyanet, Trabzon Eğitim
- Doç. Mustafa Kılıç, İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1989, cilt: XXXI, s. 399-451
- Prof. Mustafa Ahmet Zerka, İslam Dininde İbadete Müzikî Refâkat Etmesi Caiz Değildir, Çeviren Ali Arslan Aydın, Diyanet İlmi Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi], 1966, cilt: V, sayı: 12, s. 363-365.
- Mustafa Tahir Öztürk, Müziksiz İslam Arayışları, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2000, sayı: 2, s. 257-261
- Prof. Nebi Bozkurt, Asr-ı Saadette Müzik Aletleri, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fak. Yay.
- Dr. Nurullah Abalı, Müzik ve İslam, http://www.tulipandrose.net/Depo/PDF/Muzik_ve_Islam.PDF
- Osman Keskiöğlü (Din İşleri Yüksek Kurulu eski üyesi), İslâm'da Tasvîr ve Minyatürler, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fak. Dergisi, 1961, IX/12
- Prof. Rıza Savaş, Emevîler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları, İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikî Dergisi, 2006, cilt: IV, sayı: 8, s. 51-62
- Prof. Süleyman Uludağ, İslam Açısından Mûsikî ve Sema, Marifet Yay, 3. Baskı
- Prof. Suut Kemal Yetkin (İslam Sanatları öğretim üyesi), İslam Sanatının Mahiyeti (Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 1952
- Şahâde Ali Nâtûr, İslâm'a Göre Ses ve Mûsikî Sanatı, Çeviren: Ruhi Kalender, Âdem Akın, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, cilt: XXXIII, s. 187-201
- Taner Şenay, Mûsikîye Evet... Ama , İslâm Medeniyeti, 1973, cilt: III, sayı: 30, s. 34-35
- Doç. Yahya Suzan, Sadru'l-İslâm ve Emevîler Döneminde Mûsikî Hareketi, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBArD), 2009, cilt: VII, sayı: 13, s. 113-137